

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra finančního práva a finanční vědy

RIGORÓZNÍ PRÁCE

ANALÝZA SYSTÉMU BEZHOTOVOSTNÍHO PLATEBNÍHO STYKU PROSTŘEDNICTVÍM PLATEBNÍCH KARET V ČESKÉ REPUBLICE - PRÁVNÍ A EKONOMICKÉ ASPEKTY

ANALYSIS OF THE CASHLESS PAYMENT SYSTEM VIA CREDIT CARDS IN THE CZECH REPUBLIC – LEGAL AND ECONOMIC ASPECTS

Konzultant: JUDr. Michael Kohajda, Ph.D.

Zpracovatel: Mgr. Libor Hrubý, Dipl.Mgmt.

Květen 2012

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma: *Analýza systému bezhotovostního platebního styku prostřednictvím platebních karet v České republice - právní a ekonomické aspekty* vypracoval samostatně a že jsem řádně citoval všechny využití prameny a literaturu. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato Rigorózní práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu“

V Táboře dne 9.5.2012

.....

Mgr. Libor Hrubý, Dipl.Mgmt.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Michaelovi Kohajdovi, Ph.D., Katedra finančního práva a finanční vědy Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, za odborné podněty, rady a pomoc při zpracovávání mé rigorózní práce, jakož i za jeho vstřícnou profesionální spolupráci.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	7
1 PLATEBNÍ STYK	10
1.1 Výchozí situace v bankovním sektoru	10
1.2 Platební styk.....	12
1.3 Popis fungování platebního styku	14
1.3.1 <i>Definice platebního styku</i>	<i>14</i>
1.3.2 <i>Zajištění platebního styku v ČR</i>	<i>15</i>
1.3.3 <i>Formy platebního styku</i>	<i>16</i>
1.3.4 <i>Organizace platebního styku</i>	<i>19</i>
1.3.4.1 Korespondentský platební systém.....	19
1.3.4.2 Clearingové platební systémy	21
1.3.4.3 SWIFT	22
1.3.4.4 Swiftové zprávy	23
1.3.4.5 TARGET	25
1.3.4.6 Fungování systému TARGET.....	25
1.3.4.7 TARGET 2.....	26
1.3.4.8 EBA	27
1.3.4.9 EURO1	28
1.3.4.10 STEP1	28
1.3.4.11 STEP2.....	28
1.3.4.12 Systém SEPA.....	29
1.3.4.13 Evropský systém centrálních bank - ESCB	30
1.4 Právní aspekty platebního styku	31
1.4.1 <i>Rozbor předcházející právní úpravy platebního styku v ČR.....</i>	<i>31</i>
1.4.2 <i>Důvody předložení návrhu „nové“ právní úpravy platebního styku, která vešla v platnost 01. 11. 2009.....</i>	<i>47</i>
1.4.3 <i>Rozbor stávající právní úpravy platebního styku v ČR.....</i>	<i>51</i>
1.4.4 <i>Současný vývoj právní úpravy platebního styku v ČR – transpozice směrnice 2009/110/ES o elektronických penězích do legislativy ČR</i>	<i>59</i>
1.4.5 <i>Ostatní právní normy a předpisy</i>	<i>64</i>
1.4.6 <i>Trestněprávní aspekty.....</i>	<i>65</i>
1.5 Ekonomické aspekty platebního styku	72
1.5.1 <i>Zúčtovací centra</i>	<i>72</i>
1.5.1.1 Historie	73
1.5.2 <i>Fungování zúčtovacího centra</i>	<i>76</i>
1.5.2.1 Smlouva mezi bankami a zúčtovacím centrem	77
1.5.2.2 Účetní den	77

1.5.2.3	Zúčtování.....	78
1.5.2.4	Statistiky využívání	79
1.5.2.5	Poplatky.....	80
1.5.3	<i>Klientské prioritní položky</i>	80
2	PLATEBNÍ KARTY	82
2.1	<i>Kartové asociace</i>	82
2.1.1	<i>Bankovní asociace</i>	83
2.1.2	<i>Nebankovní asociace</i>	84
2.2	Funkce platebních karet	85
2.2.1	<i>Popis</i>	87
2.2.2	<i>Historie.....</i>	89
2.2.3	<i>Dělení platebních karet</i>	90
2.3	Průběh transakcí	92
2.3.1	<i>First Data Corporation.....</i>	96
2.3.2	<i>Global Payment Europe</i>	97
2.3.3	<i>Technické řešení.....</i>	98
2.3.4	<i>Technická infrastruktura pro využívání karet.....</i>	100
2.3.4.1	POS terminály	100
2.3.4.2	Bankomaty	102
2.3.5	<i>Technická infrastruktura.....</i>	105
2.3.6	<i>Bezpečnost a ochrana z právního hlediska.....</i>	107
2.3.7	Další využití čipových karet	118
2.3.7.2	Doprava.....	118
2.3.7.3	Používané karetní systémy v dopravě v ČR.....	123
2.3.7.4	Odbavovací systémy na principu čipových karet.....	125
2.3.7.5	Dodavatelé karetních systémů v ČR	126
2.3.7.6	Použití čipových karet v logistice a nákladní dopravě v ČR....	126
2.3.7.7	Další využití karet v dopravě v ČR	128
3	PRÁVNÍ ASPEKTY PLATEBNÍCH KARET	130
3.1	Elektronické platební prostředky obecně.....	130
3.2	Další právní regulace	133
3.2.1	<i>Úprava týkající se platebních karet</i>	134
3.2.2	<i>Problematika bezpečnosti platebních karet.....</i>	135
3.3	Řešení sporů ve věci elektronických peněz	137
3.3.1	<i>Finanční arbitr.....</i>	137
4	EKONOMICKÉ ASPEKTY VYUŽÍVÁNÍ PLATEBNÍCH KARET	140
4.1	Pozice karet v platebním styku.....	140
4.1.1	<i>Vydávání platebních karet.....</i>	140
4.1.2	<i>Přijímání platebních karet</i>	142
4.2.	Ekonomický model používání karet.....	143
4.2.1	<i>Karty jako platební nástroj.....</i>	144
4.3	Sdružení pro bankovní karty ČR	148

ZÁVĚR.....	150
BIBLIOGRAFIE.....	154
KNIHY A ODBORNÉ ČLÁNKY	154
JUDIKATURA	157
INTERNETOVÉ ZDROJE	158
PRÁVNÍ PŘEDPISY, DŮVODOVÉ ZPRÁVY A TECHNICKÉ NORMY	161
ABSTRAKT.....	166
ABSTRACT.....	167

Úvod

Moje rigorózní práce se bude zabývat problémem bezhotovostního platebního styku prostřednictvím platebních karet v České republice, a to zejména ze dvou základních hledisek – právního a ekonomického. Tyto dva aspekty spolu velmi úzce souvisí obzvláště při praktickém uplatnění zkoumaného systému a ani teoreticky nelze tyto dva pohledy snadno oddělit a rozebírat pouze jeden izolovaný úhel pohledu.

Toto téma mě velice zajímá jak z pohledu uživatele platebních karet, tak i z pohledu profesního jako budoucího advokáta, kdy již v současnosti jsem se setkal s několika konkrétními případy zneužívání platebních karet, přičemž odhalení konkrétního pachatele páchajícího trestnou činností v oblasti elektronických platebních prostředků, tedy nejenom platebních karet, je nesmírně složité.

V době, kdy jsem se začínal zabývat myšlenkou napsání rigorózní práce, jsem jako advokátní koncipient řešil velice složitý případ týkající se právě zneužití platební karty, přičemž výsledkem celé této kauzy byl fakt, že všichni znali jméno i osobu konkrétního pachatele, avšak tento nebyl za svoji „trestnou činnost“ nikterak potrestán, neboť bylo konstatováno, že skutek, který se stal, nebyl trestným činem. Pocit všech zúčastněných však byl naprosto opačný a i ve mně zanechal jakousi pachut'. Tento případ mě inspiroval k tomu, abych se detailněji zajímal o tuto problematiku, neboť jsem v ní shledal mnoho mezer.

Sám jako soukromý podnikatel a advokátní koncipient platební karty ve svých firmách využívám, a to jak v tuzemsku, tak i v zahraničí. Platební karty využívám nejen k placení za zboží a služby, ale i k nákupu služeb přes internet, již dvě desítky let. Za tuto dobu se zabezpečení platebních karet podstatně zdokonalilo, stejně tak jako praktiky nejrozličnějších závadových skupin či jedinců zabývajících se ekonomickou trestnou činností. Tímto faktem byli vydavatelé karet, peněžní ústavy, ale i zákonodárci ve všech zemích světa přinuceni, aby se začali významnou měrou zabývat nejenom zabezpečením karet jako takových, ale i celým bezhotovostním platebním systémem. Tyto zabezpečovací prvky však mají zároveň i negativní vliv na jejich legální

uživatele, neboť služby, které jsou poskytovány prostřednictvím platebních karet, jsou do jisté míry omezeny. Ze své vlastní praxe mohu uvést příklad, kdy naše mezinárodní advokátní kancelář zastupuje své klienty i v zahraničních destinacích a vysílá velice často své zaměstnance na služební cesty do zahraničí. Do této doby nebylo problémem zaplatit letenky přes internet jednou platební kartou bez ohledu na to, kdo byl na kartě uveden jako její majitel. K platbě postačovalo znát pouze údaje uvedené na platební kartě, tj. její druh, číslo karty, datum expirace a kontrolní kód na zadní straně karty. Pravdou je, že jakýkoliv nálezce této karty s ní mohl zaplatit, to co potřeboval a nikdo nezkoumal, zda je oprávněným majitelem. Ba co víc, nebylo nutností mít fakticky platební kartu u sebe, stačilo, aby plátce znal details karty, které jsem definoval výše. V současnosti, právě z důvodu častých reklamací na zneužívání tohoto platebního systému, zavedla například letecká společnost EMIRATES zabezpečení, kdy letenka může být uhrazena pouze platební kartou vydanou na jméno cestujícího. V praxi to znamená, že na každého zaměstnance, který je vyslán na služební cesty do zahraničí, musí být vystavena platební karta. Paradoxně tato nevýhoda uživatelů se stává výhodou pro vydavatele platebních karet, jakož i pro všechny účastníky tohoto platebního procesu, neboť veškeré jejich služby jsou samozřejmě zpoplatněny a tedy to pro ně má pozitivní ekonomický dopad.

V této své rigorózní práci se pokusím přiblížit právní ukotvení jednotlivých pravidel, která jsou pro oblast bezhotovostního platebního styku prostřednictvím platebních karet klíčová, a rozebrat také praktické uplatnění karetních platebních systémů. Chtěl bych zde popsat různé systémy a možnosti plateb, velikost trhu, technické zařízení pro provádění plateb, chování majitelů platebních karet a v neposlední řadě také využívání systému bankomatů, který je zejména v České republice při používání platebních karet velmi důležitou součástí ekonomických vazeb.

Archeologické nálezy i současná zkušenost potvrzují, že podvodníci žili v každé době. Peníze, jako univerzální platební prostředek byly vždy středem jejich zájmu. Proto ani platební karty, které slouží k bezhotovostní manipulaci s penězi, nemohly zůstat stranou pozornosti podvodníků. S neustálým rostoucím zájmem o tento platební prostředek bylo nutné začít zvyšovat jejich

bezpečnost a ochranu před nejrůznějším zneužitím nebo paděláním. K zajištění ochrany proti těmto rizikům postupně vyvinuly kartové systémy řadu protiopatření, stejně jako již dříve mincovny a tiskárny cenin u mincí, bankovek nebo dokladů. Náklady na prevenci podvodů však nesmějí překročit úroveň ztrát. V praxi je tedy důležité udržet míru ztrát pod kontrolou a nové technologie a bezpečnostní opatření zavádět pouze v případě, jsou-li ekonomicky výhodná. Na bezpečnost platebních karet je možné nahlížet ze dvou pohledů, jednak z pohledu vydavatelů karet a jednak z pohledu samotných držitelů, neboť i ti se značnou mírou na bezpečnosti karet podílejí. Vydavatelé mají na starosti technologie a samotný kontakt s klienty, držitelé zase dodržování správných zásad při zacházení s platebními kartami. Díky kvalitním technologiím a bezpečnosti patří platební karty k nejbezpečnějším a nejdostupnějším nástrojům pro placení a čerpání peněz.

Společné úsilí vydavatelů a držitelů karet, obchodníků, kteří karty přijímají a provozovatelů systémů, dodržování doporučených pravidel a zavádění nových technologií by mělo být zárukou udržení důvěry uživatelů v bezpečnost těchto platebních prostředků.

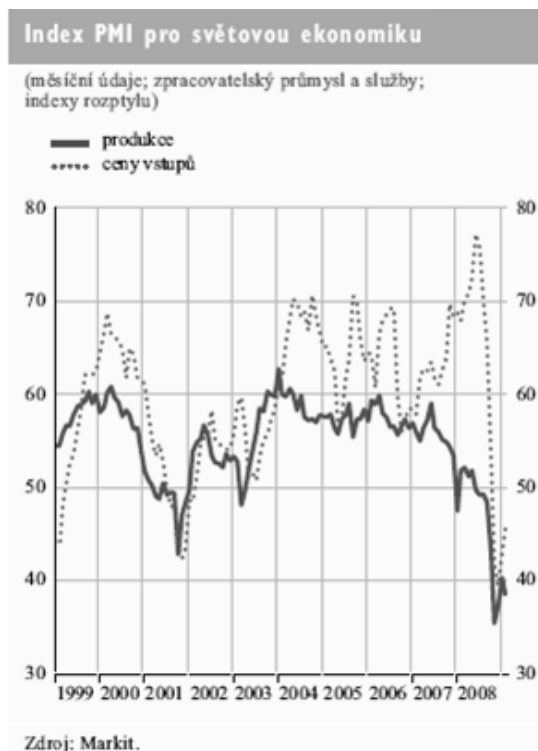
Nemalým a velice podstatným přínosem pro rozvoj platebních karet jsou i legislativní postupy zákonodárců, kteří uvádějí v život bezpečnostní a ochranná legislativní opatření. Je to právě dobrá legislativa, v důsledku níž je možné eliminovat úspěšné snahy některých jedinců, ale i zločineckých organizací vedoucích ke zneužívání tohoto moderního platebního prostředku.

Tuto rigorózní práci jsem zpracovával mezi lety 2008 až 2012, a proto údaje v ní obsažené odrážejí postupný vývoj za těchto několik posledních let. Mým záměrem také bylo poukázat na postupný vývoj v oblasti platebních karet, z tohoto důvodu se tedy v této rigorózní práci nacházejí faktické údaje získané v tomto časovém období.

1 PLATEBNÍ STYK

1.1 VÝCHOZÍ SITUACE V BANKOVNÍM SEKTORU

Podle Evropské Centrální Banky (ECB) zažívalo v roce 2008 světové hospodářství nejhlubší propad za několik posledních desetiletí, a to i přes důrazná hospodářsko-politická opatření po celém světě přijatá v reakci na změny na finančních trzích a jejich negativní dopady. Ukazatele zveřejněné začátkem roku 2009 naznačují hlubší a synchronizovanější pokles světové ekonomiky. Dokládá jej v letech 2007 a 2008 prudký a ve více odvětvích se projevující pokles celosvětového Indexu vedoucích nákupu (Purchasing Managers' Index – PMI) ve zpracovatelském odvětví na úroveň výrazně pod hranici oddělující hospodářskou expanzi od kontrakce, což napovídá tomu, že zpracovatelský průmysl na celém světě i nadále omezoval produkci.

Celkově je řádné fungování finančních trhů stále oslabeno a důvěra spotřebitelů a podnikatelského sektoru se v roce 2008 nacházela na historicky nejnižší úrovni. Snížení poptávky a světové průmyslové produkce byly hlavními faktory prudkého poklesu mezinárodního obchodu, v jehož důsledku se propad rychleji rozšířil z vyspělých na rozvíjející se trhy. K rozsáhlému poklesu světového obchodu ve čtvrtém čtvrtletí 2008 přispěl ještě obtížnější přístup k obchodním úvěrům.¹

ECB dále uvádí, že po období silného růstu byl světový obchod postupně ovlivňován všeobecným zpomalováním aktivity na celém světě, které začalo na

¹ ECB. 2009.

konci roku 2007 recesí ve Spojených státech. Po pádu Lehman Brothers vedla spirála nepříznivých dopadů finančních turbulentí a poklesu reálné hospodářské aktivity k prudkému snížení světového obchodu. Vliv finančních turbulentí na bohatství a důvěru spolu s vysokou mírou nejistoty s tím spojenou přiměl firmy a domácnosti k omezení nebo odložení výdajů, jak to ukazuje např. prudký pokles světového

indexu nových objednávek v průmyslu v rámci PMI. Snížení poptávky po investičních statcích a spotřebním zboží (zejména zboží dlouhodobé spotřeby), které se vyznačovaly poměrně vysokou dovozní náročností, způsobil v posledních měsících roku 2008 prudký pokles světové výroby.²

Prudký pokles světového obchodu celkově odrážel zejména synchronizované a závažné snížení celosvětové poptávky. Vzhledem k tomu, že vlády a centrální banky na celém světě podnikaly kroky ke zmírnění omezení týkajících se obecně poskytování úvěrů, bylo možné očekávat určité zlepšení v oblasti financování obchodu v průběhu roku 2009. Avšak vzhledem k tomu, že existovalo jen málo náznaků skutečného oživení aktivity, nebylo pravděpodobné, že by světová poptávka nebo obchod mohly v blízké době začít znovu růst, zejména pokud světové hospodářské oživení mělo být taženo hlavně fiskální expanzí, která se obvykle vyznačuje relativně nízkou intenzitou obchodování.³

² ECB. 2009.

³ ECB. 2009.

1.2 PLATEBNÍ STYK

Vývoj v EU přinesl v minulých letech velice zásadní změny - byly přijaty nové směrnice o platebních službách, začaly se realizovat první výstupy v rámci SEPA, pokračovala diskuse ohledně platebních karet.

Příprava na SEPA

V minulých letech probíhaly závěrečné fáze příprav na zavedení systému SEPA Credit Transfer Scheme, umožňujícího bezhotovostní převádění peněžních prostředků v rámci EU (resp. EHP a Švýcarska) podle unifikovaných pravidel, lhůt a technických standardů, platných pro všechny zúčastněné banky. Zahájení činnosti systému dne 28. ledna 2008 bylo považováno za první krok realizace celoevropského projektu vytváření Jednotné oblasti pro platby v eurech (Single Euro Payments Area - SEPA). Do nového systému se některé z bank v České republice zapojily již od počátku fungování, jiné přistupovaly postupně.

Souběžně pokračuje v EU další vývoj pravidel a příprav pro ostatní produkty a oblasti, které rovněž tvoří základ SEPA (inkasní platby, hotovosti, platební karty). ČBA⁴ je do tohoto vývoje, řízeného EPC - Evropskou radou pro platební styk, velmi aktivně zapojena prostřednictvím svých zástupců v jejích řídicích a pracovních orgánech.

Komise ČBA pro platební styk sloužila jako platforma pro monitorování vývoje v EPC (sledování průběhu jednání pracovních skupin, přijímaných usnesení), pro diskuse k připravovaným opatřením a pro řešení společných problémů bank s regulátory platebního styku. Existovala na tomto poli také velmi úzká spolupráce se Slovenskou bankovní asociací (vzájemné zastupování v odborných orgánech a společné pracovní semináře).

Směrnice o platebních službách na vnitřním trhu

⁴ ČBA – Česká Bankovní Asociace - dobrovolné sdružení právnických osob, podnikajících v peněžnictví a oblastech úzce navazujících.

Lhůta pro implementaci byla stanovena na 1. listopad 2009, příprava byla po publikaci směrnice v listopadu 2007 zahájena veřejnou diskusí na podkladě konzultačního materiálu MF ČR a ČNB, zaměřeného hlavně na národní diskrece - explicitně stanovené případy, kdy mohou členské státy rozhodnout o odchylných úpravách od jinak plně harmonizovaných pravidel PSD.

ČBA zastávala názor,⁵ že možné národní diskrece v České republice by neměly být využívány, resp. jejich rozsah by měl být zcela minimální. Vytváření jednotného finančního trhu vyžadovalo, aby i v oblasti platebního styku neexistovaly rozdílné podmínky a aby nevznikaly nové překážky.

Směrnice o elektronických penězích

Lhůta pro implementaci byla stanovena do 30. dubna 2011. Implementace pravidel zavedených směrnicí byla provedena novelou zákona o platebním styku. Stejně jako do této změny zůstala v zákoně o platebním styku vedle právní úpravy vyplývající ze směrnice o elektronických penězích obsažena také právní úprava platebních služeb a provozování platebních systémů s neodvolatelností zúčtování.

Vynucování takto stanovených pravidel probíhá buď v rámci řešení individuálních sporů mezi poskytovateli a uživateli služeb, nebo v rámci dohledu vykonávaného ČNB. V rámci výkonu dohledu má ČNB možnost ukládat za porušení zákona opatření k nápravě nebo sankce, případně využít dalších nástrojů dohledu.

Co se týká národních diskrecí, Ministerstvo financí ČR vesměs od počátku navrhovalo diskrece nevyužít. Pouze v případě volitelných výjimek Ministerstvo financí ČR navrhovalo diskreci využít, tj. povolit činnost vydavatelům elektronických peněz malého rozsahu a umožnit tak nadále činnost menším subjektům. Dále Ministerstvo financí ČR navrhovalo využít možnosti stanovit vyšší maximální částku na opatření k prověřování klienta pro zařízení, které není dobíjecí, a zvýšit jej na 500 EUR pro vnitrostátní transakce.⁶

⁵ ČBA. 2008.

⁶ Závěrečná zpráva RIA – Transpozice směrnice 2009/11/ES o elektronických penězích.

1.3 POPIS FUNGOVÁNÍ PLATEBNÍHO STYKU

Platební styk je vztah mezi plátcem a příjemcem uskutečňovaný přímo mezi zúčastněnými nebo prostřednictvím finanční instituce.⁷ Realizace platebního styku (hotovostní i bezhotovostní) patří společně s emisí bezhotovostních peněz a finančním zprostředkováním mezi významné aktivity bank. Tento fungující princip je nedílnou součástí zdravé fungující ekonomiky.

Základní funkce obchodních bank:⁸

- **Finanční zprostředkování** – transformace kapitálu, kdy banka poskytuje peníze od věřitelů dalším dlužníkům, a to v jiné formě a s jinými charakteristikami. Jedná se o ziskový princip, kdy se banky snaží vložit kapitál tam, kde je to nejvýhodnější a přinese nejlepší zhodnocení.
- **Emise bezhotovostních peněz** – jedná se o zápis na bankovní účet. Bezhotovostní peníze mohou emitovat i obchodní banky na rozdíl od hotovosti, kterou může emitovat pouze centrální banka.
- **Provádění platebního styku** – proces převodu peněz od dlužníka k věřiteli.

Služby bank při platebním styku jsou bilančně neutrální, neprojevují se tedy v bilanci, nýbrž ve výkazu zisků a ztrát. Pro banku tak představuje zdroj přímých a nepřímých výnosů.

1.3.1 DEFINICE PLATEBNÍHO STYKU

Platební styk není pouze placení prostřednictvím peněžních institucí, je to vztah mezi plátcem a příjemcem platby, kdy dochází k uskutečnění platby. Metodicky jeho chod zaštiťuje centrální banka, v ČR tedy konkrétně Česká národní banka.

⁷ SCHLOSSBERGER. 2005.

⁸ BARTOŠEK. 1998. s. 168.

Tento vztah je realizován buď přímo mezi zainteresovanými, nebo přes převádějící instituci.⁹

Zprostředkování platebního styku a zúčtování jsou služby, jimiž banky na bankovních účtech komitentů a z jejich příkazu provádějí peněžní úhrady, obstarávají inkasa, přijímají vklady a provádějí výplaty z těchto účtů. Spolu s tím vykonávají různé navazující služby.¹⁰

1.3.2 ZAJIŠTĚNÍ PLATEBNÍHO STYKU V ČR

V České republice je platební styk zajišťován ČNB¹¹ a podílejí se na něm i další subjekty. Konkrétně tak mají bližší vztah k platebnímu styku v ČR následující subjekty:

- ČNB,
- banky,
- spořitelní a úvěrová družstva,
- Česká pošta,
- Česká bankovní asociace,
- Sdružení pro bankovní karty.¹²

Platební styk je zajišťován interními informačními systémy jednotlivých institucí nebo v případě mezibankovního styku koordinován ČNB. V ČR funguje jediný systém mezibankovního platebního styku CERTIS.¹³ Existence jiných platebních styků je umožněna zákonem o platebním styku, jejich provoz je však vázán na získání povolení k provozu od ČNB. V rámci mezinárodního

⁹ JIŘÍČEK. 2002. s. 7.

¹⁰ POLIDAR. 1999. s. 319.

¹¹ Česká národní banka (dále jen „ČNB“).

¹² Instituce související s cennými papíry zde absentují z důvodu malé relevance k probíranému tématu.

¹³ Více viz kapitola 1.4.1 Zúčtovací centra.

platebního styku je využíván systém SWIFT.¹⁴ Pro platby uvnitř eurozóny je pak využíván systém STEP2.

1.3.3 FORMY PLATEBNÍHO STYKU

Formy platebního styku se mohou dělit podle několika základních hledisek. Jak uvádí Schlossberger,¹⁵ jde zejména o hledisko způsobu placení, teritoriální hledisko, podle náležitosti průvodních dokumentů a podle lhůty k provedení. Zkusíme si jednotlivé formy více přiblížit.

Podle způsobu placení:

- **Hotovostní platební styk** – dochází k přesunu peněz v hotovosti mezi plátcem a příjemcem. Role banky je zde pouze jako výdejce peněz z účtu a jako příjemce při jejich opětovném vložení na účet.
- **Bezhotovostní platební styk** – dochází k úhradě/inkasu bezhotovostním převodem mezi účty plátce a příjemce.

Podle teritoria:

- **Tuzemský platební styk** – probíhá mezi subjekty v rámci vnitrostátní ekonomiky, většinou v národní měně.
- **Zahraniční platební styk** – probíhá mezi tuzemskými a zahraničními subjekty, kdy je platba posílána z nebo do zahraničí, včetně plateb tuzemskými subjekty v zahraničí.

Podle náležitostí průvodních dokumentů:

- **Dokumentární platby** – vyžadují pro realizaci předložení dokumentů, obvykle sloužící jako doklad o dodávce zboží nebo mohou obsahovat bankovní závazek.

¹⁴ Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication - Společnost pro celosvětovou mezibankovní finanční komunikaci, jde o nezávislou družstevní společnost se sídlem v Belgii, dále jen SWIFT.

¹⁵ SCHLOSSBERGER. 2000.

- **Hladké platby** – neobsahují bankovní závazek a nemají vazbu na žádné průvodní dokumenty. Jde o nejčastější formu platebního styku.

Podle lhůty k provedení:

- **Přednostní platby** – zajišťují rychlostní, resp. přednostní odepsání peněžních prostředků z účtu klienta.
- **Standardní platby** – probíhají podle standardních, předem dohodnutých podmínek.

Hotovostní operace

Hotovostní platební styk je přímý styk mezi dlužníkem a věřitelem, kde není potřeba žádná zprostředkující instituce a který probíhá hotovostní formou, tedy pomocí mincí a bankovek. Zjednodušeně se to dá vyjádřit jako fyzický přesun bankovek a mincí mezi jednotlivými subjekty ekonomické směny¹⁶. Tyto platby jsou většinou oboustranné a dlužník i věřitel si uchovává hotovostní formu platby.

Jistou mezifází jsou pak částečně hotovostní platby, kdy prostřednictvím bankovních institucí a pošt probíhá přeměna peněz z hotovosti na bezhotovostní platbu nebo naopak.

Banky mohou provádět hotovostní platby v této formě:¹⁷

- složením hotovosti ve prospěch účtu příjemce,
- poukazem peněžních prostředků z účtu k výplatě hotovosti,
- šekem určeným k výplatě hotovosti,
- výběrem hotovosti prostřednictvím výběrního lístku,
- bankovní platební kartou.

Mezi výhody tohoto platebního styku patří zejména rychlost vyřízení transakce. Mezi nevýhody pak patří zejména riziko ztráty či odcizení, vyšší

¹⁶ JOPEK. 2008.

¹⁷ DVOŘÁK. 2005. s. 344-345.

náklady na správu a přepravu hotovosti a také to, že hotovost nepřináší úroky. Zejména díky rizikům a nákladům spojených s touto formou platebního styku se od něho čím dál více upouští, nicméně jeho vymizení zatím nehrozí¹⁸.

Určité omezení v používání hotovosti při placení přinesl zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti a o změně zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů. Platby jsou v České republice limitovány na maximální výši platby 15 tisíc euro. Zákon výslovným výčtem vylučuje ze své věcné působnosti:

- platby daní, poplatků, cla, záloh na tyto platby, odvodů za porušení rozpočtové kázně a na jiné obdobné druhy plateb,
- povinné platby vyplývající z pracovně-právních vztahů,
- platby důchodů z důchodového pojištění,
- platby prováděné v době krizového stavu, vyhlášeného podle zvláštního právního předpisu,
- platby určené k úschově peněz notářem,
- platby pojistného a výplat pojistného plnění ze soukromého pojištění.

Bezhotovostní platby

V bezhotovostním styku působí banka jako zprostředkovatel při převodech na účtech plátců a příjemců bez využití hotovostních prostředků. Podle svých charakteristik může jít o vnitrobankovní platební styk, kdy vše probíhá v rámci jednoho subjektu nebo o mezibankovní platební styk, kdy si mezi sebou vyměňují peněžní prostředky různé subjekty.

¹⁸ SURGA. 2004.

1.3.4 ORGANIZACE PLATEBNÍHO STYKU

Vnitrobankovní

Vnitrobankovní platební styk probíhá většinou bezdokladovým způsobem, kdy většina operací probíhá pouze elektronicky prostřednictvím vnitřní sítě banky. Vstupní údaje (ať už elektronické nebo i písemné papírové) jsou uloženy a archivují se.¹⁹

V zásadě existují dva způsoby přenosu a zpracovávání dat uvnitř banky, a to buď on-line v reálném čase, nebo dávkovým způsobem, kdy zúčtování proběhne za předpokladu, že komitent předá platební příkazy do sjednané lhůty.

Tyto lhůty, ke kterým se provádí zúčtování, mohou být dány buď zákonem, nebo podmínkami mezi klientem a bankou.

Mezibankovní platební styk

Mezibankovní platební styk umožňuje zúčtování mezi klienty různých bank. Aby bylo možno tohoto stavu dosáhnout, musí však nejprve proběhnout zúčtování mezi bankami. To může být dvojího druhu, a to buď přímým spojením (korespondentský platební systém), nebo prostřednictvím zúčtovací banky (clearingový platební systém).

Pro přenos informací elektronickou cestou mezi bankami je v mezinárodním systému zúčtování obvykle využíván systém SWIFT.²⁰

1.3.4.1 KORESPONDENTSKÝ PLATEBNÍ SYSTÉM

Korespondentský platební systém bývá uplatňován zejména v zahraničním platebním styku, v České republice banky využívají zúčtovací centrum ČNB. Samotný styk v korespondentském platebním systému pak probíhá tak, že banky si vzájemně otevrou účty (korespondentské) a vytvářejí síť obchodního

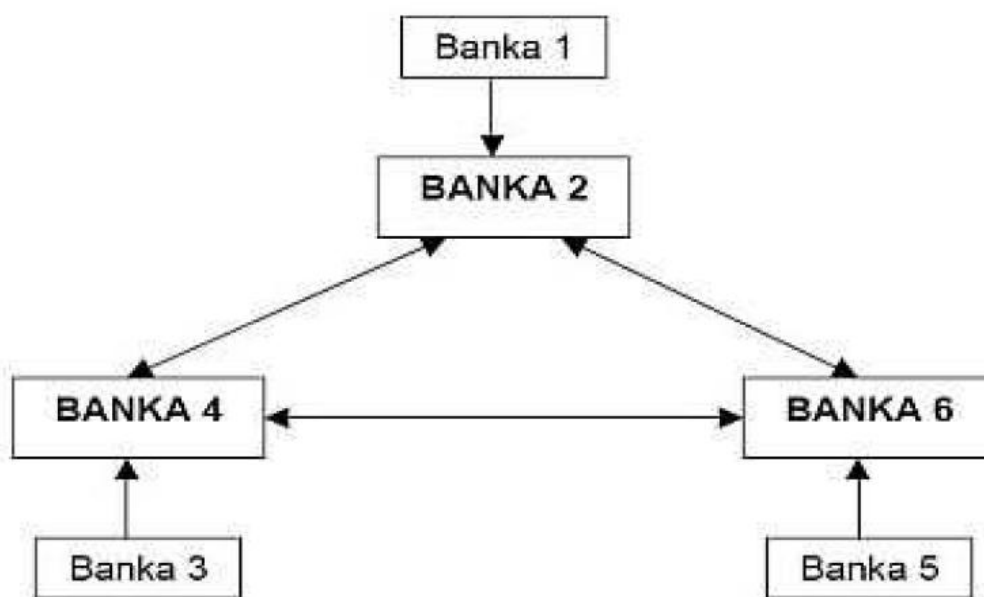
¹⁹ SMĚTALOVÁ. 2006. s. 13.

²⁰ Viz kapitola 1.3.4.3 - SWIFT.

spojení, kdy zúčtování probíhá na založených účtech. Obvyklé jsou dva druhy korespondentských účtů – nostro a loro.

- Nostro (z ital. „naše“) je účet, který má banka otevřen u jiné banky.
- Loro (z ital. „vaše“) je pak účet, který banka vede pro jinou banku.

Princip bankovního spojení prostřednictvím korespondentských účtů je znázorněn na následujícím obrázku:

Obrázek 1: Princip zúčtování prostřednictvím korespondentských bank²¹

Z předešlého schématu vyplývá, že není nutné, aby všechny banky měly otevřeny nostro účty vůči všem bankám. Zejména v systému s větším počtem bank by bylo potřeba neúměrně mnoho spojení mezi nimi. V praxi se tak využívá účtů u velkých bank (korespondentských), které pak vedou účty vůči sobě navzájem. Tyto banky jsou také využívány menšími bankami, aby nemuselo dojít k přímému styku všech zúčastněných subjektů.

Mezi zjevné nevýhody tohoto systému patří například to, že je potřeba na tyto účty vázat přiměřenou výši vkladů, které nejsou úročeny, a proto na nich banky udržují minimální stavy. Na druhé straně je ale výhodné vést loro účet,

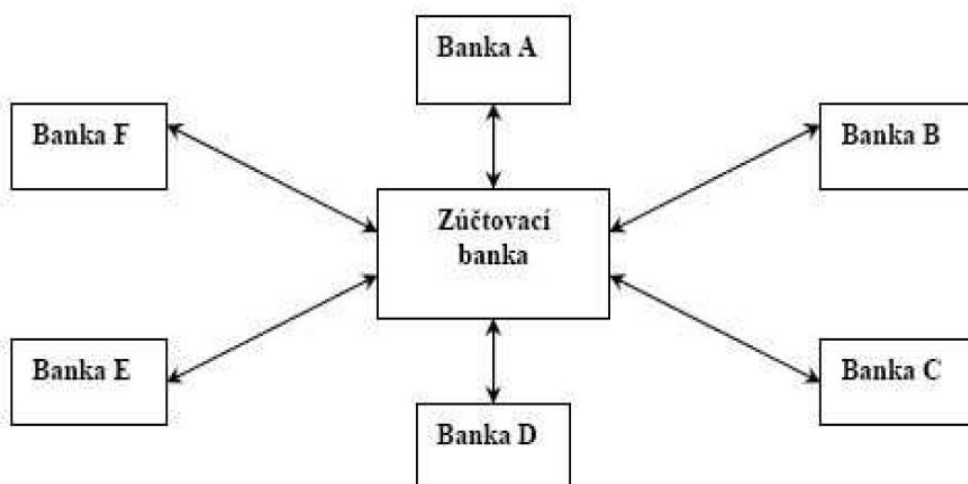
²¹ DVOŘÁK, P. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 2005. s. 291.

protože banka tak získává neúročený vklad. Dalšími negativy jsou časová a finanční náročnost těchto operací.

1.3.4.2 CLEARINGOVÉ PLATEBNÍ SYSTÉMY

Clearingové platební systémy se používají zejména ve vnitrostátním platebním styku a zúčtování plateb probíhá prostřednictvím zúčtovací banky (obvykle centrální), kde mají banky otevřen nostro účet. Tento systém je oproti korespondentskému výhodnější v tom, že banka má pouze jeden účet pro platební styk a může tak mít vázán menší objem prostředků. Další výhodou je pak rychlost a spolehlivost tohoto systému.

Princip tohoto platebního styku je následující:

Obrázek 2: Princip mezibankovního platebního styku prostřednictvím zúčtovacích center²²

Známe dva principy fungování zúčtovacího centra:²³

- založené na netto principu – zúčtovací banka provádí vzájemné zúčtování veškerých plateb za určité období a na konci období připíše kladné saldo plateb / sráží záporné saldo plateb z účtu příslušné banky,

²² DVOŘÁK, P. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. 2005. s. 291.

²³ SMĚTALOVÁ. 2006. s.16.

- založené na brutto principu – zúčtování se provádí jako transakce po transakci bez vzájemného kompenzování došlých a odešlých plateb, každá platba musí být v okamžiku zúčtování kryta.

Jako zúčtovací banka působí v praxi pro systémy založené na brutto principu obvykle banka centrální. Systémy založené na netto principu pak využívají obvykle banku komerční. Zúčtovací centrum nemusí být využíváno pouze jedno jediné. Dvě jsou například využívány ve Spojených státech amerických, kde je to dáno historickým vývojem.

Mezinárodní platební styk

Mezinárodní platební styk je realizován na systému korespondentských bank, to znamená přes nostro a loro účty. Mezinárodní platební styk samozřejmě klade velké nároky na bezpečnost a rychlost při provádění transakcí. Dále je důležité, aby byly vzájemně propojeny banky celého světa a bylo možno spojit libovolné banky mezi sebou.

1.3.4.3 SWIFT

Komunikaci mezi bankami a vyměňování informací o platební transakci dříve zajišťoval například dálnopis, dnes je používán systém SWIFT. Tato telekomunikační síť splňuje vysoké nároky na zabezpečení (informace podléhají bankovnímu tajemství), ale je zároveň značně přizpůsobivá bankovnímu prostředí a platebnímu styku vůbec.

SWIFT umožňuje vzájemně předávat data a jiné informace týkající se bezhotovostních platebních transakcí jak v mezinárodním, tak i v národním prostředí (nebo dokonce v rámci jedné obchodní banky při komunikaci mezi centrálou a pobočkou).²⁴

Přínosy ze zavedení systému SWIFT a širokého zapojení bankovních a ostatních finančních subjektů v mezinárodním měřítku jsou nemalé:

- efektivnější využití vložených finančních prostředků,
- snížení rizika při přenosu zpráv,

²⁴ Podrobně SCHLOSSBERGER. 2005. s. 286.

- zvýšená produktivita zpracování finančních informací díky automatizaci,
- snížení nákladů na přenos,
- přímý přístup k finančním institucím na celém světě.²⁵

Od roku 1990 začal být do provozu uváděn tzv. SWIFT II, který pracuje na modernějším technickém principu a umožňuje tak rychleji posílat větší objem zpráv. Základní rozdíl mezi systémy SWIFT I a II spočívá v tom, že zatímco v systému SWIFT I probíhaly všechny zprávy přes operační centra, v systému SWIFT II jsou zasílány zjednodušeně řečeno přímo ze země do země. SWIFT II je tvořen čtyřmi úrovněmi:

- koncové terminály – představují nejnižší úroveň a jsou umístěny v jednotlivých napojených bankách,
- regionální procesory – jsou napojeny na koncové terminály a umístěny zpravidla po jednom v každé zemi. Probíhá zde ověření přijímaných zpráv a jejich schválení pro další zpracování.
- slice procesory – propojují regionální procesory a představují nejvyšší úroveň, přes kterou zpráva probíhá,
- systémové kontrolní procesory – tvoří poslední úroveň, přímo nezpracovávají zasílané zprávy, ale jejich funkcí je monitorování a kontrola celého systému.²⁶

1.3.4.4 SWIFTOVÉ ZPRÁVY

Standardizované swiftové zprávy chrání před zneužitím kódování a vzájemné výměny kódových klíčů mezi bankami.²⁷ Swiftové zprávy jsou formalizovány tak, aby se dal jednoduše určit účel a kategorie zprávy. Každé sdělení tak obsahuje označení MT a dále tři číselné znaky, kde první označuje kategorii

²⁵ MARVANOVÁ. 1998. s. 110.

²⁶ DVOŘÁK. 2005. s. 251.

²⁷ JIŘÍČEK. 2002. s. 30 – 32.

zprávy (účel nebo předmět platby), druhý skupinu zprávy (funkci zprávy uvnitř kategorie) a třetí pak jednotlivý typ zprávy (určuje detaily dané funkce zprávy).²⁸

Obsah swiftové zprávy je uspořádán do pěti bloků, z nichž pouze první je povinný pro všechny zprávy, ostatní jsou nepovinné a závisejí na druhu zprávy a jejím použití. Zpráva se skládá z následujících částí:

- záhlaví – tvoří první tři bloky, obsahuje identifikaci odesílající banky nebo finanční instituce, vstupní pořadové číslo swiftové zprávy, typ zprávy, její prioritu a identifikaci adresáta swiftové zprávy;
- textový blok – tvoří čtvrtý blok, skládá se z polí pevné nebo proměnlivé délky, která mají standardizované formáty, a jejich použití je buď povinné, nebo nepovinné. Pro textovou část swiftových zpráv je definováno cca 95 textových polí, která jsou seskupena do devíti skupin. Stejná pole se používají pro různé kategorie swiftových zpráv, avšak přesný význam pole může být vytvořen pouze ve vztahu k určité kategorii zpráv nebo dokonce k jednotlivému typu zprávy;
- trailer – tvoří poslední, pátý blok a obsahuje technické informace (např. možnost duplicitního odeslání zprávy, zpoždění zprávy, autentifikační kód).²⁹

Swiftové adresy BIC (The Bank Identifier Code) slouží k identifikaci odesílatele a příjemce v záhlaví swiftové zprávy a dále také k identifikaci swiftových bank.³⁰ Adresa je složena z kódu banky (čtyři abecední znaky), ISO kódu země (dvojmístného) a volitelně kódu identifikujícího pobočku banky (3 alfanumerické znaky). Jako příklad můžeme uvést swiftovou adresu České spořitelny, a. s. – GIBACZPX.

²⁸ SWIFT User handbook.

²⁹ MARVANOVÁ. 1998. s. 113.

³⁰ SCHLOSSBERGER. 2005. s. 295.

1.3.4.5 TARGET

Po vzniku Evropské unie bylo potřeba vytvořit zabezpečený a rychlý clearingový systém, který by pomohl odstranit praktické problémy při mezibankovním styku v rámci eurozóny. Systém TARGET³¹ byl vytvořen v roce 1999 a je provozován Evropskou centrální bankou (ECB). TARGET je v současnosti třetím největším platebním systémem na světě společně s Fedwire in the United States a Continuous Linked Settlement (ECB, 2006). Jeho vznik podporoval Evropský měnový institut (předchůdce ECB), protože potřebovali spolehlivý, rychlý a nerizikový nadnárodní systém pro společnou měnu Euro pracující v reálném čase. Tento systém je decentralizovaný a využívá napojení na clearingová centra jednotlivých států na platební systém ECB. Kromě zemí se zavedeným Eurem jsou dále k systému připojeny i systémy Dánska, Švédska, Velké Británie a Polska.³²

Pro národní platební systémy zapojené do TARGETu platí následující podmínky:

- musí pracovat na principu brutto systému v reálném čase,
- jsou provozovány centrálními bankami,
- musí pracovat v eurech.

1.3.4.6 FUNGOVÁNÍ SYSTÉMU TARGET

Ke svému fungování využívá TARGET komunikační síť SWIFT. V provozu je ve všední dny od 7:00 do 18:00 středoevropského času. Klientské platby jsou procesovány do 17:00. Tato poměrně dlouhá doba stačí na pokrytí časových rozdílů mezi japonským a americkým platebním systémem a pomáhá tak omezovat rizika při provádění devizových operací.

Více než 50 % všech plateb je zpracováno v průběhu prvních tří hodin provozu (tj. mezi 7:00 a 10:00), kolem 14:00 je to skoro 80 %. Velké množství

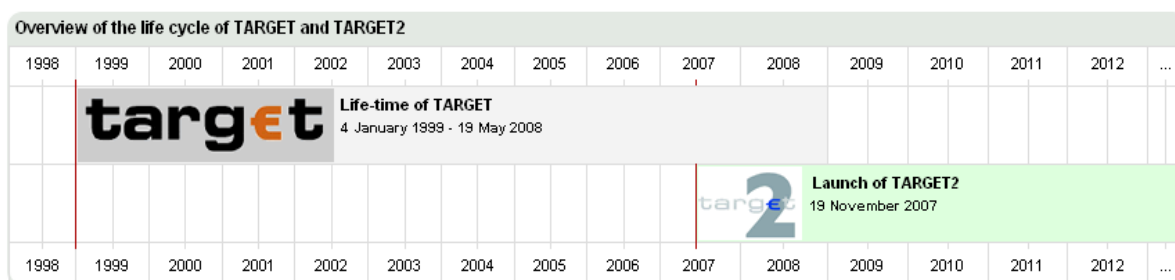
³¹ Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer system.

³² SMĚTALOVÁ. 2006. s. 31.

plateb zpracovaných dopoledne je dáno uvolněním značného množství uskladněných plateb z předchozích dnů.³³

1.3.4.7 TARGET 2

V současné době je v provozu již druhá verze systému TARGET označovaná jako TARGET2. Oproti původní verzi je jeho hlavní výhoda ve vyšším stupni zpracování plateb v reálném čase. Pilotní provoz byl zahájen roku 2007 v Německu, Francii a Itálii.

Přechod na TARGET2 probíhal v několika krocích po skupinách zemí. Jako první se k systému připojila Skupina 1, a to 19. listopadu 2007, složená z těchto zemí: Rakousko, Kypr, Německo, Lotyšsko, Litva, Lucembursko, Malta a Slovinsko. Celá migrace byla ukončena 19. května 2008, kdy zároveň přestal fungovat původní systém TARGET.

Následující skupiny přibližuje tato tabulka:³⁴

Overview of country groups for the migration to T2

Group 1	Group 2	Group 3	Group 4
19 November 2007	18 February 2008	19 May 2008	15 September 2008
Austria	Belgium	Denmark	- Reserved for contingency purposes -
Cyprus	Finland	Estonia	
Germany	France	ECB	
Latvia	Ireland	Greece	
Lithuania	Netherlands	Italy	
Luxembourg	Portugal	Poland	
Malta	Spain		
Slovenia			

³³ SMĚTALOVÁ. 2006. s. 33.

³⁴ <http://www.ecb.europa.eu/paym/t2/migration/html/index.en.html> [cit. 20.4.2009]

V roce 2008 bylo systémem TARGET zpracováno následující množství plateb:³⁵

Volume of transactions (number of payments)

2008	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	2008 AV
TARGET													
All TARGET payments													
Total volume	8,069,156	7,726,988	7,753,462	8,475,208	7,723,647	7,948,344	8,366,841	6,814,833	7,889,224	8,505,085	7,145,748	8,292,844	
Daily average	366,780	367,952	408,077	385,237	367,793	378,493	363,776	324,516	358,601	369,786	357,287	394,897	369,966
Inter-Member State TARGET payments													
Total volume	1,874,975	1,924,558	2,000,164	2,181,856	2,044,019	2,292,950	2,397,375	1,913,877	2,257,820	2,411,409	1,979,805	2,219,892	
Daily average	85,226	91,646	105,272	99,166	97,334	109,188	104,234	91,137	102,628	104,844	98,990	105,709	99,604
Intra-Member State TARGET payment													
Total volume	6,194,181	5,802,430	5,753,298	6,293,552	5,679,628	5,655,394	5,969,466	4,900,956	5,631,404	6,093,676	5,165,943	6,072,952	
Daily average	281,554	276,306	302,805	286,071	270,458	269,304	259,542	233,379	255,973	264,942	258,297	289,188	270,363

Hodnota provedených transakcí byla následující:³⁶

Value of transactions (EUR billions)

2008	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	2008 AV
TARGET													
All TARGET payments													
Total value	60,746	53,836	50,374	56,978	54,376	55,425	58,740	48,924	56,720	66,750	57,063	62,848	
Daily average	2,761	2,564	2,651	2,590	2,589	2,639	2,554	2,330	2,578	2,902	2,853	2,993	2,667
Inter-Member State TARGET payments													
Total value	20,711	18,299	16,982	19,432	17,484	17,647	18,625	15,561	18,770	20,203	15,943	16,553	
Daily average	941	871	894	883	833	840	810	741	853	878	797	788	845
Intra-Member State TARGET payments													
Total value	40,035	35,537	33,392	37,546	36,892	37,778	40,115	33,363	37,951	46,547	41,120	46,295	
Daily average	1,820	1,692	1,757	1,707	1,757	1,799	1,744	1,589	1,725	2,024	2,056	2,205	1,823

1.3.4.8 EBA

EBA³⁷ (Euro bankovní asociace) je clearingová společnost, kterou v roce 1988 založilo 52 bank, aby provozovala platební systém EURO1. V dnešní době se na systému podílí více jak 70 bank, které jsou také akcionářem. Nabízí mezibankovní zúčtování a vyrovnání plateb v bankách Evropské unie přes systémy EURO1, STEP1 a STEP2.

³⁵ Dostupné z :
http://www.ecb.europa.eu/stats/payments/payments/html/08_table1.en.html. [cit. 23.10.2008]

³⁶ Dostupné z :
http://www.ecb.europa.eu/stats/payments/payments/html/08_table2.en.html. [cit. 23.10.2008]

³⁷ Podrobněji viz. www.ebaclearing.eu [cit. 23.10.2008]

1.3.4.9 EURO1

Platební systém EURO1 se v Evropské unii používá jako platforma pro domácí i zahraniční platby. Systém v současné době využívá 66 bank, zpracovává průměrně 230 tisíc plateb denně v hodnotě převyšující 270 miliard Euro.³⁸ Požadavky na členství stanovila EBA tak, aby se členy mohly stát jen banky které:

- vlastní prostředky ve výši nejméně 1,25 mld. euro,
- krátkodobý úvěrový rating nejméně P2 (Moody's) nebo A2 (S&P) nebo jejich ekvivalent,
- přímý vstup k některému RTGS systému v EU přímo napojenému na TARGET.³⁹

1.3.4.10 STEP1

Platební systém pro komerční transakce STEP1 byl designován tak, aby co nejlépe odpovídal nárokům na zpracování jednoduchých zahraničních plateb v Eurech. V systému je nyní zapojeno 108 účastníků a také banky užívající systém EURO1. Denně STEP1 zpracuje přibližně 25 tisíc transakcí v hodnotě převyšující 1 miliardu Euro.⁴⁰

STEP1 byl zprovozněn v listopadu 2000, aby podpořil banky v časech, kdy se legislativa EU týkající se přeshraničních plateb dostala v platnost. Díky implementaci STEP1 otevřela EBA přístup k systému EURO1 i pro banky, které nesplňují striktní vstupní kritéria EURO1.

1.3.4.11 STEP2

Pro objemné platby v Eurech zavedla EBA v dubnu 2003 první panevropské automatické clearingové centrum. Svou činnost zahájilo centrum ještě před tím,

³⁸ Dostupné z: <http://www.ebaclearing.eu/EURO1-N=EURO1-L=EN.aspx> [cit. 27.10.2008]

³⁹ URBANOVÁ. 2007. s. 20.

⁴⁰ Dostupné z: <http://www.ebaclearing.eu/STEP1-N=STEP1-L=EN.aspx> [cit. 27.10.2008]

než vstoupilo v platnost Nařízení č. 2560/2001 Evropské komise o přeshraničním platebním styku v euro. STEP2 je vysoce automatizovaný, uživatelsky jednoduchý a moderní systém, založený na nejnovějších technologiích.

V současné době systém zpracovává systém maloobchodní platby až do výše 50 000 euro na jednu transakci a podle nařízení č. 2560/2001 musí kromě jiného obsahovat bankovní spojení IBAN příjemce a BIC banky příjemce k tomu, aby bylo vyhověno kritériím STP systému STEP2.

Na systému se podílí 114 přímých účastníků a 4 002 nepřímých, reprezentujících více než 5 260 finančních institucí.⁴¹

1.3.4.12 SYSTÉM SEPA

Systém SEPA (Single Euro Payment Area) byl odsouhlasen v červnu 2002 čtyřiceti dvěma evropskými bankami spolu s evropskými bankovními sdruženími EACB (European Association of Cooperative Banks), ESG (European Savings Banks Group), FBE (European Banking Federation) a EBA (Euro Banking Association), kdy společně založily Evropskou platební radu (European Payment Council), jejíž hlavním cílem bylo vytvořit jednotnou platební oblast.

SEPA vznikl jako reakce na zavedení společné měny Euro a Nařízení č. 2560/2001 Evropské komise o přeshraničním platebním styku v euro. Kromě států EU se mělo na systému podílet také Norsko, Švýcarsko, Lichtenštejnsko a Island.

Aby byl cíl úspěšně dosažen, muselo dojít k vyvinutí nových společných nástrojů, standardů a infrastruktury. Znamenalo to vybudování panevropského clearingového centra prostřednictvím dílčích kroků a dohod (TARGET2, Credeuro, IBAN, BIC a další). Podle původních plánů o plném zavedení SEPA v roce 2010 se měly uživatelům snížit náklady na přeshraniční platby o 70 až 90 procent a navíc by SEPA ve svém konečném důsledku měla znamenat i úspory pro banky. Komise a EGB byly přesvědčeny, že plnohodnotné zavedení SEPA

⁴¹ Dostupné z: http://www.ebaclearing.eu/Overview-N=S2_Overview-L=EN.aspx [cit. 5.11.2008]

přispěje k růstu ekonomiky EU a evropskému ekonomickému systému ušetří 50 až 100 miliard Euro ročně.⁴²

Přípravou SEPA byla pověřena Evropská rada pro platební styk. Podle usnesení této rady měly být od roku 2008 k dispozici první produkty SEPA s tím, že její plné zavedení bylo naplánováno od roku 2010. Logica CMG provedla mezi 100 bankami eurozóny a ve Velké Británii průzkum, v němž se dotazovala na jejich připravenost na projekt SEPA. Z průzkumu vyplynulo, že nejvíce byly na SEPA připraveny banky v severní Evropě, nejméně pak na jihu Evropy (Řecko, Španělsko, Itálie, Portugalsko)⁴³.

Pro Českou republiku je vedením projektu SEPA pověřena Česká bankovní asociace, nicméně zcela aktuálním se tento projekt stane až po zavedení evropské společné měny, přitom není nyní zřejmé, jestli tento krok vůbec nastane.

1.3.4.13 EVROPSKÝ SYSTÉM CENTRÁLNÍCH BANK - ESCB

Evropský systém centrálních bank byl ustanoven ve smlouvě o Evropské unii (známé též jako Maastrichtská smlouva) v únoru 1992 společně s Evropskou centrální bankou. Maastrichtská smlouva stanoví, že hospodářská a měnová unie bude vytvořena ve třech etapách: první etapa začala 1. července 1990, druhá etapa 1. ledna 1994, a třetí etapa začala 1. ledna 1999. Rada Evropské unie (ve složení hlav států a vlád) dne 2. května 1998 jednomyslně rozhodla, že 11 členských států Unie (Belgie, Německo, Španělsko, Francie, Irsko, Lucembursko, Nizozemsko, Rakousko, Portugalsko a Finsko) splnilo nezbytné podmínky pro přijetí jednotné měny k 1. lednu 1999. Tyto země se tudíž podílely na třetí etapě hospodářské a měnové unie od samého počátku. Dne 25. května 1998 vlády všech těchto 11 členských států jmenovaly předsedu, místopředsedu a čtyři další členy Výkonného výboru ECB. Jejich jmenování nabylo účinnosti 1. června 1998 a znamenalo zřízení Evropského systému

⁴² RUML. 2006.

⁴³ RUML. 2006.

centrálních bank (ESCB) a Evropské centrální banky (ECB). V roce 2001 se 12. členem Eurozóny stalo Řecko.⁴⁴

ESCB je složen z Evropské centrální banky a národních centrálních bank jednotlivých států Evropské unie. Mezi základní úkoly ESCB patří:⁴⁵

- definovat a uskutečňovat měnovou politiku Společenství,
- provádět devizové operace,
- spravovat oficiální rezervy cizích měn členských států a
- podporovat hladký chod platebních systémů.

V oblasti měnové politiky v Eurozóně hraje klíčovou roli *Rada guvernérů*. Ta má rozhodující vliv na určování měnové politiky a legislativní oblasti s ní související. Řízení činnosti centrálních bank má na starosti tzv. *Generální rada*, jejímž cílem je koordinace opatření na podporu přechodu členských zemí na euro. Posledním orgánem, který hraje důležitou roli v oblasti měnové politiky EU, je *Výkonný výbor*. Tento má za úkol zejména provádět měnovou politiku v souladu se zásadami a rozhodnutími přijatými Radou guvernérů ECB a v souvislosti s tím dávat příslušné pokyny národním centrálním bankám.

1.4 PRÁVNÍ ASPEKTY PLATEBNÍHO STYKU

1.4.1 ROZBOR PŘEDCHÁZEJÍCÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY PLATEBNÍHO STYKU V ČR

Se změnou politické situace v České republice v devadesátých letech zde vyvstala nutnost provádění celé řady legislativních změn, a to ve všech oblastech. Zejména v bankovní oblasti, kde došlo ke změně bankovního systému z jednoúrovňového, kdy funkci národní banky i bank komerčních zastávala Státní banka československá, na dvouúrovňový, kdy došlo k oddělení funkce národní banky a bank komerčních.

⁴⁴ *Businessinfo*. 2006.

⁴⁵ *Businessinfo*. 2006.

Po těchto základních změnách fungování bankovníctví v ČR přišlo na řadu řešení mimo jiné problému platebního styku. Tento se začínal přizpůsobovat trendům ekonomicky rozvinutých evropských zemí. Jednou z prvních významných změn v této oblasti bylo schválení zákona č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (tedy tzv. zákon o platebním styku). V otázce mimosoudního řešení sporů je možno za základní kámen považován zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi.

Zákon o platebním styku měl šest částí, kdy první z nich vymezovala předmět úpravy zákona podle jednotlivých nosných částí. Část druhá implementovala směrnici 97/5/ES o přeshraničních převodech s cílem zvýšit právní jistotu klientů bank a dalších institucí provádějících převody plateb. Tato část předpokládala, že spory, které vzniknou mezi převádějícími institucemi a klienty, bude zvláštní orgán pro mimosoudní urovnávání sporů zřízený zákonem. Zde bylo klientovi rovněž dáno právo volby, zda se obrátí na tento orgán nebo na soud.

Část třetí implementovala příslušná ustanovení směrnice 2000/46/ES o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, jejím výkonu a obezřetnostním dohledu nad touto činností. Cílem této směrnice bylo zamezit nekontrolované emisi elektronických peněz, zvyšovat právní jistotu klienta a prohloubit důvěru veřejnosti elektronickým peněžním prostředkům. V této části byly rovněž vytvořeny podmínky pro uvedení v život Doporučení 97/489/ES o transakcích prováděných elektronickými platebními prostředky. Dále sem byl implementován článek 8 směrnice 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, který se dotýkal postupu při zneužití platební karty. V tomto zákoně byl historicky poprvé v českém právním řádu definován elektronický platební prostředek. Byl chápán jako klasický prostředek přístupu k peněžní hodnotě (běžná platební karta) či jako elektronický peněžní prostředek, který byl definován pojmovými znaky převzatými ze směrnice. Dále zavedl zcela nový pojem – elektronické peníze, které jsou peněžní hodnotou uchovávanou na elektronickém peněžním prostředku. Výrazným prvkem ochrany klienta, tedy držitele jakéhokoliv elektronického platebního prostředku, byl princip vzorových obchodních podmínek. Další ochranu držitele sledovalo

též ustanovení týkající se užití elektronického platebního prostředku bez jeho fyzického předložení nebo bez identifikace držitele osobním identifikačním číslem, kdy mohlo běžně dojít ke zneužití platebního prostředku (např. platby po internetu pouhým zadáním čísla, které je uvedeno na platební kartě a tedy snadno zjistitelné i zneužitelné). Zákon v souladu se Směrnicí 97/7/ES stanovil pro takové případy použití elektronického platebního prostředku právo držitele požadovat od vydavatele vrácení odčerpaných peněžních prostředků.

V dalších ustanoveních zákona se promítaly principy směrnice týkající se elektronických peněžních prostředků a elektronických peněz. K vydávání elektronických peněžních prostředků (nestanoví-li zákon jinak) byly oprávněny jen banky a pobočky zahraničních bank a dále pobočky zahraničních tzv. institucí elektronických peněz, podnikající na území České republiky na základě jednotné bankovní licence (tyto instituce musely splňovat povinnosti stanovené směrnicí a podléhaly dohledu obdobnému bankovnímu dohledu). Zákon o platebním styku tuto zásadu doplňoval tím, že v souladu se směrnicí stanovil podmínky, za nichž budou oprávněny vydávat elektronické peněžní prostředky i jiné než výše zmíněné subjekty. Tyto podmínky však byly dosti přísné a poskytovaly poměrně malý prostor těmto „nebankovním“ emitentům. Účelem byla ochrana před elektronickou emisí peněz subjekty, které nepodléhají bankovnímu dohledu, zároveň však bylo třeba umožnit vydávání např. předplacených mezinárodních telefonních karet či obdobných produktů.

Zákon ukládal vydavateli elektronického peněžního prostředku v souladu se směrnicí povinnost tzv. zpětné výměny elektronických peněz. Držitel mohl vydavatele požádat o vrácení hodnoty uchovávané na elektronickém peněžním prostředku v hotovostní nebo bezhotovostní formě. Tím byla poměrně významnou měrou zajištěna důvěryhodnost elektronické emise peněz.

Část třetí, která měla do značné míry povahu ochrany spotřebitele, předpokládala, že spory vzniklé mezi vydavateli a držiteli elektronických platebních prostředků budou řešeny před tímž zvláštním orgánem pro mimosoudní urovnání sporů, který bude příslušný pro řešení sporů z převodů podle části druhé zákona.

Vzhledem k tomu, že v části třetí ukládal zákon vydavatelům řadu povinností, získala Česká národní banka oprávnění sankcionovat porušení těchto povinností pokutou.

Část čtvrtá implementovala Směrnici 98/26/ES o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry. Na rozdíl od předchozích dvou částí, jejichž cílem bylo chránit klienta využívajícího službu platebního styku, účelem této části bylo regulovat vznik a fungování platebních systémů, ochránit zákonem vymezené platební systémy před důsledky bankrotu jejich účastníků a přinést tak zvýšení bezpečnosti platebních systémů.

Zákon v souladu se směrnicí definoval platební systém. Důležitou podmínkou byla dohoda účastníků, že se systém bude řídit právním řádem České republiky, i když nemusí být provozován na území České republiky a ani jeho účastníci (s výjimkou provozovatele systému) nemusí být výhradně českými osobami. Zákon reguloval jen takové systémy, které splňovaly stanovené definiční znaky, a tyto systémy pak požívaly výhody neodvolatelnosti příkazů přijatých systémem. Zákon v souladu se směrnicí stanovil rovněž možnost vzniku systému za účelem propojení platebních a vypořádacích systémů, které požívají výhody neodvolatelnosti příkazů.

Zákon vymezoval okruh osob, které mohou být účastníky systému; mohly jimi být jak české, tak i zahraniční osoby.

Zákon předepisoval povinnost provozovat systém podle pravidel, která byla součástí smlouvy o platebním systému. Dále stanovil minimální náležitosti těchto pravidel.

Hlavním cílem části čtvrté zákona bylo v souladu se směrnicí umožnit využití peněžních prostředků nebo zajištění (kolaterálu) pro splnění závazků účastníka platebního systému vyplývajících z jeho účasti v tomto systému, a to i v případě, byl-li na majetek tohoto účastníka prohlášen konkurz, popřípadě, došlo-li vůči němu k přijetí jiného opatření, jehož právním následkem bylo zastavení nebo omezení plateb. Úprava měla zabránit blokování těchto peněžních prostředků z titulu prohlášení konkurzu, zajistit neodvolatelnost, platnost a vymahatelnost příkazů účastníka - úpadce, které byly přijaty

systémem provozovaným podle zákona o platebním styku. Zároveň se umožnilo realizovat přednostně práva ze zajištění poskytnutého účastníkem - úpadcem k zajištění jeho závazků z příkazů přijatých tímto systémem. Tato opatření měla vést k odstranění dominového efektu insolvence dalších účastníků systému.

K zajištění výše uvedených principů a proto, aby je nebylo možno zneužívat k provádění zakázaných operací po prohlášení konkurzu, stanovil zákon řadu oznamovacích a informačních povinností na jedné straně provozovateli systému a jeho účastníkům ve vztahu k České národní bance a k veřejnosti, na druhé straně stanovil povinnosti České národní bance.

České národní bance byla uložena povinnost informovat konkurzní soudy o českých účastnících systémů provozovaných podle zákona o platebním styku i cizích systémů provozovaných v souladu se směrnicí. Informaci o prohlášení konkurzu na majetek účastníka systému by měla obdržet od konkurzních soudů podle zákona o konkurzu a vyrovnání. Tuto informaci pak Česká národní banka sdělovala zákonem určeným osobám. Zákon určil Českou národní banku jako orgán, který za Českou republiku zajišťoval informační povinnosti ve vztahu k obdobným orgánům ostatních členských států Evropské unie a dalších států Evropského hospodářského prostoru. Úprava vztahů České národní banky k orgánům těchto států nabyla účinnosti až dnem vstupu České republiky do Evropské unie.

Požadavkem směrnice bylo, aby státem k tomu určený orgán označil systémy, které splňují stanovené definiční znaky a budou požívat výhod neodvolatelnosti příkazů, a oznámil je Evropské komisi. V České republice bylo rozhodnuto podrobit vznik nových platebních systémů licenčnímu řízení. Zákon proto stanovil kriteria pro udělování licencí České národní banky. Licence byla udělována ve správním řízení.

V této souvislosti a v souladu s ustanovením směrnice, že členský stát smí udělit výhodu neodvolatelnosti zúčtování pouze systému, o jehož bezpečnosti je přesvědčen, upravil zákon pravidla dohledu nad systémy včetně opatření k nápravě a podmínky odnětí licence a zániku licence. Úprava vycházela z principů osvědčených při licencování a dohledu nad bankami podle zákona o bankách.

Příslušnost České národní banky k licencování systémů a dohledu nad nimi je stanovena v § 44 odst. 1 písm. c) a odst. 2 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů.

Část pátá obsahovala společná ustanovení pro část třetí a čtvrtou, v nichž se předpokládalo správní řízení. Česká národní banka ve správním řízení postupovala podle správního řádu s několika výjimkami, které byly výslovně stanoveny v této části zákona.

Část šestá stanovila účinnost zákona. Ta ustanovení, u nichž se předpokládala reciprocita chování ze strany ostatních členských států Evropské unie, resp. států Evropského hospodářského prostoru, měla nabýt účinnosti až dnem vstupu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost.

O komplexnosti právního řešení této problematiky svědčí do jisté míry to, že k datu 01. 01. 2003 vstoupily v platnost novelizace jak zákoníku občanského a obchodního, zákona o bankrotu⁴⁶ a zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním,⁴⁷ stejně tak jako vyhláška ČNB upravující principy zúčtování v platebních systémech a náležitosti žádosti o licenci k provozování platebního systému.

K tomuto zákonu byla rovněž vydána celá řada prováděcích předpisů, a to zejména:

- vyhláška České národní banky č. 547/2002 Sb. ze dne 10. 12. 2002, kterou se stanoví náležitosti žádosti o předchozí souhlas k vydávání elektronických peněžních prostředků,
- vyhláška České národní banky č. 548/2002 Sb. ze dne 10. 12. 2002, kterou se stanoví podmínky pro principy zúčtování v platebních systémech a náležitosti žádosti o licenci k provozování platebního systému,
- vyhláška České národní banky č. 91/2006 Sb. ze dne 27. 02. 2006, kterou se provádí zákon o platebním styku,

⁴⁶ Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁷ Zákon č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů.

- vyhláška České národní banky č. 92/2006 Sb. ze dne 28. 02. 2006, kterou se stanoví náležitosti žádosti o povolení k vydávání elektronických peněz.

Tímto zákonem a jeho prováděcími vyhláškami byly rovněž dotčeny následující předpisy, a to zejména věstníky České národní banky:

- Věstník České národní banky č. 14/2002 – Úřední sdělení ze dne 04. 12. 2002 o vydání Vzorových obchodních podmínek pro vydávání a užívání elektronických platebních prostředků,
- Věstník České národní banky č. 9/2004 – Úřední sdělení ze dne 06. 05. 2004 výklad k vybraným ustanovením zákona o platebním styku,
- Věstník České národní banky č. 4/2006 – Opatření č. 3 ze dne 25. 05. 2006 k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému instituce elektronických peněz,
- Věstník České národní banky č. 5/2006 – Opatření č. 4 ze dne 25. 05. 2006, kterým se stanoví požadavky na kapitál instituce elektronických peněz,
- Věstník České národní banky č. 6/2006 – Opatření č. 5 ze dne 25. 05. 2006, kterým se stanoví povinná investiční aktivita instituce elektronických peněz a podmínky investování do těchto aktiv,
- Věstník České národní banky č. 49/2007 – Úřední sdělení ze dne 12. 11. 2007 k některým ustanovením zákona o bankách týkajícím se jednotné licence,
- Věstník České národní banky č. 3/2008 – Opatření č. 3 ze dne 16. 12. 2008 o uveřejňování údajů institucemi elektronických peněz,
- Věstník České národní banky č. 4/2008 – Opatření č. 4 ze dne 16. 12. 2008 o předkládání výkazů institucemi elektronických peněz České národní bance,

- Věstník České národní banky č. 18/2009 – Úřední sdělení ze dne 27. 10. 2009 o zrušení některých úředních sdělení České národní banky.

Do zákona o platebním styku, jakož i do ostatní související legislativy České republiky byly na základě požadavků orgánů Evropské unie implementovány Směrnice Rady, Směrnice Evropského parlamentu a Rady a Směrnice Komise. Jednalo se o následující dokumenty:

- Čtvrtá směrnice Rady 78/660/EHS ze dne 25. 07. 1978 založená na článku 54 odst. 3 písm. g) Smlouvy, o ročních účetních závěrkách některých forem společností,
- Směrnice Rady 86/635/EHS ze dne 08. 12. 1986 o ročních účetních závěrkách a konsolidovaných účetních závěrkách bank a ostatních finančních institucí,
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/5/ES ze dne 27. 01. 1997 o přeshraničních převodech,
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/26/ES ze dne 19. 05. 1998 o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a systémech vypořádání obchodů s cennými papíry,
- Směrnice Komise (EHS) 2000/24/ES ze dne 28. 04. 2000, kterou se mění přílohy směrnic Rady 76/895/EHS, 86/362/EHS, 86/363/EHS a 90/642/EHS o stanovení maximálních limitů reziduí pesticidů v obilovinách, potravinách živočišného původu a v některých produktech rostlinného původu včetně ovoce a zeleniny a na jejich povrchu,
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES ze dne 20. 03. 2000 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu,
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/28/ES ze dne 18. 09. 2000, kterou se mění Směrnice 2000/12/ES o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu,

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/46/ES ze dne 18. 09. 2000 o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, o jejím výkonu a o obezřetnostním dohledu nad touto činností,
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES ze dne 26. 10. 2005 o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu,
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES ze dne 14. 06. 2006 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu (přepracované znění).

V době účinnosti zákona č. 124/2002 Sb., zákon o platebním styku, tedy v období od 01. 01. 2003 do 31. 10. 2009 bylo soudní mocí České republiky řešeno několik soudních sporů, přičemž judikaturou bylo popsáno pouze několik rozhodnutí Nejvyššího správního soudu České republiky týkajících se mimo jiné i výše citovaného zákona. Jednalo se zde o následující rozhodnutí:

- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 11. 04. 2006 - Diskriminace spotřebitele: platba v hotovosti a platba platební kartou, sp. zn. 8 As 35/2005-51, ve kterém se jednalo o to, že:

„... Rozhodnutím České obchodní inspekce, ústředního inspektorátu, ze dne 16. 4. 2004, čj. 1852/2400/2003/2004/Vo/Št, bylo rozhodnuto o zamítnutí odvolání žalobce proti rozhodnutí České obchodní inspekce, inspektorátu Ú., ze dne 16. 2. 2004, čj. 1004/2400/2004, a o potvrzení odvoláním napadeného rozhodnutí. Rozhodnutím České obchodní inspekce, inspektorátu Ú., byla žalobci podle ustanovení § 23 odst. 1 a § 24 odst. 1 zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o ochraně spotřebitele“), jako podnikatelskému subjektu uložena pokuta ve výši 7 000 Kč za porušení ustanovení § 6 zákona o ochraně spotřebitele, kterého se dopustil diskriminací skupiny spotřebitelů platících platební kartou, když po zákaznících platících platební kartou požadoval poplatek ve výši 3 % z celkové částky.

Žalobce brojil proti rozhodnutí žalované včasnou žalobou u Městského soudu v Praze, který ji rozsudkem ze dne 31. 5. 2005, čj. 8 Ca 130/2004-25, zamítl. Městský soud v odůvodnění rozhodnutí uvedl, že žalobce účtoval provizi ve všech případech, kdy spotřebitel platil platební kartou. Soud dospěl k závěru, že účtování takovéto provize spotřebiteli bylo v rozporu s dobrými mravy, neboť diskriminovalo a znevýhodňovalo skupinu zákazníků, kteří těmito kartami platí; za stejný výrobek (stejně plnění) spotřebitel platil vyšší cenu jen proto, že k placení používá jinou formu než hotové peníze. Při uzavírání smlouvy ve stejné věci jsou si spotřebitelé ve svém postavení rovni a žádný z nich by neměl být zvýhodňován nebo znevýhodňován na úkor toho druhého. Platné cenové předpisy uplatňování různých cen na soutěžních trzích nezakazují; zákon č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o cenách“), je založen na principu volného sjednávání cen, proto umožňuje nabízet jednotlivým zákazníkům nebo jejich skupinám slevy, připouští tedy možnost různých cenových poloh nabídek pro srovnatelné zboží. Pokud by však využívání této možnosti mělo diskriminující charakter, dostal by se prodávající do zásadního rozporu s českým právem. Za diskriminaci je přitom chápáno jednání, které znevýhodňuje shodně definované skupiny osob – v předmětném případě osoby platící platební kartou. Důležitou podmínkou pro posouzení, zda se jedná o diskriminaci či nikoliv, je rovněž posouzení, zda rozdílnost cen není důsledkem vyšších standardů spojených s poskytováním služby; v předmětném případě nebyl splněn ani tento předpoklad, neboť oběma skupinám spotřebitelů byly poskytovány jednotné služby ...“

V tomto případě soud dospěl k následujícím závěrům, a to že: *„Diskriminací spotřebitele ve smyslu ust. § 6 zák. č. 639/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, je třeba rozumět obchodní praktiky, které při srovnatelných transakcích nedůvodně zvýhodňují některé spotřebitele před jinými. Platba v hotovosti a platba platební kartou nejsou srovnatelnými transakcemi a nezakládají tak diskriminaci jedné z uvedených skupin.“*

- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 19. 04. 2007 – Řízení před soudem: přezkum rozhodnutí finančního arbitra. Správní trestání: pravomoc finančního arbitra uložit pokutu; zákon

o platebním styku, sp. zn. 2 Afs 176/2006-96, ve kterém se jednalo o to, že:

„... Včas podanou kasační stížností brojil žalobce (dále též „stěžovatel“) proti rozsudku Městského soudu v Praze, kterým byla zamítnuta jeho žaloba proti rozhodnutí žalovaného ze dne 1. 3. 2005, evidenční číslo 263/2005, registrační číslo 920051, jímž byly zamítnuty námitky žalobce a bylo potvrzeno prvoinstanční rozhodnutí Finančního arbitra České republiky ze dne 10. 4. 2005, evidenční číslo 169/2005, registrační číslo 920051, o uložení pokuty ve výši 14 926 Kč „za porušení zvláštního předpisu“.

Stěžovatel v kasační stížnosti uplatňuje důvod obsažený v ustanovení § 103 odst. 1 písm. a) zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního (dále jen „s. ř. s.“) - namítá nezákonnost spočívající v nesprávném posouzení právní otázky soudem. Podle stěžovatele je žalovaný na základě § 23 odst. 2 zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, ve znění zákona č. 558/2004 Sb., tj. ve znění účinném ke dni vydání prvoinstančního i druhoinstančního správního rozhodnutí žalovaného (dále jen „zákon o finančním arbitrovi“), oprávněn uložit pokutu pouze za podmínky, že v jiném řízení než v řízení o pokutě vydá pravomocný nález, v němž shledá jednání instituce [„institucí“ se pro účely zákona o finančním arbitrovi podle jeho § 3 odst. 1 rozumí převádějící instituce a vydavatel elektronických platebních prostředků, tedy subjekty definované v § 1 odst. 1 písm. a) a b) uvedeného zákona] porušujícím ustanovení zvláštního právního předpisu, tedy nikoliv jakéhokoliv zákona. Tímto zvláštním právním předpisem je podle odkazu v zákoně o finančním arbitrovi zákon č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku); dále jen „zákon o platebním styku“. S ohledem na znění § 23 odst. 2 zákona o finančním arbitrovi a postavení finančního arbitra jako orgánu moci výkonné není možné vykládat toto ustanovení tak, jak to učinil Městský soud v Praze. Žalovaný jako orgán moci výkonné může svou moc uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Jestliže ze znění zákona o finančním arbitrovi upravujícího pravomoc žalovaného vyplývá oprávnění uložit pokutu jen v případě porušení zvláštního právního předpisu, je nutné shledat meze uplatnění státní moci právě a jen v tomto zvláštním

předpise. Městský soud v Praze ve svém rozsudku podle stěžovatele konstatoval, že oním zvláštním předpisem je jakýkoliv zákon, který stěžovatel poruší. Tento názor považuje stěžovatel za chybný, neboť zcela popírá logický a jazykový výklad § 23 odst. 2 zákona o finančním arbitrovi. Z výkladu tohoto ustanovení totiž vyplývá, že oním právním předpisem musí být zvláštní právní předpis, tedy pouze jediný právní předpis, a s ohledem na termín „zvláštní“ musí jít o právní předpis jednoznačně identifikovatelný a určitý. Pokud by vůlí zákonodárce bylo sankcionovat stěžovatele za to, že porušil jakýkoliv právní předpis, nepochybně by nepoužil slovní spojení „zvláštní právní předpis“, ale využil by jiné slovní spojení, např. „právní předpisy“. Tento závěr má oporu i v důvodové zprávě a stejně tak i jiných právních předpisech (například stěžovatel uvádí § 3 zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, kdy zákonodárce použil termínu „zvláštních právních předpisů“) ...“

V tomto případě soud dospěl k následujícím závěrům, a to že: *„I. Soudní kontrola rozhodovací činnosti finančního arbitra ve věcech spadajících do jeho působnosti vymezené § 1 odst. 1 zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, spadá do režimu části páté občanského soudního řádu. II. Rozhodnutí o sankci podle § 17a zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, ve znění zákona č. 57/2006 Sb., je podrobena soudní kontrole v režimu části páté občanského soudního řádu v rámci soudní kontroly rozhodovací činnosti finančního arbitra ve věcech spadajících do jeho působnosti vymezené § 1 odst. 1 uvedeného zákona. III. Rozhodnutí o pokutě podle § 23 odst. 1 zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, jakož i rozhodnutí o pokutě podle § 23 odst. 2 téhož zákona, v jeho znění účinném do 31. 3. 2006, lze napadnout žalobou podle § 65 a násl. s. ř. s. IV. Pokutou podle § 23 odst. 2 zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, v jeho znění účinném do 31. 3. 2006, lze postihnout toliko porušení povinnosti převádějící instituce nebo vydavatele elektronických platebních prostředků podle zákona č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku).“*

- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 25. 04. 2007 – Nepřezkoumatelnost rozhodnutí Finančního arbitra ČR. Nařízení jednání. Výrok rozhodnutí správního orgánu. Extenzivní výklad zákona, sp. zn. 9 Afs 35/2007-74, ve kterém se jednalo o to, že:

„... Včas podanou kasační stížností se Finanční arbitr České republiky (dále jen „stěžovatel“) domáhá zrušení pravomocného rozsudku Městského soudu v Praze, kterým tento soud zrušil jím vydané rozhodnutí ze dne 25. 6. 2004, evidenční číslo 588/2004, registrační číslo 220041 (dále jen „napadené správní rozhodnutí“), pro nepřezkoumatelnost spočívající v nedostatku důvodů rozhodnutí podle ustanovení § 76 odst. 1 písm. a) zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, v platném znění (dále jen „s. ř. s.“), a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Napadeným rozhodnutím bylo potvrzeno rozhodnutí stěžovatele v prvním stupni ze dne 1. 6. 2004, evidenční číslo 463/2004, registrační číslo 220041 (dále jen „prvostupňové správní rozhodnutí“), jímž byla Č. s. (dále jen „instituce“ ve smyslu legislativní zkratky podle zákona č. 229/2002 Sb.) uložena pokuta 200 000 Kč za nesplnění povinnosti stanovené ustanovením § 12 odst. 6 zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi (dále jen „zákon o finančním arbitrovi“).

Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) posoudil věc tak, že výrok rozhodnutí o uložení pokuty shledal jako nedostatečně jednoznačný a odůvodněný jak co do vymezení skutkové podstaty správního deliktu, kterého se výše specifikovaná instituce měla dopustit, tak i co do výše uložené pokuty. Proto soud žalobou napadené i prvostupňové správní rozhodnutí zrušil bez jednání podle ustanovení § 76 odst. 1 písm. a) s. ř. s. pro nepřezkoumatelnost pro nedostatek důvodů rozhodnutí a věc vrátil finančnímu arbitrovi k dalšímu řízení.

Stěžovatel v kasační stížnosti uplatňuje zákonné důvody obsažené v ustanovení § 103 odst. 1 písm. a) s. ř. s. a namítá tak nezákonnost spočívající v nesprávném posouzení právní otázky ze strany městského soudu a také vadu řízení spočívající v tom, že v uvedeném sporu nebylo nařízeno jednání i přesto, že stěžovatel ve svém přípisu ze dne 30. 9. 2004 žádal, aby jednání nařízeno bylo, což Nejvyšší správní soud posoudil jako kasační námitku podle ustanovení § 103 odst. 1 písm. d) s. ř. s., tedy námitku jiné vady řízení před

soudem, která by mohla mít za následek nezákonné rozhodnutí o věci samé. První námitkou, tj. tvrzeným nesprávným posouzením právní otázky ze strany soudu, stěžovatel polemizuje se závěry městského soudu, v nichž soud shledává, že jím vydaná rozhodnutí postrádají náležitosti uvedené v § 47 odst. 2 zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení (dále jen „správní řád“), před novelou (stěžovatel zde má zřejmě na mysli před účinností zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu, tj. před 1. 1. 2006). Stěžovatel je přesvědčen, že obě zrušená správní rozhodnutí náležitosti požadované shora citovaným ustanovením obsahují. Soud se vůbec nevypořádal s odkazem stěžovatele na rozsudek Nejvyššího správního soudu týkající se procesního postupu při zahájení řízení, jehož nesprávnost mu byla vytýkána. Soud v odůvodnění rozsudku naprosto ignoroval ustanovení § 37 správního řádu a § 12 odst. 6 písm. b) zákona o finančním arbitrovi s tím, že se dle jeho názoru jedná o zcela zásadní výkladovou problematiku, která má vliv na skutečnost, zda instituce splnila či nesplnila svou povinnost a zda pokuta byla či nebyla uložena po právu. Soud se zabýval pouze formální stránkou vydaných rozhodnutí, ta jsou však v souladu s platnou právní úpravou ...“

V tomto případě soud dospěl k následujícím závěrům, a to že: „*I. Dospěje-li soud k závěru, že rozhodnutí Finančního arbitra České republiky je nepřezkoumatelné, postupoval zcela v souladu se zákonem, zrušil-li předmětné rozhodnutí, aniž by nařizoval jednání, a to bez ohledu na to, zda nařízení jednání arbitr požadoval či nikoli. II. Výrok rozhodnutí správního orgánu musí být přesný a určitý a nemůže pouze obecně konstatovat porušení povinnosti, aniž by z něj bylo patrné, za jaké konkrétní jednání je odpovědný subjekt sankčně postižen. III. Extenzivní výklad zákona sice v obecné rovině nemůže být a priori vyloučen, avšak právě proto, že se jedná o výklad rozšiřující, by bylo nutno jej velmi důkladně a přesvědčivě argumentačně podložit, aby mohl obstát.*“

- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 31. 08. 2007 – Finanční arbitr. Deliktní jednání. Skutková podstata. Veřejnoprávní delikt. Pokuta. Interpretace. Interpretační pravidla., sp. zn. 5 Afs 105/2006-82, ve kterém se jednalo o to, že:

„... Stěžovatel v kasační stížnosti uplatňuje důvod obsažený v ustanovení § 103 odst. 1 písm. a) zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního (dále jen „s. ř. s.“) - namítá nezákonnost spočívající v nesprávném posouzení právní otázky soudem. Stěžovatel nesouhlasí s právním názorem městského soudu, že pokud finanční arbitr při rozhodování sporu mezi klientem a institucí se pro účely zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o finančním arbitrovi“), podle jeho § 3 odst. 1 rozumí převádějící instituce a vydavatel elektronických platebních prostředků, tedy subjekty definované v § 1 odst. 1 písm. a) a b) uvedeného zákona, nedospěl k závěru, že došlo k porušení zákona č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku), nemohl uložit instituci za porušení jiného právního předpisu než zákona o platebním styku pokutu. Soud podle stěžovatele směřuje vymezení pravomoci stěžovatele k rozhodování sporů mezi navrhovatelem a institucí (§ 1 odst. 1 zákona o finančním arbitrovi) a vymezení pravomoci stěžovatele ukládat pokuty podle § 23 odst. 2 zákona o finančním arbitrovi. Obojí pak vykládá nepatřičným způsobem, a to na základě poznámky pod čarou v zákoně o finančním arbitrovi a § 12 a § 21 zákona o platebním styku ...“

V tomto případě soud dospěl k následujícím závěrům, a to že: *„I. Pokutou podle § 23 odst. 2 zákona o finančním arbitrovi lze postihnout toliko porušení povinnosti převádějící instituce nebo vydavatele elektronických platebních prostředků podle zákona o platebním styku. II. Užívá-li zákon pojmu „pokuta“ ve spojení se založením pravomoci určitého správního orgánu o udělení takové pokuty rozhodnout, nutno mít, nejsou-li vážné důvody pro jiný závěr, za to, že se touto pokutou míní sankce za veřejnoprávní delikt a že tuto sankci lze uložit tehdy (a jen tehdy), je-li tím, komu má být pokuta uložena, naplněna skutková podstata deliktního jednání či způsobení protiprávního stavu nebo následku. Zákonná možnost uložení pokuty tedy je spojena s určitou skutkovou podstatou veřejnoprávního deliktu. Definování skutkové podstaty pak musí být dostatečně určité, konkrétní a jednoznačné, neboť jen tak bude odpovídat ústavní kautele vyjádřené explicitně pro trestné činy v čl. 39 Listiny základních práv a svobod a v čl. 7 Úmluvy o lidských právech a základních svobodách ve znění protokolů č.*

3, 5 a 8 (vyhlášena pod č. 209/1992 Sb.), již však v zásadě není důvodu nepoužít i na správní delikty. **III.** Správný je restriktivní výklad, tedy takový, který jako vstupní podmínku aplikovatelnosti ustanovení § 23 odst. 2 zákona o finančním arbitrovi postuluje, že v řízení před arbitrem vedeném ve sporu podle § 1 odst. 1 zmíněného zákona byla instituci pravomocně uložena povinnost zaplatit klientovi peněžitou částku. **IV.** Sankce dle ust. § 17a zákona o finančním arbitrovi je součástí rozhodnutí arbitra v „hlavní“ věci, tedy věci soukromého práva, a sdílí její procesní osud i při případném následném rozhodování civilního soudu o „hlavní“ věci v režimu části páté občanského soudního řádu. **V.** Poznámky pod čarou či vysvětlivky nejsou normativní, přesněji jsou závaznou součástí pravidla chování. Proto stejně jako jiné části právního předpisu, jejichž posláním je zlepšit přehlednost předpisu a orientaci v právním řádu (nadpis právního předpisu, označení částí, hlav, dílů, oddílů, paragrafů), jsou pouhou legislativní pomůckou, která nemůže být závazným pravidlem pro výklad právního předpisu a stanovení pravidel chování. Pokud právní předpis nehodlá stanovit takové pravidlo přímo, musí odkázat na jiný předpis nebo jinou formu vyjádření pravidel chování (obvyčej, smlouva, morální pravidla, cizí právní předpis atd.). **VI.** Za situace, kdy právo umožňuje dvojí výklad, nelze pominout, že na poli veřejného práva mohou státní orgány činit pouze to, co jim zákon výslovně umožňuje; z této maximy pak plyne, že při ukládání a vymáhání plnohodnotných veřejnoprávních sankcí dle zákona (čl. 11 odst. 5 Listiny) jsou orgány veřejné moci povinny ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny šetřit podstatu a smysl základních práv a svobod - tedy v případě pochybností postupovat mírněji (in dubio mitius). **VII.** Finanční arbitr je oprávněn vyhovět návrhu navrhovatele při porušení jakékoli právní povinnosti institucí ve vztahu mezi ní a klientem, spadajícím pod § 1 odst. 1 zákona o finančním arbitrovi. Tato právní otázka však nemá vliv na výklad § 23 odst. 2 zákona o finančním arbitrovi. **VIII.** Soudní kontrola rozhodovací činnosti arbitra ve věcech spadajících do jeho působnosti vymezené § 1 odst. 1 zákona o finančním arbitrovi spadá do režimu části páté občanského soudního řádu, a nikoli do režimu žaloby proti rozhodnutí správního orgánu podle § 65 odst. 1 s. ř. s.. **IX.** Porušení povinnosti podle zákona o platebním styku institucí nutno v souladu se základními zásadami veřejnoprávního trestání, jež se vedle práva trestního uplatní i ve správním právu deliktním, posuzovat podle znění zákona o

platebním styku účinného v okamžiku deliktního jednání instituce. X. To, že arbitr v odůvodnění předchozího soukromoprávního rozhodnutí konstatuje porušení povinnosti, neznamená, že ještě v řízení o uložení pokuty povinnosti řádně zjistit, zda k porušení povinnosti, popsanému v odůvodnění soukromoprávního rozhodnutí, vskutku došlo. Odůvodnění nelze považovat za rozhodnutí příslušného orgánu o předběžné otázce ve smyslu § 57 odst. 3 správního řádu z roku 2004, neboť obsahem soukromoprávního rozhodnutí je uložení povinnosti zaplatit peněžitou částku - konstatace porušení určité povinnosti je toliko důvodem, pro který bylo určitým způsobem rozhodnuto. Jakkoli je existence takového odůvodnění, v němž se konstatuje porušení povinnosti podle zákona o platebním styku institucí, nutnou, byť ne dostatečnou, podmínkou uložení pokuty podle § 23 odst. 3 zákona o finančním arbitrovi není samo odůvodnění rozhodnutí ničím více než důkazem, jenž může být „přebit“ jinými důkazy, jež budou v řízení o uložení pokuty provedeny.“

1.4.2 DŮVODY PŘEDLOŽENÍ NÁVRHU „NOVÉ“ PRÁVNÍ ÚPRAVY PLATEBNÍHO STYKU, KTERÁ VEŠLA V PLATNOST 01. 11. 2009

Vláda, která byla ve svém funkčním období v roce 2008 svým usnesením č. 34 ze dne 16. 01. 2008, byla nucena předložit návrh nové právní úpravy platebního styku. Důvodem této nové právní úpravy nebylo pouze doplnění obsahové stránky starého zákona, ale bylo nutno do právního řádu transponovat akt komunitárního práva s vazbou na platební styk, kterou upravovala směrnice Evropského parlamentu a Rady 2007/64/ES ze dne 13. 11. 2007 o platebních službách na vnitřním trhu, kterou se zároveň měnily směrnice 97/7/ES, 2002/65/ES, 2005/60/ES a 2006/48/ES a zrušila se směrnice 97/5/ES.

Dalším důvodem pro předložení návrhu zákona byla skutečnost, že rozsah nutných úprav významně překročil rozsah, který by bylo možno považovat za novelu zákona. Změny bylo třeba promítnout do právního řádu přehledným a srozumitelným způsobem, což novelizace v té době platného zákona o platebním styku neumožňovala. V neposlední řadě významným důvodem pro

předložení návrhu nového zákona byla i lhůta pro transpozici, která členským státům Evropské unie končila dne 01. 11. 2009.

V té době byl relevantním právním předpisem v oblasti upravované předkládaným návrhem zákona zejména především zákon č. 124/2002 Sb.

Platební styk mezi bankami na území České republiky byl upraven i v zákoně č. 21/1992 Sb., o bankách. Zde byla zakotvena povinnost bank převádět si peněžní prostředky v české měně prostřednictvím platebních systémů s neodvolatelností zúčtování nebo prostřednictvím platebního systému České národní banky (§ 20b). Platebního styku se významnou měrou dotýkal i institut tzv. opravného zúčtování (§ 20c), jehož podmínky byly blíže konkretizovány ve vyhlášce České národní banky č. 62/2004 Sb., kterou se stanoví způsob provedení platebního styku mezi bankami, zúčtování na účtech a technické postupy bank při opravném zúčtování.

V té době v České republice nebylo poskytování platebních služeb výrazněji veřejnoprávně regulováno až na některé výjimky, kterými byly:

- platební služby předplacené, kde je důsledně aplikován zákaz přijímání splatných prostředků od veřejnosti osobami bez bankovní licence (tzv. bankovní monopol, § 2 zákona o bankách), od svých členů mohou splatné prostředky přijímat i spořitelní a úvěrní družstva (§ 3 odst. 1 zákona č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech),
- peněžní služby a bezhotovostní obchody s cizí měnou, k nimž se vyžaduje devizová licence podle § 3a zákona č. 219/1995 Sb., devizový zákon.

Všechny ostatní platební služby bylo možno poskytovat pouze v režimu živnostenského podnikání a v souladu se zákonem o živnostenském podnikání. Výše zmiňované směrnice Evropského parlamentu a Rady zavedly novou kategorii nebankovních poskytovatelů platebních služeb - platební instituce, které podrobily určitým regulatorním a dohledovým požadavkům. Osoby, které v té době nesplňovaly požadavky kladené na platební instituce, mohly poskytovat platební služby v omezeném rozsahu v režimu výjimky podle čl. 26 směrnice o platebních službách (v terminologii navrhovaného zákona tzv.

poskytovatelé platebních služeb malého rozsahu). Přehled všech institucí, které by se v budoucnu mohly stát platebními institucemi, nebylo možno objektivně zmapovat, a to zejména z důvodu dosavadní pouhé částečné regulace těchto nebankovních subjektů.

Mimo to směrnice o platebních službách zavedla také novou úpravu soukromoprávních vztahů při poskytování platebních služeb (např. úpravu informačních povinností, autorizaci platebních transakcí, způsoby a lhůty provádění platebních transakcí, odpovědnost). Tato úprava se vztahovala na všechny kategorie poskytovatelů platebních služeb.

Experti, kteří se podíleli na přípravě návrhu zákona, museli vzít v úvahu celou řadu důležitých skutečností a faktů, mezi které patřilo i to, zda do navrhovaného zákona transponovat pouze ustanovení směrnice o platebních službách, nebo do něj zahrnout také stávající pasáže z dosavadního zákona č. 124/2002 Sb., o platebním styku, které nebyly směrnicí o platebních službách dotčeny, a to zejména část třetí a čtvrtou uvedeného zákona. Bylo zvoleno řešení, které předpokládalo vypracování nového komplexního zákona o platebním styku, jenž zahrne úpravu platebních služeb, vydávání elektronických peněz a platebních systémů, a to jak veřejnoprávní podmínky pro výkon těchto činností, tak i úpravu soukromoprávních vztahů při nich vznikajících (zejména v případě platebních služeb).

Právní úprava elektronických peněz a platebních systémů byla převzata ze stávajícího zákona o platebním styku a byla podrobena pouze těm změnám, které souvisejí s transpozicí směrnice o platebních službách, nebo drobným formulačním změnám, případně změnám legislativně-technického charakteru.

Předkládaný návrh zákona byl v souladu nejenom s ústavním pořádkem České republiky, ale i s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána, a s právem Evropské unie. Právo Evropské unie upravuje uvedenou problematiku především ve směrnici 2007/64/ES o platebních službách na vnitřním trhu, ve směrnici 2000/46/ES o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz a ve směrnici 98/26/ES o neodvolatelnosti zúčtování. Návrh zákona dále navazoval také na přímo použitelné nařízení č. 2560/2001 o přeshraničních platbách v eurech.

Na přijetí tehdy navrhované právní úpravy v co nejkratším časovém horizontu byl experty vyvíjen značný tlak, a to vzhledem k nutnosti, aby navrhovaná právní úprava nabyla platnosti co nejdříve, v každém případě ještě v průběhu volebního období tehdejší Poslanecké sněmovny bylo navrženo, aby Poslanecká sněmovna vyslovila s návrhem zákona souhlas již v prvním čtení v souladu s ustanovením § 90 odst. 2 jednacího řádu Poslanecké sněmovny.

Z hlediska harmonizačních účinků směrnice o platebních službách bylo nutné, aby tato transpozice byla ve všech členských státech včetně České republiky provedena včas a začala fungovat ve stejný okamžik, tj. 01. 11. 2009. Opožděná transpozice směrnice do českého právního řádu by znamenala, že by se český finanční sektor a rovněž čeští podnikatelé, kteří obchodovali se zahraničím, ocitli v konkurenční nevýhodě oproti členským státům, v nichž došlo ke včasné transpozici. Směrnice o platebních službách v řadě případů počítala s tím, že poskytovatelé platebních služeb se budou moci spolehnout na odpovídající chování svých zahraničních partnerů (např. u lhůt pro provedení platební transakce, u nápravy nesprávně provedených platebních transakcí, u odpovědnosti). Pokud by od 1. listopadu 2009 platila v České republice jiná pravidla platebního styku než v ostatních členských státech, mohlo by to přeshraniční platební styk výrazně zkomplikovat. Částečně zmařeny by byly i nezanedbatelné prostředky, které již jednotlivé subjekty vynaložily na postup podle nové právní úpravy od 1. listopadu 2009.

V úvahu bylo třeba vzít také to, že pro soukromoprávní pravidla směrnice nebylo stanoveno žádné přechodné období, a proto se poskytovatelé platebních služeb museli těmito pravidly řídit již od nabytí účinnosti navrhovaného zákona. Tomu však bylo třeba přizpůsobit stávající smluvní vztahy mezi poskytovateli platebních služeb a jejich uživateli. Proto bylo žádoucí, aby byla zajištěna určitá legisvakanční lhůta, která pro toto přizpůsobení vytvoří dostatečný prostor. Z uvedeného důvodu také Ministerstvo financí a Česká národní banka již během přípravy paragrafového znění uskutečňovaly podrobné konzultace se zástupci komerční sféry s cílem usnadnit jejich přechod na novou právní úpravu.

1.4.3 ROZBOR STÁVAJÍCÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY PLATEBNÍHO STYKU V ČR

V současné době platný zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, se skládá ze sedmi částí. Část první: Obecná ustanovení - vymezuje předmět právní úpravy a jasně vymezuje rozsah působnosti zákona o platebním styku v souladu se systematikou zákona. Dále se zde vymezují některé základní pojmy, se kterými zákon dále pracuje. Jedná se o definice pro účely tohoto zákona na rozdíl od některých jiných pojmů, které jsou definovány s obecnou platností, protože je zapotřebí je častěji používat, a to i na jiných místech právního řádu. Jedná se o pojmy jako elektronické peníze, platební služba, instituce elektronických peněz, vydavatel elektronických peněz malého rozsahu atp.

Rovněž je zde poměrně široce definována platební transakce, kdy se nejedná pouze o převod ve smyslu předešlého zákona o platebním styku, ale i platební transakce iniciované příjemcem. Platební transakcí se zde tedy nerozumí takové změny na platebním účtu, které provádí přímo poskytovatel, který účet vede. Platební účet je zde vymezen jako účet, který slouží k provádění platebních transakcí. Rovněž i pojem platebního prostředku je v zákoně vymezen široce. Pod pojem platebního prostředku spadají jak hmotné předměty jako např. platební karty, tak i soubory dohodnutých postupů jako použití osobních čísel (PIN) nebo hesel nebo softwarové vybavení. Za platební prostředek však nelze považovat papírový formulář platebního příkazu.

Část první dále definuje pojmy: bezhotovostní obchod s cizí měnou, členský stát, jiný členský stát, domovský a hostitelský členský stát, počáteční kapitál, kvalifikovaná účast, úzké propojení, obchodní zástupce, platební systém, plátce a příjemce, pracovní den a provozní doba a platební služba. Zde zákon rozlišuje sedm druhů platebních služeb, přičemž toto rozlišení má význam především pro rozsah povolení k činnosti platební instituce. Část první uzavírá definice elektronických peněz.

Část druhá: Poskytovatelé platebních služeb a vydavatelé elektronických peněz - mimo jiné obsahuje veřejnoprávní úpravu podmínek výkonu činnosti osob oprávněných poskytovat platební služby nebo vydávat elektronické

peníze. Nejedná se však o úpravu vyčerpávající, protože regulace některých oprávněných osob je i nadále obsažena v jiných zákonech. Jedná se zejména o banky a spořitelny a úvěrová družstva.

Část druhá dále taxativně vymezuje osoby oprávněné poskytovat platební služby. Vymezuje činnosti, které může platební instituce vykonávat přímo na základě svého povolení k činnosti. Zavádí obligatorní a fakultativní pravomoc České národní banky odejmout povolení k činnosti platební instituce a vymezuje podmínky pro tento postup. Upravuje postup při změně rozsahu povolení k činnosti platební instituce. Vymezuje kapitálové požadavky na platební instituce. Stanoví rámcové požadavky na řídicí a kontrolní systém platební instituce. Stanoví specifické požadavky na ochranu peněžních prostředků uživateli platebních služeb. Obsahuje specifickou úpravu pro případ insolvence platební instituce.

Část druhá taktéž upravuje podmínky, za nichž může platební instituce poskytovat platební služby prostřednictvím obchodního zástupce, a to včetně obchodního zástupce v hostitelském členském státě. Upravuje situaci, kdy platební instituce svěří výkon některých svých provozních činností týkajících se poskytování platebních služeb jiné osobě. Stanoví pravidelnou informační povinnost platební instituce vůči České národní bance. Ukládá platební instituci uchovávat po dobu 5 let veškeré relevantní dokumenty a záznamy. Harmonizuje regulatorní a dohledové požadavky kladené na platební instituce v rámci celého EHP. Upravuje oprávnění České národní banky požadovat od platební instituce pro účely výkonu dohledu potřebné informace. Uděluje oprávnění České národní bance provést kontrolu na místě. Transponuje ustanovení směrnice týkající se rozdělení pravomocí mezi orgán dohledu domovského a hostitelského členského státu při poskytování služeb na základě tzv. jednotného pasu. Upravuje ukládání opatření k nápravě.

Zákon stanoví některé podmínky výkonu činnosti poskytovatele platebních služeb malého rozsahu. Zakotvuje pravidla dohledu nad poskytovateli platebních služeb malého rozsahu. Specifikuje další kategorie osob oprávněných poskytovat platební služby a vydávat elektronické peníze. Stanoví vyšší počátečního kapitálu instituce elektronických peněz.

Část třetí: Platební systémy – jsou zde promítnuty požadavky směrnice o

platebních službách, aby pravidla platebních systémů v zájmu ochrany hospodářské soutěže umožňovala každému zájemci účast v platebním systému za nediskriminačních podmínek. Stanovuje, že platební systém s neodvolatelností zúčtování může být provozován i ve více měnách.

Část čtvrtá: Práva a povinnosti při poskytování platebních služeb a vydávání elektronických peněz. Ustanovení této části obsahují soukromoprávní pravidla pro poskytování platebních služeb. Je zde vymezeno, která ustanovení části čtvrté jsou dispozitivní, tedy je možné se od nich odchýlit dohodou uživatele a poskytovatele a za jakých podmínek. Obecně vymezuje možnost stran odchýlit se dohodou od vypočtených ustanovení zákona. Stanoví dispozitivnost některých ustanovení v případě platebních prostředků pro drobné platby.

Zákon nikterak nereguluje možnost sjednat si za poskytnutí platební služby úplaty. Obsahuje další pravidla týkající se úplaty za platební službu. Zákon definuje dvojí způsob předání informací poskytovatelem platebních služeb uživateli platebních služeb. Je zde upraveno tzv. přenesení důkazního břemene na poskytovatele ve vztahu k prokazování poskytnutí nebo zpřístupnění informace. Stanoví podrobný katalog informačních povinností poskytovatele vůči uživateli. Upravuje informační povinnosti o úplatě za poskytnutí platební služby ve specifických případech.

Část čtvrtá dále upravuje speciální mechanismus změny rámcové smlouvy jinak než výslovným souhlasem smluvních stran. Některé změny rámcové smlouvy lze učinit i jednostranně. Upravuje podmínky výpovědi rámcové smlouvy, a to odlišně pro výpověď ze strany uživatele a ze strany poskytovatele. Stanoví právo jen na poměrnou část úplaty, jestliže je úplata stanovena za určité období, v jehož průběhu dojde ke skončení rámcové smlouvy. Stanovuje podmínku autorizace platební transakce souhlasem plátce. Platební prostředek představuje jeden ze způsobů, kterým lze udělit souhlas s provedením platební transakce. Stanoví určité povinnosti držiteli a vydavateli platebního prostředku v souvislosti s vydáním a používáním platebního prostředku. Stanoví pro případ autorizované platební transakce z podnětu příjemce oprávnění požadovat vrácení částky platební transakce, jestliže zjevně překračuje rozumně očekávanou částku. Přesně vymezuje okamžik přijetí

platebního příkazu. Zakotvuje pravidlo, podle něhož může, resp. musí poskytovatel odmítnout platební příkaz pouze tehdy, má-li proto zákonné nebo smluvní důvody. Zakotvuje zákaz provádět srážky z částky platební transakce včetně určitých výjimek a nároků, které vznikají v případě porušení tohoto zákazu.

Zákon stanoví v souladu se směrnicí o platebních službách jednoznačné lhůty, a to pro jednotlivé úkony, k nimž v průběhu provádění platební transakce dochází. Stanovuje obecnou zásadu, že platební transakce mají být prováděny ve lhůtách dohodnutých mezi poskytovatelem a uživatelem, pokud jsou tyto lhůty dohodnuty v souladu s ustanoveními zákona. Obsahuje důležité pravidlo, které se použije v případě, kdy okamžik přijetí peněžních prostředků od uživatele nebo připsání částky platební transakce připadá na okamžik mimo provozní dobu poskytovatele platebních služeb.

Část čtvrtá mimo jiné stanoví lhůty pro připsání peněžních prostředků poskytovatelem na účet příjemce, pro připsání peněžních prostředků vložených v hotovosti na účet a pro předání platebního příkazu v případě platební transakce z podnětu příjemce. Vymezuje odpovědnost poskytovatele platebních služeb za neautorizovanou platební transakci a za nesprávně provedenou platební transakci. V zákoně je zakotvena zvláštní povinnost poskytovatele vyvinout úsilí směřující k vyhledání nesprávně provedené platební transakce. Vymezuje význam jedinečného identifikátoru v tom smyslu, že platební transakce se považuje co do osoby příjemce za správně provedenou.

Část čtvrtá obsahuje také společná ustanovení, která se uplatní v případě odpovědnosti poskytovatele. Je zde zakotvena povinnost poskytovatele předložit předmětné doklady, jestliže uživatel tvrdí, že platební transakce byla neautorizována nebo nesprávně provedena. Zákon stanoví prekluzní lhůtu pro práva uživatele podle vyjmenovaných ustanovení, následný postih a zproštění odpovědnosti.

Část pátá: Správní delikty – správní delikty zde upravené vycházejí ze „Zásad právní úpravy přestupků a jiných správních deliktů v zákonech upravujících výkon veřejné správy“, schválených vládou v roce 2002. Jednotlivé skutkové podstaty uvedené v ustanoveních části páté vymezují formální stránku příslušných správních deliktů. Správní delikty jsou v zákoně upraveny podle

jednotlivých subjektů, které se jich mohou dopustit. Zákon přebírá správní delikty navazující na nařízení o přeshraničních platbách v eurech ze zákona o České národní bance. Na úpravu správních deliktů právnických a podnikajících fyzických osob navazuje právní úprava přestupků a společné ustanovení pro správní delikty.

Část šestá: Dohled – vymezuje zvláštní úpravu některých činností při výkonu dohledu, konkrétně reguluje průběh kontroly na místě, možnosti ukládání opatření k nápravě, upravuje přijímání podnětů a stanoví také podmínky a výše ukládání pořádkových pokut.

Poslední částí je pak část sedmá: Ustanovení společná, přechodná a závěrečná – vyžaduje v souladu se směrnicí o platebních službách, aby Česká národní banka vedla rejstřík platebních institucí a poskytovatelů platebních služeb malého rozsahu. Zatímco v případě platebních institucí má zápis do rejstříku pouze deklaratorní účinky, v případě poskytovatelů platebních služeb malého rozsahu je s registrací spojen vznik příslušného veřejnoprávního oprávnění.

Zákon umožňuje poskytovatelům platebních služeb nebo v rámci platebních systémů zpracovávat osobní údaje bez souhlasu subjektů těchto údajů, jedná-li se o zpracování výlučně pro účely předcházení platebním podvodům, jejich vyšetřování a odhalování. Zmocňuje Českou národní banku k vydání prováděcích vyhlášek. Stanovuje minimální přechodné období pro vyřízení povolení k činnosti platební instituce, resp. registrace poskytovatele platebních služeb malého rozsahu. Upravuje průběh řízení zahájených před nabytím účinnosti nového zákona. Řeší dopad nové právní úpravy na soukromoprávní vztahy.

Tento zákon zrušil stávající zákon o platebním styku a jeho prováděcí právní předpisy. Datum nabytí účinnosti nového zákona bylo stanoveno v souladu s termínem transpozice ke dni 01. 11. 2009.

K tomuto zákonu byla rovněž vydána celá řada prováděcích předpisů, a to zejména:

- vyhláška České národní banky č. 374/2009 Sb. ze dne 23. 10. 2009, o výkonu činnosti platebních institucí, institucí elektronických

peněz, poskytovatelů platebních služeb malého rozsahu a vydatelů elektronických peněz malého rozsahu,

- vyhláška České národní banky č. 375/2009 Sb. ze dne 23. 10. 2009, o předkládání informací platebními institucemi poskytovateli platebních služeb malého rozsahu a institucemi elektronických peněz České národní bance,
- vyhláška České národní banky č. 32/2010 Sb. ze dne 18. 01. 2010, o platebních systémech s neodvolatelností zúčtování.

Tímto zákonem a jeho prováděcími vyhláškami byly rovněž dotčeny následující předpisy, a to zejména věstníky České národní banky:

- zákon č. 285/2009 Sb., ze dne 22. 07. 2009, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o platebním styku,
- Věstník České národní banky č. 18/2009 – Úřední sdělení ze dne 27. 10. 2009 o zrušení některých úředních sdělení České národní banky,
- Věstník České národní banky č. 19/2009 – Úřední sdělení ze dne 10. 11. 2009 k ustanovení § 116 odst. 1 zákona o platebním styku týkající se ztráty z neautorizované platební transakce, kterou nese plátce,
- Věstník České národní banky č. 13/2010 – Úřední sdělení ze dne 21. 05. 2010 k posuzování vedoucích osob bank, poboček zahraničních bank ze třetí země, finančních holdingových osob a institucí elektronických peněz,
- Věstník České národní banky č. 15/2010 – Úřední sdělení ze dne 20. 07. 2010 o územní působnosti poboček České národní banky.

Společně s účinností zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku, došlo k aktivní derogaci následujících dokumentů:

- zákon č. 124/2002 Sb., ze dne 13. 03. 2002, o převodech

peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku),

- vyhláška České národní banky č. 548/2002 Sb., ze dne 10. 12. 2002, kterou se stanoví podmínky pro principy zúčtování v platebních systémech a náležitosti žádosti o licenci k provozování platebního systému,
- vyhláška České národní banky č. 91/2006 Sb., ze dne 27. 02. 2006, kterou se provádí zákon o platebním styku,
- vyhláška České národní banky č. 92/2006 Sb., ze dne 28. 02. 2006, kterou se stanoví náležitosti žádosti o povolení k vydávání elektronických peněz.

Společně s účinností zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku, došlo k pasivní derogaci následujících dokumentů:

- zákon č. 156/2010 Sb., ze dne 22. 04. 2010, kterým se mění zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Do zákona o platebním styku, jakož i do ostatní související legislativy České republiky byly na základě požadavků orgánů Evropské unie implementovány Směrnice a Nařízení Evropského parlamentu a Rady. Jedná se o následující dokumenty:

- směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/5/ES ze dne 27. 01. 1997 o přeshraničních převodech (konec platnosti 31. 10. 2008),
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. 05. 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku,
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/26/EHS ze dne 19. 05. 1998 o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry,

- směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/46/ES ze dne 18. 09. 2000 o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, o jejím výkonu a o obezřetnostním dohledu nad touto činností (konec platnosti 30. 10. 2009),
- nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 2560/2001 ze dne 19. 12. 2001 o přeshraničních platbách v eurech (konec platnosti 31. 10. 2009),
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. 09. 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně Směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES,
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES ze dne 26. 10. 2005 o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu,
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/48/ES ze dne 14. 06. 2006 o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu (přepracované znění),
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 2007/64/ES ze dne 13. 11. 2007 o platebních službách na vnitřním trhu, kterou se mění směrnice 97/7/ES, 2002/65/ES, 2005/60/ES a 2006/48/ES a zrušuje směrnice 97/5/ES,
- nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 924/2009 ze dne 16. 09. 2009 o přeshraničních platbách ve společenství a zrušení nařízení (ES) č. 2560/2001.

V době od začátku účinnosti zákona č. 284/2009 Sb., zákon o platebním styku, tedy od 1. 11. 2009 nebylo doposud judikaturou popsáno žádné rozhodnutí Nejvyššího správního soudu České republiky týkající se výše citovaného zákona.

1.4.4 SOUČASNÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY PLATEBNÍHO STYKU V ČR – TRANSPOZICE SMĚRNICE 2009/110/ES O ELEKTRONICKÝCH PENĚZÍCH DO LEGISLATIVY ČR

V současnosti je Parlamentem České republiky projednáván návrh zákona o platebním styku, který transponuje směrnici Evropského parlamentu a Rady 2009/110/ES o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, o jejím výkonu a o obezřetnostním dohledu nad touto činností, o změně směrnic 2005/60/ES a 2006/48/ES a o zrušení směrnice 2000/46/ES.

Původní směrnice o elektronických penězích (2000/46/ES) byla přijata v roce 2000 - definovala pojem elektronických peněz, vymezovala zvláštní kategorii nebankovních vydavatelů elektronických peněz (tzv. instituce elektronických peněz – Electronic Money Institutions), zavedla pro ně specifické regulatorní a dohledové požadavky a upravila také některé soukromoprávní aspekty vydávání elektronických peněz (tzv. zpětná výměna). Jejím cílem bylo poskytnout právní rámec pro rozvoj služeb institucí, jejichž primárním předmětem činnosti je vydávání elektronických peněz, a zrovnoprávnit bankovní instituce a ostatní klasické vydavatele elektronických peněz.

Za hlavní problémy, které přiměly zákonodárce řešit takto vzniklou situaci, lze označit:

- jednak nejasnou definici elektronických peněz a oblasti působnosti výše identifikované směrnice, které vedou k právní nejistotě a brání rozvoji trhu,
- dále pak neadekvátní právní rámec - obezřetnostní režim, výjimky a režim vydávání licencí, jakož i použití předpisů proti praní špinavých peněz na služby v oblasti elektronických peněz. Tato celková právní nejednotnost se ještě zvýšila po transpozici směrnice o platebních službách (listopad 2009), neboť některá její ustanovení jsou se směrnicí o elektronických penězích neslučitelná.

V dubnu 2009 přijal Evropský parlament návrh Směrnice Evropského parlamentu a Rady o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, o jejím

výkonu a o obezřetnostním dohledu nad touto činností, nahrazující původní směrnici č. 2000/46/ES stejného názvu. Nejpozději k 30. 04. 2011 ji měly členské státy transponovat do své legislativy.

Směrnice 2009/110/ES o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, o jejím výkonu a o obezřetnostním dohledu nad touto činností bude transponována do zákona o platebním styku, který kromě vydávání elektronických peněz zahrnuje specializované oblasti platebního styku, které se týkají předmětu směrnice 2007/64/ES o platebních službách na vnitřním trhu a provoz platebních systémů.

Směrnice měla být transponována v režimu plné harmonizace, to znamená, že u institutů upravených ve směrnici se členské státy nemohou od této úpravy odchýlit. Avšak vzhledem k tomu, že v některých případech bylo nutné respektovat zájmy členských států na udržení stávajícího regulatorního režimu nebo nebylo možné prosadit jednotně akceptovatelné řešení, směrnice na několika místech výslovně dává členským státům možnost přijmout v rámci určitých mantinelů odchylnou úpravu v podobě tzv. diskrecí.

Obecným cílem navrhované nové právní úpravy implementující směrnici o elektronických penězích je mimo jiné podpořit a právně stabilizovat vznik skutečně jednotného trhu s elektronickými penězi v Evropě, přispět k vytvoření a zavedení nových, inovačních a bezpečných služeb, umožnit přístup na trh novým subjektům, umožnit skutečnou a účinnou hospodářskou soutěž mezi všemi účastníky a přinést tak nezanedbatelný prospěch širšímu evropskému hospodářství.

Tato nová právní úprava má nejmarkantnější dopad na vydavatele elektronických peněz, držitele elektronických peněz a stát reprezentovaný v tomto případě Českou národní bankou.

A) **Obecné pozitivní dopady** a přínosy nové právní úpravy:

- zpřesněna definice elektronických peněz,
- soulad se Směrnicí 2007/64/ES o platebních službách na vnitřním trhu – zvýšení právní jistoty, přiblížení režimu institucí

elektronických peněz s režimem platební instituce,

- umožnění vzniku nových, inovativních a bezpečných služeb elektronických peněz – rychlejší provádění plateb, pohodlnější používání, umožnění nových funkcí,
- podpora hospodářské soutěže,
- údaje o malém počtu poskytovatelů a o malém objemu vydaných elektronických peněz ukazují, že se ve většině členských států Evropské unie ještě nerozšířily.

B) Pozitivní dopady a přínosy nové právní úpravy pro vydavatele elektronických peněz:

- umožnění vzniku hybridních institucí elektronických peněz - podstatně se rozšiřuje rozsah činností, které budou instituce elektronických peněz oprávněny vykonávat, a to o následující:
 - a) poskytování platebních služeb uvedených v příloze směrnice 2007/64/ES, mezi něž spadá také poskytování určitých úvěrů;
 - b) provozování platebních systémů;
 - c) výkon obchodní činnosti jiné než vydávání elektronických peněz;
- zavedení principu „omezené sítě služeb“ (limited network) – platební prostředky vydávané pouze pro omezenou síť služeb nebudou již považovány za elektronické peníze, tj. nebudou podléhat této regulaci;
- snížení požadavků na kapitál – snížení bariéry vstupu do odvětví;
- zrušení limitu uložené částky by mělo zvýšit přitažlivost elektronických peněz z hlediska potenciálních uživatelů, uspokojení poptávky po uživatelsky přátelských systémech elektronických peněz;
- činnost přijímání vkladů zůstane beze změny, omezení možnosti poskytování úvěrů je zrušeno.

C) **Pozitivní dopady** a přínosy nové právní úpravy pro **držitele elektronických peněz**:

- částky reprezentující pohledávky uživatelů budou samostatně chráněny v omezeném rozsahu investování v souladu se směrnicí 2007/64/ES o platebních službách na vnitřním trhu,
- širší nabídka vyplývající ze snížení požadavků na kapitál (zajištění přístupu novým vydavatelům) a umožnění vydávání elektronických peněz hybridními poskytovateli.

D) Za **obecné negativní dopady** nové právní úpravy jsou odborníky v této problematice považovány následující skutečnosti:

- při zvýšení objemu elektronických peněz by pohyblivá bilance mezi elektronickými penězi a bankovními účty měla vliv na likviditu bank a mohla by ztěžovat provádění měnové politiky centrální bankou,
- zvýšení limitní částky pro účely požadavku na ověřování totožnosti a hloubkovou kontrolu klientů může vést k anonymitě platebních transakcí a k nárůstu rizika praní špinavých peněz a financování terorismu ve spojení s výdejem elektronických peněz, zejména cestou nákupu většího množství předplacených karet.

E) Za **negativní dopady** nové právní úpravy pro **vydavatele elektronických peněz** jsou odborníky v této problematice považovány následující skutečnosti:

- částky reprezentující pohledávky uživatelů budou samostatně chráněny v omezeném rozsahu investování v souladu se Směrnicí 2007/64/ES o platebních službách na vnitřním trhu a nesmí být z těchto prostředků poskytnut úvěr,
- vydavatel v režimu výjimky nesmí poskytovat své služby příhraničně.

F) Za **negativní dopady** nové právní úpravy pro **držitele elektronických peněz** je možno považovat následující skutečnosti:

- konflikt zájmů mezi elektronickými penězi a jinými zájmy úvěrových institucí, jako jsou debetní a kreditní karty,
- v členských státech Evropské unie, kde se využívají výjimky, není možné oprávnění k přeshraniční činnosti.

Směrnice je v režimu plné harmonizace a při její transpozici do tuzemského právního řádu se členské státy nemohou od této úpravy odchýlit. Na řadě míst však směrnice výslovně dává členským státům možnost přijmout v rámci určitých mantinelů odchylnou úpravu v podobě tzv. diskrecí.

Konkrétně se jedná o tyto diskrece:

- Článek 3(3) – Obecná obezřetnostní pravidla

Při implementaci směrnice je možné buďto nevyužít diskreci a ustanovení směrnice vztáhnout na všechny instituce elektronických peněz, nebo využít diskreci a určitá ustanovení směrnice nevztáhnout na hybridní instituce elektronických peněz.

- Článek 7(4) – Požadavky na ochranu peněžních prostředků

Při implementaci směrnice je možné buďto nevyužít diskreci a pak bude možné využívat všechny tři uvedené metody ochrany peněžních prostředků, nebo využít diskreci a poté bude možné využívat pouze první dvě uvedené metody ochrany peněžních prostředků, tj. uložení na účet a investice do bezpečných aktiv.

- Článek 9 – Volitelné výjimky

Při implementaci směrnice je možné buďto zakázat režim výjimky, tzn. nepovolit vydávání elektronických peněz na základě výjimky ze směrnice, nebo povolit režim výjimky s ponecháním limitu pro průměr elektronických peněz v oběhu 5 mil. eur při nestanovení limitu na platební prostředek či stanovit limit na platební prostředek, dále povolit režim výjimky se sníženým limitem pro průměr elektronických peněz v oběhu při nestanovení limitu na platební prostředek či při stanovení limitu na platební prostředek.

- Článek 18(2) – Přejídná ustanovení

Při implementaci směrnice je možné buďto nevyužit přejídná ustanovení a nedávat povolení automaticky, nebo využít přejídná ustanovení a dávat povolení automaticky.

- Článek 19 – Změny předpisů upravujících praní špinavých peněz

Při implementaci směrnice je možné buďto ponechat limit pro uložení na zařízení, které není dobíjecí, dle směrnice na 250 eurech, nebo zvýšit limit pro uložení na zařízení, které není dobíjecí, na 500 eur.

1.4.5 OSTATNÍ PRÁVNÍ NORMY A PŘEDPISY

Je nutno rovněž zmínit také další zákony, které mají vliv na platební styk a tento byt v menší míře upravují. Jedná se především o zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, který řeší mimo jiné vedení běžného a vkladového účtu. Obchodní zákoník stanoví náležitosti pro smlouvy o běžných účtech, patří sem označení smluvních stran, datum zřízení účtu, měna účtu a cena, za kterou je účet zřízen a veden. Tato problematika je také řešena v obchodních podmínkách jednotlivých bank, které se v rámci potřeb drží v mezích zákona často pro dosažení větší jednoduchosti a jasnějšího výkladu smlouvy.

Zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový uvádím spíše pro úplnost, protože jeho vliv je s postupem doby méně důležitý a subjekty od těchto instrumentů spíše upouští.

Mezi zásadní právní úpravy v tomto odvětví však patří zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, a to zejména proto, že banky jsou základním stavebním kamenem platebního styku. Tento zákon upravuje zejména otevírání akreditivů, obstarávání inkas, směnárenskou činnost a podobně.

Vyhláška č. 62/2004 Sb., kterou se stanoví způsob provádění platebního styku mezi bankami, zúčtování na účtech u bank a technické postupy bank při opravném zúčtování, je jeden z prováděcích předpisů k zákonu o platebním styku. Upravuje zejména zúčtování prostřednictvím Zúčtovacího centra

provozovaného ČNB a techniku opravného zúčtování, dále pak také náležitosti platebních příkazů, příkazy k úhradě a příkazy u inkasní formy placení.

Zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, který byl přijat v souvislosti s implementací směrnice 97/5/ES, která vyžadovala zajištění existence vhodných a účinných nápravných postupů pro řešení stížností klientů v oblasti upravené touto směrnicí. Tato směrnice upravovala zejména poskytnutí ochrany spotřebiteli ve smluvním vztahu s bankou. Tato směrnice však pozbyla platnosti 31. 10. 2008.

1.4.6 TRESTNĚPRÁVNÍ ASPEKTY

1.4.6.1 ZPŮSOBY PÁCHÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI A JEJICH FORMY

Platební karty jsou v dnešní době jeden z nejběžnějších způsobů platby za zboží a služby. Vždyť počet platebních karet vydaných v ČR již přesahuje 4,6 mil. a počet obchodních míst, které platební karty akceptují, již přesahuje 38 tis. Ročně je těmito kartami v ČR provedeno více než 130 mil. transakcí, přičemž objem peněžních prostředků při těchto transakcích přesahuje 295 mld. korun.

Proto není divu, že platební karty přitahují organizovaný zločin. Především také proto, že skrze platební kartu lze nezdědka získat přístup k celému účtu postižené osoby a způsobit jí nemalé škody, nebo nemalé zisky pro organizovaný zločin. S platebními kartami lze spojovat z právního hlediska více různých trestných činů, odvíjejících od způsobu spáchání trestné činnosti a použitých prostředků. V tomto článku se chci věnovat pouze padělání platebních karet jako jedné z nejvýnosnějších praktik organizovaného zločinu.

V roce 1997 se celosvětově podílely padělky karet na ztrátách bank a dalších společností vydávajících platební karty asi 6 %. Jejich výskyt v jednotlivých zemích je však různý a pravděpodobně souvisí s celkovou technologickou vyspělostí organizovaného zločinu v dané zemi a intenzitou používání platebních karet v té, či oné zemi. Např. ve Velké Británii se v roce 1996 podílely padělky karet na celkových ztrátách z podvodů 25 %, zatímco v ČR jen asi 3 %. Padělání karet je vysoce specializovaným mezinárodně organizovaným trestným činem, nejvíce se na něm podílejí kriminální skupiny

ze zemí jihovýchodní Asie, Nigérie a západní Evropy, postupně však začínají převládat, nebo možná již převládají, alespoň dle mé zkušenosti, kriminální skupiny ze zemí bývalého SSSR.

Trestná činnost s platebními kartami

Orgány činné v trestním řízení v České republice, a to zejména Policie ČR, Služba kriminální policie a vyšetřování, jakož i jednotlivá dohlízející Státní zastupitelství mají bohaté zkušenosti s vyšetřováním a postihováním podvodných jednání spojených s platebními kartami, ale ne vždy dokážou tento skutek správně kvalifikovat.

Zpravidla se jedná o podvody, jejichž pachatele můžeme rozdělit do dvou skupin:

- a. podvody, které jsou páčány nelegálním držitelem platební karty,
- b. podvody, které jsou páčány samotným legálním držitelem platební karty.

ad a. Nelegální držitel platební karty může páchat trestnou činnost několika známými způsoby, mezi které řadíme:

1. krádež karty a její následné navrácení

Jedná se o krádež karty, kdy pachatel kartu navrátí a její majitel odcizení ani nezjistí. Může se jednat o krádež z důvodu jednorázového odčerpání finančních prostředků z účtu nebo z důvodu vyrobení nelegální kopie karty. Majitel karty, který krádež vůbec nezaregistroval, nemohl provést její blokaci a pachatel tak může s nelegální kopií karty odčerpávat finanční prostředky z účtu.

2. zneužití karty, jejíž krádež legální majitel doposud nezjistil

Jedná se o podobný případ, kdy majitel karty její krádež nezjistí a pachatel může kartu zneužívat, protože nedošlo k její blokaci.

3. zneužití nepodepsané karty

Jedná se o případ, kdy banka zašle klientovi novou platební kartu

poštou a během doručení dojde k jejímu zcizení. Pachatel pak může kartu opatřit svým podpisem. V současné době však většina bank přešla k bezpečnějšímu způsobu předání karty jejímu majiteli, a to vyzvednutím nové karty přímo na pobočce, kdy majitel karty ji opatří svým podpisem přímo před pracovníkem banky na pobočce.

4. použití podvodně získaných osobních identifikačních údajů
Jedná se o případ, kdy pachatel může na základě např. ukradeného nebo falešného občanského průkazu požádat o vydání platební karty. I tomuto se banky snaží předcházet tím, že osobně prověřují identitu žadatele o vydání platební karty.
5. zneužití rodinným příslušníkem, známým, osobou blízkou
Jedná se o zneužití karty např. dětmi, kdy majitelé karet velice často uchovávají kartu společně s PINem. Dalším případem může být to, že starší osoby často z obav z obsluhy bankomatů požádají známého nebo příbuzného o pomoc s výběrem z bankomatu.

ad b. Legální držitel platební karty může v podstatě páchat trestnou činnost dvěma způsoby, a to:

1. v okamžiku, kdy se ocitne v insolvenci, finanční limit karty přečerpá a jím použité peněžní prostředky nevrátí,
2. druhým poměrně podrobně popsáním případem je situace, kdy oprávněný držitel předstírá ztrátu nebo odcizení jeho karty, tuto nahlásí jako odcizenou a dále kartu používá k výběrům či jiným finančním operacím, přičemž tyto operace svádí na neznámého pachatele údajné krádeže jeho karty, avšak toto jednání může být činěno pouze za situace, kdy nedojde ze strany banky k zablokování karty.

1.4.6.2 NEJČASTĚJŠÍ ZPŮSOBY PADĚLÁNÍ PLATEBNÍCH KARET A ZNEUŽÍVÁNÍ DŮVĚRNÝCH DAT

Úplná kopie karty

Nelegálně vyrobený padělek včetně bezpečnostních prvků. Tato technika je technicky nejsložitější především s ohledem na bezpečnostní prvky, které platební karty mají, většinou jde o více, či méně zdařilé padělky, které se dají u obchodních míst odhalit.

Upravené údaje na kartě

Při tomto druhu padělání pachatel změní některý z údajů na platební kartě tak, aby sám mohl s platební kartou disponovat. Nejčastěji se jedná o padělaný podpis na zadní straně platební karty, jsou známy i případy změny embosovaného čísla.

Kopírování dat z karty

Tzv. skimming je nejčastěji používaná technika, technicky ne tak náročná s minimálním rizikem prozrazení. Pachatelé většinou vyberou bankomat se samoobslužnou zónou, kde na vstup pro kartu namontují své zařízení, které může kopírovat magnetické proužky, nebo kartu zadrží tak, aby ji mohl pachatel po odchodu držitele vyzvednout. Pachatelé poté využijí jakékoliv plastické karty s magnetickým proužkem a nahrají na ně okopírovaný záznam. PIN nutný k neoprávněným výběrům této karty z bankomatů pachatelé zjistí pomocí mikrokamery, kterou nejčastěji s pomocí magnetu uchytí na bankomat.

Podvodná žádost o kartu

Tento druh podvodu se podílí na ztrátách asi z 1 %. Značnou prevencí před tímto podvodem je ověřování osobních dokladů klientů. V zemích, kde je možné požádat o platební kartu žádostí zaslanou poštou (např. v USA), je významné ověření údajů v žádosti pomocí mezibankovní databáze klientů včetně ověření bonity žadatele.

Ve všech zemích světa se objevují případy zneužití odcizených nebo ztracených dokladů, které byly použity k podání žádosti o úvěr nebo vydání kreditní karty. V roce 2001 byly ve Spojených státech ztraceny nebo odcizeny osobní doklady okolo 700 000 občanů podle zprávy neziskové organizace Identity Theft Resource Center (ITRC).

Vylákání důvěrných dat od držitele

V souvislosti s rozšířením internetu se rozmáhá rozesílání klamavých zpráv maskovaných jako požadavky vydavatelských bank na upřesnění údajů o účtech a kartách. Adresáti jsou vyzváni otevřít stránku obsahující formulář, na němž se požaduje vyplnit důvěrné údaje - číslo účtu, PIN, identifikační hesla apod. s tím, že jejich uvedení je nezbytné pro zajištění bezpečnosti účtu, případně kontrolu podvodných transakcí a další provoz účtu a karty. Úspěšnost takových aktivit je neočekávaně vysoká.

Podvody bez přítomnosti karty

Zaplatit zboží nebo služby, případně provádět rezervace služeb (hotelové, nákup letenek po internetu, pronájem automobilů atd.) je možné vybranými druhy platebních karet i prostřednictvím telefonu, dopisu, faxu nebo internetu. Jedná se o službu Mail/Telephone Order (MO/TO), při které držitel karty sděluje dodavateli písemně, elektronicky nebo telefonicky číslo své karty a konec její platnosti. Dodavatel pak provede ověření transakce (autorizaci) a své zúčtovací bance předá prodejní doklad. Asi 26 % všech podvodů s platebními kartami tvoří právě tento druh transakcí, kdy jsou zneužity údaje získané z platební karty. Dodavatelé jsou zúčtovacími bankami upozorněni na riziko ztrát, pokud držitel karty transakci odmítne, a většina z nich s ním počítá.

Vzhledem k tomu, že obchodník nemá možnost fyzicky zkontrolovat kartu ani identitu držitele karty, je míra rizika zneužití vyšší než u běžných transakcí. U transakcí bez fyzické přítomnosti karty proto dochází ke zvýšenému výskytu neoprávněných transakcí.

Podvodníci obvykle data o kartě získávají ze zahozených nebo zkopírovaných potvrzení o transakcích, jejich podvodným vyžádáním např. e-mailem (phishing), z fiktivních internetových obchodů, vykrádáním databází s údaji o provedených transakcích (database hacking) apod. Obdobně jako u podvodu padělanou kartou se právoplatný držitel karty o podvodu nedozví, dokud neobdrží výpis s rozpisem transakcí. Banky a vydávající instituce mají k dispozici řadu možností jak čelit podvodům bez fyzické přítomnosti karty:

- v souladu s pravidly kartových asociací se na karty s magnetickým proužkem tiskne třímístný kontrolní kód do podpisového proužku na zadní straně karty, který je při platbě bez přítomnosti karty obchodníkem požadován jako autentikace skutečnosti, že klient má kartu ve svém držení;
- zavedení nového prvku autentikace pro bezpečné platby - technologie 3D Secure, která umožní autentikaci držitele karty anebo obchodní společnosti (pro její využívání je nutná registrace u kartové asociace – VISA označuje tuto technologii jako „Verified by VISA“, MasterCard jako „MasterCard Securicode“);
- rozšíření výhradně čipových karet při provádění plateb na internetu - k provádění plateb po internetu bude zapotřebí čtečka čipové karty připojená k počítači, ze kterého je transakce prováděna; tato čtečka zprostředkuje autentikaci oprávněného držitele karty;
- využívání inteligentních počítačových programů, které mohou sledovat chování platební karty a rozpoznat neobvyklé typy transakcí, resp. upozornit na čtenější výskyt transakcí bez přítomnosti karty na jednotlivé kartě nebo u konkrétní obchodní společnosti;
- dvoufaktorová autentikace držitele karty při platbě na internetu. Společnost Entrust, která je prodejcem bezpečnostního softwaru, uvedla nový produkt nazývaný Identity Guard. Základem je program, který vygeneruje tabulku náhodných čísel a písmen, kde jsou jednotlivá pole označena souřadnicemi. Tabulka je následně

vytištěna na papírovou nebo plastovou kartičku a odeslána klientovi. Když se pak klient přihlašuje na bankovních webových stránkách, tak kromě nutnosti zadání uživatelského jména a hesla ještě navíc server Enrust vygeneruje 3 náhodné souřadnice a požádá o vložení příslušných hodnot. Ke klasickému přihlášení pomocí uživatelského jména a hesla se tak přidává další identifikační faktor. Tabulku je možné během jedné relace využít vícekrát, pro autentikaci každé rizikové transakce. Vícenásobná autentikace je dostatečně silnou ochranou před počítačovými piráty, kterým by se podařilo připojit na probíhající on-line finanční relaci poté, když se již uživatel autentikoval.

Někteří vydavatelé karet nabízejí další způsoby ochrany před podvody bez přítomnosti karty:

- a) úplný zákaz transakcí bez přítomnosti karty provedených na základě telefonní, písemné, faxové nebo elektronické objednávky,
- b) omezení maximální výše transakcí bez přítomnosti karty,
- c) umožnění platby bez přítomnosti karty jen na vyžádání (dočasné odblokování na základě žádosti držitele karty a následné zablokování),
- d) vydání virtuální karty se sníženými limity, která je určena pouze pro platby bez přítomnosti karty.

Jedním z prostředků prevence tohoto druhu podvodů je v některých zemích používán systém ověření adresy příjemce služby Address Verification System (AVS). Zboží nebo služby mohou být poskytnuty pouze na adresu držitele karty, nikoliv cizí osobě. Při telefonní nebo poštovní objednávce zboží (včetně použití internetu) musí být ověřena nejen platnost karty, ale i shoda jména a adresy příjemce s údaji držitele karty.

1.5 EKONOMICKÉ ASPEKTY PLATEBNÍHO STYKU

Finanční trh je v České republice výrazně dominován bankami, které představují tři čtvrtiny jeho celkových aktiv, přičemž žádný z dalších typů finančních institucí zdaleka nedosahuje desetiprocentní hranice. Vzhledem k neexistenci administrativně-regulatorních překážek pro vstup do odvětví je bankovní sektor zcela otevřený. Princip jednotné (evropské) bankovní licence usnadnil řadě subjektů vstup na český trh, což přispělo k nárůstu konkurence.

Bankovní sektor je výrazně internacionalizovaný, prakticky nejvíce v celé EU, protože majitelé významného počtu a všech velkých bank mají sídlo v zahraničí, resp. v jiných zemích EU.

Navzdory vyšší míře koncentrace je trh vysoce konkurenční. Klientům jsou nabízeny inovované produkty a poskytování řady bankovních služeb a produktů se odehrává ve velmi ostrém konkurenčním prostředí. Dokládají to i hodnoty Hirschman-Herfindahlova indexu (HHI), kterým se měří míra koncentrace trhu a jenž na podnět ČBA začala uveřejňovat ČNB. HHI je v případě celkových spotřebitelských úvěrů lehce nad hladinou 1000 bodů, ale nebankovní spotřebitelské úvěry bez zahrnutí finančního leasingu oscilují na úrovni o několik set bodů výše, což ve svém důsledku nasvědčuje nižší konkurenci mezi nebankovními poskytovateli.⁴⁸

1.5.1 ZÚČTOVACÍ CENTRA

Systém zúčtovacích center je nejvyspělejší formou mezibankovního platebního styku, který je založen na tom, že všechny banky mají v clearingovém centru otevřen účet, na kterém dochází k zúčtování plateb. Výhodou je rychlost a jednoduchost.

⁴⁸ ČBA. 2008.

1.5.1.1 HISTORIE

Historie zúčtovacích systémů v České republice se datuje od šedesátých let 20. století, kdy začal být připravován systém ABO (automatizované bankovní operace) - systém účetnictví a platebního styku České národní banky. V podstatě se jedná o klíčový software České národní banky. Při jeho zprovoznění však došlo k určitým prodlevám a byl zprovozněn až v červenci 1980.

Tento systém byl založený na počítačovém zpracování plateb prostřednictvím systému Státní banky československé a na svou dobu byl velice pokrokový. Jeho hlavním cílem bylo zefektivnění platebních operací s cílem potlačit předávání tzv. prvotních dokladů (faktur apod.) a vytvořit tzv. bezdokladový systém platebního styku.⁴⁹

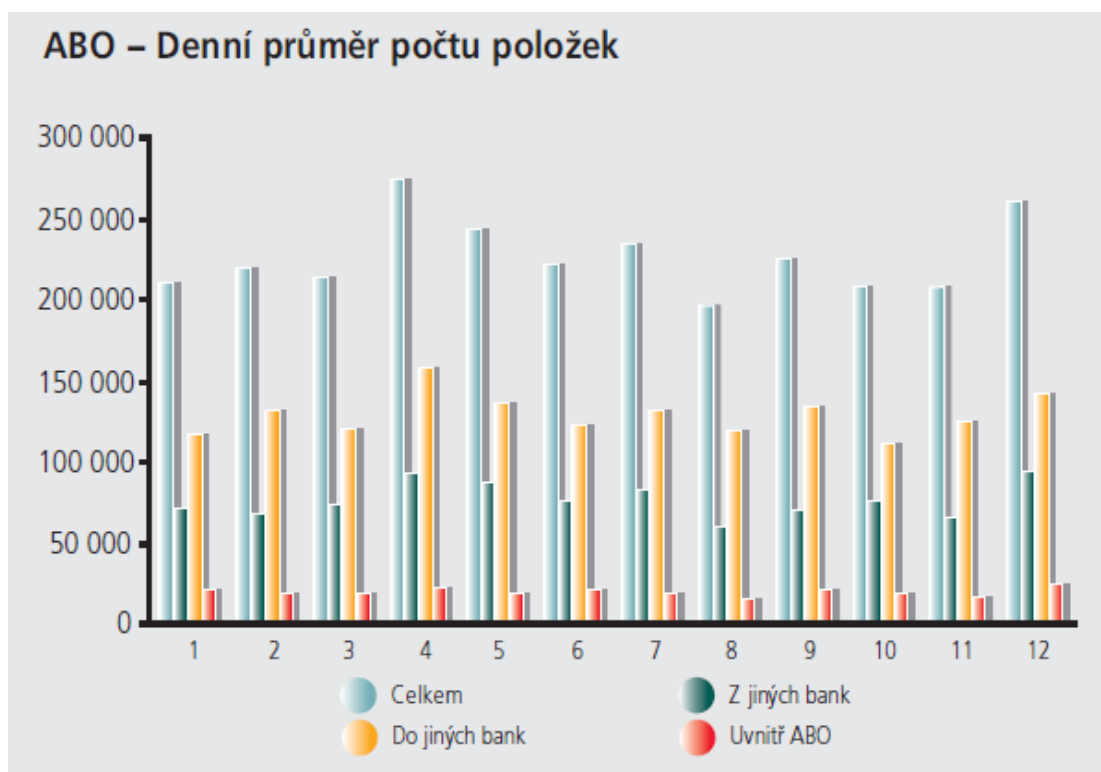
Do roku 1989, kdy byl systém konfrontován s problémem vzniku nových peněžních ústavů, na což nebyl koncipován, byl naprosto perfektně funkční a velmi dobře řešil provádění platebního styku. S připravovanou vyhláškou č. 51/1992 Sb. pro mezibankovní platební styk se Státní banka československá rozhodla vybudovat zúčtovací centrum, jehož provoz se naplno rozběhl 9. března 1992. Jako základ bylo použito zúčtovací centrum při České národní bance.

V systému ABO bylo k 31. prosinci 2007 vedeno 41 107 živých účtů. Z toho 9 078 vnitřních účtů, 3 962 účtů zaměstnanců a 28 067 účtů právnických osob. Z účtů právnických osob spadá 23 842 účtů do skupiny účtů regulované státní pokladny. Majiteli ostatních účtů jsou především státní instituce, dále banky, zahraniční finanční instituce apod.

V roce 2007 pokračoval rozvoj systému ABO v rámci projektu ABO5, ve kterém se připravují nové funkce v aplikaci ABO-K internetové bankovníctví, integruje se zadávání zahraničních plateb do ABO a provádí se řada dalších menších úprav a vylepšení.

⁴⁹ SMĚTALOVÁ. 2006. s. 16.

Následující graf zobrazuje počty účetních transakcí zpracovaných v roce 2007. V porovnání s rokem 2006 došlo k mírnému nárůstu – celkový počet položek se zvýšil o 2,9 %.⁵⁰

Zdroj: ČNB

CERTIS

Současné clearingové centrum v České republice provozuje platební systém CERTIS (Czech Express Real Time Interbank Gross Settlement System). Systém je založen na následujících principech:

- brutto zúčtování v reálném čase (Real-Time Gross Settlement, RTGS; tj. zpracování a vypořádání každé operace se provádí kontinuálně v reálném čase),
- povinná přímá účast všech obchodních bank,
- přímé bilaterální vztahy mezi centrálou dané banky a zúčtovacím centrem ČNB,

⁵⁰ ČNB. 2008.

- zúčtování probíhá na účtech mezibankovního platebního styku vedených v ČNB (které slouží zároveň jako účty povinných minimálních rezerv),
- neodvolatelnost položek akceptovaných zúčtovacím centrem,
- na účtech mezibankovního platebního styku není povoleno debetní saldo,
- ČNB poskytuje obchodním bankám vnitrodenní úvěr na jejich plánovaný předpokládaný nedostatek prostředků zajištěný cennými papíry banky v systému SKD (Systém krátkodobých dluhopisů),
- nekryté platby nejsou ani realizovány, ani odmítnuty, ale drženy ve frontě (se dvěma stupni priority),
- zpracování různých typů transakcí (úhrady, storna, neúčtní výzvy k inkasu, informační položky),
- poskytování úvěru přes noc ze strany ČNB,
- zúčtovací centrum zpracovává pouze transakce v českých korunách.⁵¹

V systému jsou dva druhy účastníků, a to přímí účastníci, tedy banky, které mají podle § 4 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, platnou licenci, vydanou ČNB, a dále třetí strany, které uzavřely s ČNB bilaterální dohodu. Třetí stranou bývají finanční instituce, které mají na trhu významnou roli (např. clearingová střediska pro transakce vyplývající z používání platebních karet, např. MUZO – Global Payments, instituce zajišťující zúčtování a vypořádání obchodů s cennými papíry, např. UNIVYC, a. s., RM-SYSTÉM, a. s.). Tyto třetí strany nemají v systému zaveden účet, ale mohou předávat příkazy k převodu mezi účty přímých účastníků. K 31. prosinci 2007 zahrnoval 40 přímých účastníků a 7 třetích stran.⁵²

⁵¹ SMĚTALOVÁ. 2006. s. 18.

⁵² ČNB. 2008.

Od 1. listopadu 2006 byl systém CERTIS převeden z předchozí mainframe platformy do serverového prostředí. Dosavadní funkcionalita zůstala zachována. Smyslem převodu byla modernizace technologií, snížení nákladů a zvýšení výkonu systému. V souvislosti s tím byly od 1. ledna 2007 sníženy poplatky placené účastníky systému.⁵³

Přepracovaný systém CERTIS od této změny dále umožnil zvýšení rychlosti zpracování položek. Původní systém zpracovával zhruba 400 000 položek za hodinu, testy nového systému prokázaly schopnost zpracovat až cca 1 mil. položek za hodinu. Došlo také ke zvýšení maximálního počtu zpracovaných položek v jednom účetním dnu z 5 mil. na 8 mil. (např. maximum dosažené v roce 2006, tj. před změnou, bylo 4 617 701 vstupních položek). Realizací tohoto projektu došlo k významné úspoře investičních i provozních výdajů ČNB.⁵⁴

1.5.2 FUNGOVÁNÍ ZÚČTOVACÍHO CENTRA

Prvním předpokladem pro systém tuzemského mezibankovního styku a zúčtování je jeho výlučné provádění prostřednictvím zúčtovacího centra České národní banky.⁵⁵ Prakticky to znamená, že každá banka má povinnost mít a vést u České národní banky nostro účet, prostřednictvím kterého probíhá zúčtování.

Zúčtování se provádí v reálném čase a na základě tzv. brutto principu. Nerealizují se nekryté platby a zároveň platí neodvolatelnost položek akceptovaných zúčtovacím centrem ČNB.

Dalším předpokladem pro zajištění platebního styku přes zúčtovací centrum pak samozřejmě je uzavření smlouvy o vedení účtu a o předávání dat mezibankovního platebního styku mezi ČNB a příslušnou obchodní bankou.

⁵³ ČNB. 2008.

⁵⁴ VIRKLIS. 2006.

⁵⁵ Viz vyhláška č. 62/2004 Sb., o platebním styku a zúčtování mezi bankami.

1.5.2.1 SMLOUVA MEZI BANKAMI A ZÚČTOVACÍM CENTREM

Mezi základní dokumenty, které musí banka zúčtovacímu centru předložit, patří výpis z obchodního rejstříku a vyplněný formulář podpisových vzorů podepsaný statutárním orgánem v souladu s tímto výpisem.

Samotná smlouva pak upravuje formát a strukturu předávaných dat včetně technických parametrů nosičů. Pokud není takto definovaná struktura dodržena, nedojde k zúčtování plateb. Součástí smlouvy je také přesný harmonogram provozu zúčtovacího centra.

1.5.2.2 ÚČETNÍ DEN

Provoz účetního dne začíná cca v 17.00 hod. předchozího pracovního dne (D-1) a končí v 16.00 hod. následujícího pracovního dne (D). Doba mezi 15.30 hod. a 16.00 hod. v den D je využita pro "dolaďování" zůstatků na účtech mezibankovního platebního styku. K tomuto účelu mohou být získány prostředky na mezibankovním peněžním trhu.

Účastníci předávají do CERTIS v průběhu dne data v elektronické podobě podle závazných pravidel určených ČNB. Data jsou předávána prostřednictvím komunikační sítě. CERTIS přijme platební příkaz v okamžiku, kdy kontrolní programy ověří, že všechna data splňují kvalitativní požadavky. Poté je zahájeno vypořádání. V průběhu tohoto procesu se kontroluje, zda je na účtu banky plátce dostatek peněžních prostředků na krytí každé jednotlivé položky. V kladném případě je platba okamžitě vyrovnána; účet banky plátce je debetován a účet banky příjemce kreditován. Propustnost systému je cca 1 500 000 transakcí za hodinu. Zpracované transakce jsou předávány účastníkům elektronickou formou prostřednictvím komunikační sítě.⁵⁶

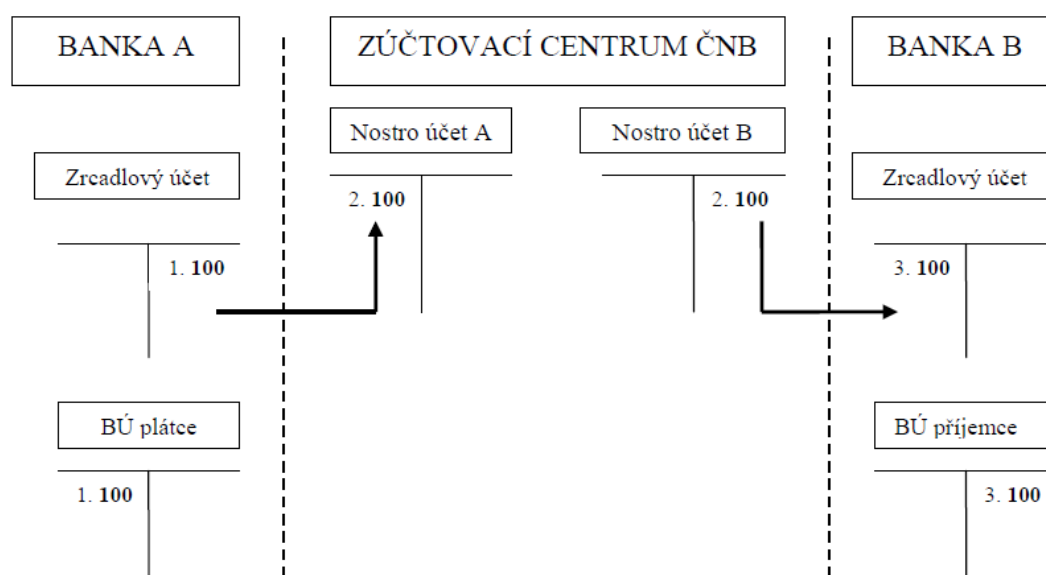
⁵⁶ Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/certis_popis.html [cit. 3.4.2009]

1.5.2.3 ZÚČTOVÁNÍ

Vlastní zúčtování probíhá tak, že příkazy k provedení plateb, které banka posílá do zúčtovacího centra, jsou již od roku 2001 automatizovány v rámci Systému přenosu zpráv. Tento systém je principem podobným elektronické poště, avšak je mnohem lépe zajištěn, data jsou digitálně podepsána a zašifrována a k přenosu jsou využívány privátní linky mezi bankami.

Samotný platební styk pak má formu příkazů k úhradě. V případě, že je zúčtovací centrum akceptuje, již nemohou být ze strany zadávajícího odvolány ani zrušeny.

Průběh platební operace mezi dvěma bankami provedené prostřednictvím zúčtovacího centra z hlediska účetního je na následujícím obrázku:⁵⁷

Průběh platby od klienta banky A ke klientu banky B

1. Provedení příkazu klienta: odepsání z účtu klienta a připsání na zrcadlový účet platebního styku
2. Předání dat do ZC ČNB, zatížení účtu platebního styku banky A a připsání na účet platebního styku banky B
3. Předání dat bance B, zatížení zrcadlového účtu a připsání částky na účet klienta – příjemce platby

Vytvořeno podle: Dvořák, P. – Bankovníctví pro bankéře a klienty

⁵⁷ Převzato z KLEMENSEVIČ. 2007. s. 24.

Banky musí na svém nostro účtu u zúčtovacího centra udržovat kreditní zůstatek. Každá platba musí být kryta dostatečným zůstatkem na účtu platebního styku, nekryté platby nejsou realizovány.

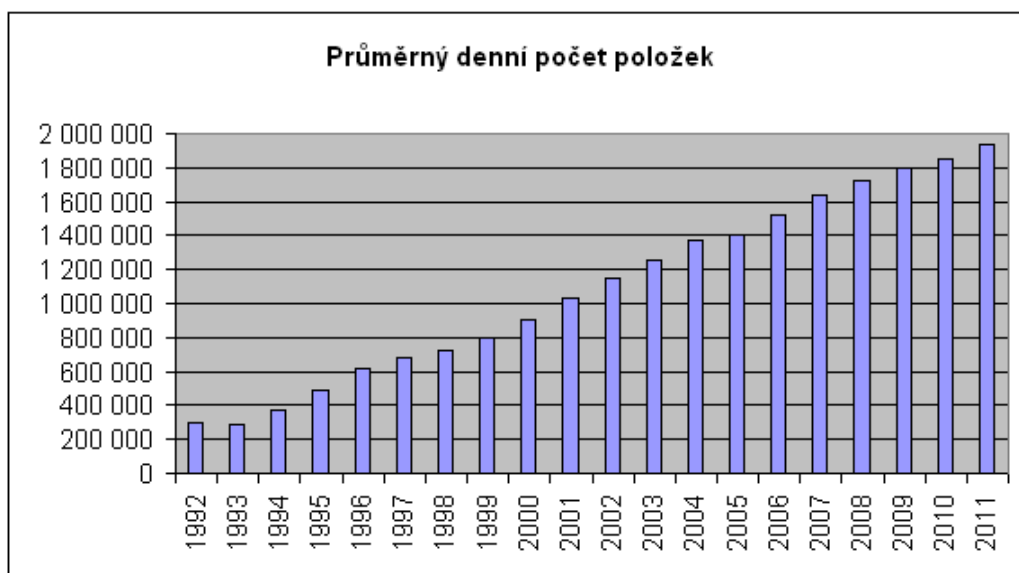
Pokud jsou platby nekryté, musí banka na základě výzvy navýšit stav účtu do konce účetního dne, jinak bude platba vrácena. Toto doplnění prostředků na účtu může být uskutečněno třemi způsoby: 1) převodem z jiného účtu u ČNB, 2) přijetím úvěru od ČNB a 3) přijetím úvěru od jiné komerční banky.

Zúčtovací centrum má povinnost banku informovat o pohybech na účtu a zůstatcích nejméně 1x denně a také kdykoliv během provozní doby na požádání.

1.5.2.4 STATISTIKY VYUŽÍVÁNÍ

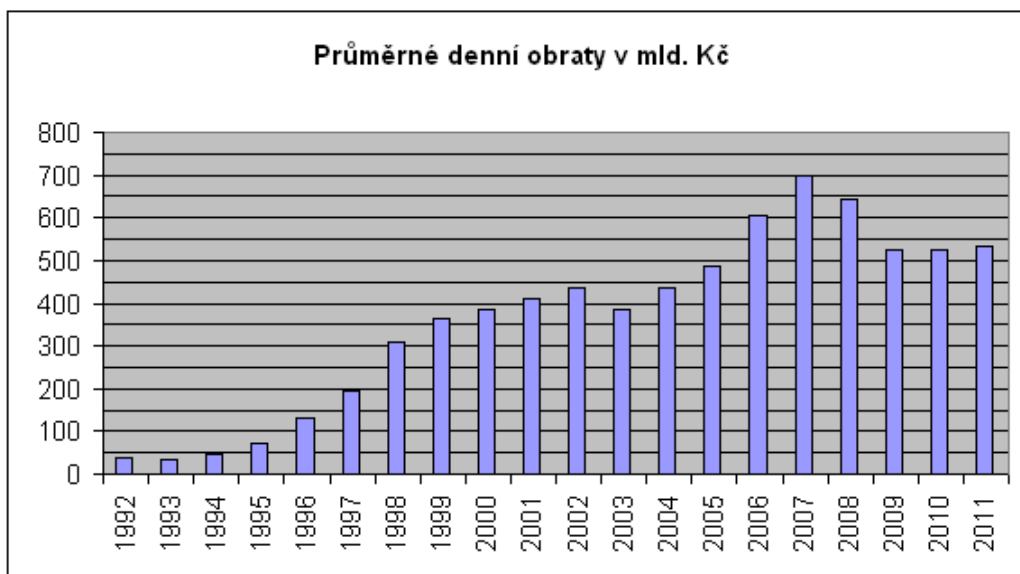
V roce 2011 zpracoval systém CERTIS již celkem téměř 2 mil. transakcí v celkové hodnotě 550 mld. Kč. Průměrný denní počet položek v historii fungování systému CERTIS neustále vzrůstá, oproti tomu průměrná výše denních obrátů byla zasažena recesí ekonomiky a podstatně se propadla.

Následující grafy znázorňují vývoj počtu zpracovávaných transakcí a objemu převáděných prostředků v systému CERTIS za posledních 20 let.⁵⁸

Zdroj: ČNB

⁵⁸ Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/certis_stat.html [cit. 8.2.2012]

Zdroj: ČNB

1.5.2.5 POPLATKY

Poplatky jsou stanoveny podle skutečných nákladů, avšak zároveň tak, aby stimulovaly účastníky k optimálnímu rozložení dat vstupujících do systému. Harmonogram účetního dne a s tím související ceny služeb byly za dobu existence systému několikrát změněny. Cílem bylo nejen prodloužit provozní hodiny, ale také snaha České národní banky zvýšit přesnost uzávěrky každého účetního dne.

Aby ČNB předcházela zahlcení systému daty ke konci pracovního dne (propustnost je asi 150 000 až 190 000 transakcí za hodinu), jsou poplatky rozloženy tak, aby ze začátku dne byly co nejnižší (0,15 Kč) a na konci účetního dne, kdy jsou předpokládány pouze mezibankovní transakce o značných finančních objemech, je cena za položku podstatně vyšší (až 100 Kč).⁵⁹

1.5.3 KLIENTSKÉ PRIORITNÍ POLOŽKY

Od října 2002 byly rozšířeny typy položek mezibankovního platebního styku o klientské prioritní položky - položky 01. Jejich přijímání bankami je nepovinné.

⁵⁹ Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/certis_popis.html [cit. 8.2.2012]

Položka 01 je expresní příkaz k úhradě. Peněžní prostředky poslané touto položkou budou připsány bankou příjemce na účet klienta tentýž účetní den, kdy je tato položka zaúčtována v systému CERTIS. Protože je přijímání položek 01 nepovinné, je možné posílat peněžní prostředky touto položkou pouze do bank, které tyto položky přijímají.

2 PLATEBNÍ KARTY

2.1 KARTOVÉ ASOCIACE

Na současném trhu s platebními kartami nepůsobí jen bankovní asociace, ale také nebankovní asociace, kterými jsou vydavatelé platebních karet. Mezi nejznámější společnosti vydávající platební karty patří Eurocard/Mastercard, Maestro a VISA. Tyto společnosti nevydávají přímo karty, ale starají se o zúčtování transakcí platebních karet vydaných jednotlivými členskými bankami. Mezi největší emitenty platebních karet patří společnosti American Express, Diners' Club International a Japan Credit Bureau.

Vedoucí pozici si stále upevňují bankovní asociace VISA a MasterCard. American Express, Diners Club a JCB si udržují postavení „leaderů“ v sektoru T&E Card (Travel Entertainment Card – karty vydávané pro úhradu výdajů na soukromých a služebních cestách) pro špičkovou privátní a firemní klientelu.

Příčinou vzniku národních a později mezinárodních bankovních asociací a společností pro platební karty byla nutnost zajistit:⁶⁰

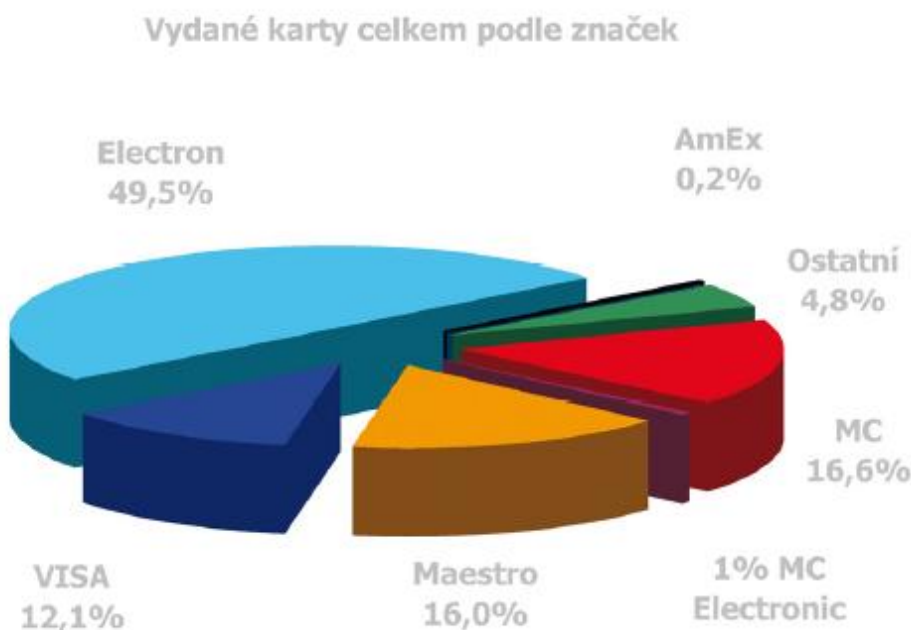
- efektivní infrastrukturu,
- jednotnou identifikaci vydavatele karty,
- jednotné ověření a zpracování transakcí (autorizace, clearing⁷, zúčtování),
- jednotná pravidla pro používání karet, reklamace atp.,
- centrální marketing (branding).

Statistika vydávaných karet z roku 2008 dokládá převahu karet určených výhradně pro elektronické prostředí (platební terminály a bankomaty), tj. VISA Electron (52,7 %), Maestro (16,7 %), kterých bylo vydáno 70 % (pokles ze 73 % v r. 2006), zatímco embosované bankovní karty VISA a Mastercard si společně polepšily podíl na 24,8 % (21 % v r. 2006). Podíl debetních karet 81 % (pokles z 84 % v 2006) převažuje nad kartami kreditními a charge 14 % a 5 %

⁶⁰ MACHALA. 2008.

(v r. 2006: 11 % a 5 %) tak, jak je to v Evropě běžné (tedy kromě UK, Francie, Řecka a Irska). Nutno konstatovat, že podíl kreditních karet se stále zvyšuje na úkor karet debetních (meziročně o 3 %), podíl charge karet se nemění (5 %).⁶¹

Podrobněji přibližuje situaci v roce 2008 následující graf:

Zdroj: SBK

2.1.1 BANKOVNÍ ASOCIACE

Bankovní asociace, tedy MasterCard a VISA, jsou neziskové organizace z USA, jejichž příjem je založen pouze na provizních poplatcích. Členy asociace se mohou stát banky nebo za určitých okolností i další instituce.

VISA

S rozvojem společnosti VISA souvisí projekt Bank of America, která v roce 1958 uvádí Charge and Credit Card Bank Americard. Od roku 1967 se na projektu mohly podílet i neamerické banky. Od roku 1977 pak existují společnosti VISA (pro USA) a VISA International (pro mezinárodní banky).

⁶¹ SBK. 2009.

VISA je dnes největším platebním kartovým systémem, její karty vydává celosvětově více než 19 000 bank ve více než 170 zemích. Jen v Evropě je to kolem 4 600 bank z 36 zemí.⁶²

MasterCard

Společnosti MasterCard předcházela společnost Interbank Card Association z USA, která vznikla v roce 1966 a při svém vzniku sdružovala 17 bank. Již v roce 1968 se asociace rozrostla o zahraniční členy. Jako první kartová asociace zavedla společnost počítačový systém INAS (Interbank Authorisation System), na kterém využili znalostí Pentagonu v oblasti distribuovaných sítí.

V roce 1979 byl název asociace změněn na MasterCard International. Společnost MasterCard také jako první zavedla hologram jako ochranu proti padělání karet, a to již v roce 1981.⁶³

2.1.2 NEBANKOVNÍ ASOCIACE

American Express

Společnost American Express byla založena již v první polovině 19. století a zpočátku se orientovala na přepravu zboží. Až během první světové války se začala společnost více věnovat finančním službám a jako jedna z mála proplácela cestovní šeky nejen vlastní, ale také vydané konkurencí. V roce 1918 pak společnost založila vlastní banku – American Express Bank.

Charge karty vydávají od roku 1958. Od 80. let pak vydávají karty American Express i některé banky, např. Lloyds Bank, National Westminster.⁶⁴

⁶² Blíže na: www.visaeurope.com a www.corporate.visa.com.

⁶³ Blíže na: www.mastercard.com.

⁶⁴ Blíže na: www.home.americanexpress.com.

Diners Club International

První univerzální platební kartu vydala společnost Diners Club International roku 1950. Jejich počet prudce narůstal a již v roce 1951 dosáhl počet vydaných karet 42 000, v roce 1960 to pak bylo 1 250 milionů karet.

První kreditní karta Diners Club vydaná v roce 1950.⁶⁵

Diners Club International je specializovanou organizací zaměřenou na zprostředkování bezhotovostní úhrady zboží a služeb mezi držiteli jejich Identification Card a smluvními partnery (obchody, hotely atp.). Orientuje se pouze na špičkovou klientelu.⁶⁶

Japan Credit Bureau

Podle vzoru American Express založila v roce 1961 japonská banka Sanwa Bank společnost Japan Credit Bureau, která měla místním klientům nabídnout alternativu platebních karet, které fungovaly v USA. Až do 80. let se zaměřovala společnost výhradně na domácí trh, ale s růstem počtu Japonců cestujících po světě vznikla potřeba akceptovat kartu i v zahraničí. Od roku 1991 pak vydávají karty JCB i zahraniční banky.⁶⁷

2.2 FUNKCE PATEBNÍCH KARET

Při základním rozdělení platebních karet se jako kritérium používá způsob účtování, podle kterého je možné karty rozdělit na debetní, kreditní, charge karty a na úvěrové karty.⁶⁸

⁶⁵ ŠINDELKA. 2007a.

⁶⁶ MACHALA. 2008. s. 13.

⁶⁷ JUŘIK, P. *Svět platebních a identifikačních karet*. 2. přepracované vydání. Praha: nakladatelství Grada.

⁶⁸ ŠINDELKA. 2007b.

Debetní karta

Tato karta je určena pro platbu u obchodníka nebo pro výběr u bankomatu. Ke zúčtování po provedení transakce u debetní karty nemusí docházet hned, ale může to trvat až týden. Příslušnou částku následně odebere banka z účtu klienta.

Kreditní karta

Prostřednictvím kreditní karty je možné nakupovat zboží či služby na úvěr. Tento úvěr je klientem čerpán prostřednictvím revolvingového (opakujícího se) úvěrového limitu, který je obnoven automaticky vždy po splacení dlužné částky. Ke zúčtování zde dochází po době stanovené bankou. Výhodou kreditní karty je tzv. bezúročné období, díky kterému nemusí klienti při splacení dlužné částky v termínu platit žádný úrok.

Charge karta

Tento typ platební karty funguje podobně jako kreditní karta. Rozdíl je pouze v tom, že nákup probíhá bez úvěru, že se při zúčtování, které je stanovené k určitému datu, musí splatit jednorázově celá částka a že není z čerpané částky účtován žádný úrok.

Úvěrová karta

Jsou to kreditní karty, které však nevydávají bankovní, ale pouze nebankovní instituce. Svou funkcí jsou úvěrové karty podobné kreditním kartám s tím rozdílem, že nepoužívají tzv. bezúročné období.

Kromě těchto univerzálních karet jsou vydávány i platební karty, které mají užití buď k nákupu konkrétního zboží, nebo jsou k použití pouze v obchodních domech vydávající společnosti. Potom můžeme tyto druhy karet rozdělit do následujících skupin:

- věrnostní karty – vydávané obchodními řetězci, jedná se o historicky nejstarší typ platební karty (vydávány již v první polovině 20. století). V současné době je trendem propojování s bankovními karetními systémy;

- úvěrové karty specializovaných společností – Home Credit nebo Cetelem. I v těchto společnostech je trendem vydávání platebních karet společností VISA nebo Mastercard;
- benzínové karty (petro karty) – nejznámější je karta CCS.⁶⁹

2.2.1 POPIS

Platební karta je moderní platební nástroj ve formě plastické karty, odpovídající (z hlediska materiálu, rozměrů, konstrukce) mezinárodním normám (ISO 3554), kterou oprávněný držitel může provádět bezhotovostní platby a výběry hotovostí z běžného účtu, k němuž je karta vystavena. Karta musí splňovat standardní rozměry (85,6*54,0*0,76 mm) a musí na ní být uvedeny stanovené informace ve stanovené formě.⁷⁰

Karta je vyrobena ze třívrstvého PVC, který musí být:

- schopen elasticky vyrovnat deformace vzniklé při běžném používání,
- netoxický,
- odolný vůči mechanickým vlivům při běžném používání,
- strukturálně spolehlivý a použitelný při teplotách prostředí od - 35 do + 50 stupňů Celsia a při relativní vlhkosti vzduchu 5 – 95 % při 25 stupních Celsia,
- odolný proti rozmačkání a zkroucení prolisovaných částí (reliéfní písmo).

V průběhu historie se platební karty rozdělily na řadu druhů. Karty dělíme do několika skupin podle kritérií, která pak mohou být na skutečné kartě i kombinována.

⁶⁹ KOLEGAR. 2008. s. 12.

⁷⁰ JUŘÍK. 2001.

Základní členění platebních karet:

Způsob zúčtování	Způsob použití karty	Rozsah použití karty
Charge card	platební karty	síť vydavatele
kreditní karty	bankomatové karty	regionální
debetní karty	šekové záruční karty	vnitrostátní
předplatní karty		mezinárodní
Druh záznamu karty	Uživatel	Marketing
reliéfní písmo	osobní karty	základní karty
magnetický záznam	služební karty	prestižní karty
čip	bez identifikace	výběrové karty
laserový záznam		

Pramen: (Juřík, 2001)

Druh záznamu na kartě je jedním z faktorů ovlivňujících způsoby možného použití karty. Může být následujícího druhu:

- reliéfní záznam – slouží pro transakce s použitím mechanického snímače:
 - Account Numer Line – obsahuje číslo karty. První dvě číslice určují druh karty. Zbývajících 8 až 13 míst je určeno pro identifikaci konkrétního klienta;
 - Valid Data Line – období platnosti karty (měsíc a rok);
 - třetí řádek – je určen pro jméno držitele karty. Počet znaků – max. 27;
 - čtvrtý řádek – obsahuje u služebních karet jméno společnosti, k jejímuž účtu je karta vydána. Počet znaků – max. 27;
- magnetický záznam – u platebních karet se objevil v širším měřítku až začátkem 70. let. Umožnil u karet zavést službu výplaty hotovosti z bankomatů a později i elektronické placení.

Karta na zadní straně obsahuje Magnetický proužek a Podpisový proužek;

- čipové karty – k záznamu dat využívají paměťový čip nebo mikroprocesor;
- laserové karty – jsou založeny na principu záznamu dat na kompaktním disku. Paměť těchto karet je velmi vysoká, ale v bankovníctví se nepoužívají.

2.2.2 HISTORIE

Jak jsem již zmiňoval, první univerzálně použitelnou platební kartu vydal v roce 1950 Diners Club, který ji dával svým členům k bezhotovostnímu placení ve smluvních restauracích a hotelích.

První bankovní platební kartou pak byla karta vydaná The Franklin National Bank z New Yorku v roce 1951. Vzhledem k vyšším nákladům a nízkým ziskům se však vydávání zastavilo. Další institucí, která se do vydávání bankovních platebních karet pustila, byla v roce 1958 Bank of America, která vyráběla karty z plastu a k placení využívala mechanických snímačů - tzv. imprinterů. Tento model se již osvědčil a později rozšířil do celého světa.

Na český trh přišly platební karty až mnohem později. První platební karta na našem území byla vydána v roce 1988 Živnostenskou bankou jako dispoziční karta k tuzexovému účtu. A od poloviny roku 1989 vydávala Česká státní spořitelna svým klientům ke sporožirovým účtům karty k výběru z bankomatů.⁷¹

První platební karta v Československu vydaná Živnostenskou bankou – 1988:

⁷¹ ŠINDELKA. 2007.

2.2.3 DĚLENÍ PLATEBNÍCH KARET

Jedno z mnoha hledisek, podle nichž se dají platební karty dělit, je podle uživatele:

- osobní karty – určené k soukromým účelům, znějí na jméno držitele a jsou nepřenosné,
- služební karty – pro společnosti a vládní instituce, slouží pro hrazení pracovních výdajů,
- korporátní karty – pro velké, zejména mezinárodní firmy s centralizovanou kontrolou nákladů, mezi výhody patří odstranění nutnosti vydávat zaměstnancům hotovost a to, že transakce jsou přímo zúčtovány,
- tzv. purchasing card – vhodné zejména pro snížení administrativních nákladů spojených s vyřizováním objednávek a faktur.

Podle způsobu provedení můžeme karty rozdělit na:

- embosované – mají reliéfní písmo, takže umožňují použití i v prodejnách bez elektronického terminálu, tj. vybavené imprinterem (mechanickým snímačem), který vezme otisk karty. Ten pak zákazník musí podepsat;
- elektronické – nejčastěji používané karty, využívají se hlavně k výběrům z bankomatu a pro platby u obchodníků, kteří mají elektronický platební terminál.

Dále možno použít marketingové členění:

- základní karty – jedná se o běžné karty pro placení a výběr z bankomatů, často se dávají k běžným účtům,

- prestižní karty – pro finančně dobře zajištěné klienty, mívají přísnější nároky pro udělení, nejčastěji jde o tzv. „zlaté karty“ apod.,
- výběrové karty – pro velmi úzký okruh prestižních klientů s vysokou bonitou.

Další dělení může být podle druhu zúčtování:⁷²

- charge karty – klient musí splatit své závazky do 15 až 30 dnů od data výpisu. Jedná se tedy o jednoduchý, krátkodobý úvěr s krátkodobým bezúročným obdobím v délce 14 až 45 dnů. Tento druh karet bývá vydáván pouze důvěryhodným klientům s dobrým scoringem;
- kreditní karty – jde o spotřební úvěr prostřednictvím revolvingového úvěrového účtu. Úvěr může být splácen i po částech, vždy je však stanovena minimální výše splátky. Také v tomto případě je možno využít bezúročné období. Klient pak splácí závazky průběžně ve lhůtě 15 až 30 dnů. Také tyto karty jsou vydávány pouze známým klientům s dobrým scoringem, na jehož základě je klientovi určena výše úvěrového limitu;
- debetní karty – klient má možnost využít prostředků jen do výše kreditního zůstatku nebo do výše úvěrového limitu na běžném účtu. Díky nulovému riziku jsou tyto karty určeny pro širokou skupinu klientů;
- elektronické peněženky – pracují na principu čipových karet a jsou určeny k placení drobných transakcí. V Evropě existovalo koncem 90. let v 16 zemích 23 systémů vzájemně propojených elektronických peněženek. Jejich provozovatelé proto vytvořili pod patronací EU nový standard nazvaný CEPS (Common Electronic Purse Standard). K tomuto standardu se připojilo 90 % projektů

⁷² ZUKALOVÁ. 2006.

2.3 PRŮBĚH TRANSAKČÍ

Každý příjemce platebních karet (například obchod) má stanoven tzv. autorizační limit (Floor limit). U transakcí překračujících jeho výši musí být provedena autorizace. Toto ověření se provádí telefonicky nebo automaticky, pokud je obchodník vybaven platebním terminálem.

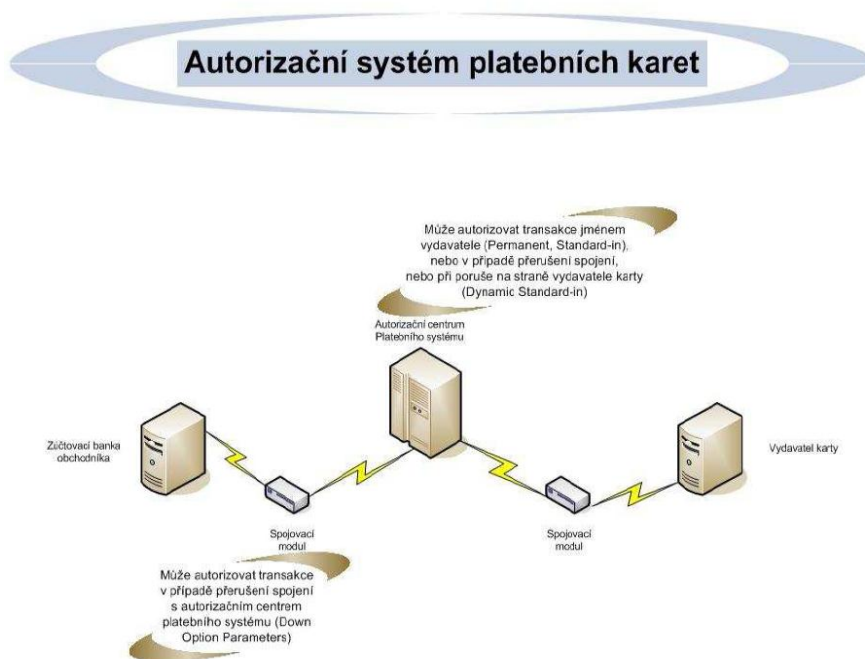
-
- Záznam průběhu předávání transakce a jejího zúčtování**
- Banka obdrží 98,40 USD
- Banka platí 97 USD
- Zúčtovací banka obchodníka
- Vydavatel platí 99 USD
- Vydavatel karty (banka)
- Klient platí 100 USD
- obchodník
- platební systém
- držitel karty
- Zákazník platí kartou 100 USD
- Zúčtování transakce
- Předávání transakce

92

VISA i MasterCard vyvíjejí svůj systém autorizace a zpracovávání transakcí. Společnost VISA užívá tzv. VAP neboli Visa Access Point. Jde o spojení prostřednictvím satelitních technologií. MasterCard oproti tomu využívá komunikačního datového spojení mezi HW EM (Europay – Modul) a nově spojení skrze Network Interface Unit.⁷³

Autorizační, clearingový a zúčtovací systém

Autorizace probíhá tak, že autorizační centrum odešle dotaz s číslem, dobou platnosti, částkou a dalšími údaji do sítě platebního systému. Systém pak podle čísla karty pozná vydavatele a doplní dotaz o identifikaci banky. Na bance je ověřit, zda je karta dostatečně krytá, podle toho pošle potvrzení – autorizační kód či informaci o odmítnutí transakce. Tento proces trvá obvykle zhruba 2 sekundy. V případě bankomatu nebo platebního terminálu to může být až 5 – 12 sekund. V případě, že je přerušeno spojení s platebním systémem, proběhne záložní autorizace v lokálním spojovacím modulu. Tím je zajištěna téměř 100 % provozuschopnost platebních karet.

Zdroj: (Machala, 2008)

⁷³ HOZÁK. 2005.

Dělení autorizací můžeme brát z několika úhlů pohledu. Za prvé je to podle metody, jakou je autorizace provedena:

- elektronická autorizace – nejběžnější způsob, kdy se berou informace z magnetického proužku nebo čipu a pošlou se ke zpracovateli transakce;
- hlasová autorizace – provádí se v případě nadlimitních transakcí, které překračují mezinárodní autorizační limit. Používá se také v případech, kdy je podezření na podvodnou transakci;
- pozitivní autorizace – kontrola dostupných prvků na kartě je doplněna o ověřování krytí transakce prostředky na účtu klienta. Nevýhodou jsou vyšší náklady na komunikaci při ověřování. Výhodou je pak vyšší bezpečnost;
- negativní autorizace – autorizace se provádí jen vůči nastaveným limitům klienta a platností karty. Často je využívána jako záložní systém při technických problémech.

Způsob členění podle místa autorizace:

- stand in – limitní autorizace je levnější a dostupnější varianta, kdy se porovná objem transakce s nastaveným limitem pro typ karty. K samotné autorizaci nedochází u vydavatelské banky a náklady na komunikační přenosy proto odpadají. Dnes je tento způsob používán častěji jako záložní;
- issuer on-line – nejbezpečnější a nejrozšířenější ověřování. Dotaz jde od zpracovatelské banky do banky vydavatelské, odkud je poslána odpověď.

Clearingový systém

Jde o vypořádání transakcí provedených platebními kartami mezi zpracovatelskou a vydavatelskou bankou prostřednictvím clearingového centra. Výsledkem clearingového procesu je kromě přesměrování transakcí

k vydavateli i zjištění čisté pozice banky, tedy rozdíl mezi příchozími a odchozími transakcemi bez poplatků mezi bankami navzájem a asociacemi.⁷⁴

Zúčtování

Zúčtování neboli settlement je u přeshraničních plateb provedeno příslušnou mezinárodní asociací. Situace u domácích plateb je v České republice jiná a je řízena tím, zda byla transakce provedena na základě karty VISA nebo MasterCard. U karet VISA slouží jako prostředník pro zúčtování banka ČSOB, která pak posílá převody do ostatních bank prostřednictvím ČNB. U karet MasterCard pak provádí zúčtování společnost MUZO, která posílá převody do ostatních bank také přes clearingové centrum ČNB. Pokud však nejsou banky zapojeny do systému tuzemského clearing, posílá MUZO příkazy přes Deutsche Bank.

U transakcí ostatních společností jako AMEX, JCB či Diners Club se neprovádí tuzemský settlement, protože pro ně nebyl zřízen žádný tuzemský clearing.

Card Management System

Systém řízení platebních karet – Card Management System je informační systém vydavatelů karet (Issuer) a jejich příjemců (Acquier). Systém řízení platebních karet (Card Management) je pro svou provázanost na účetní, informační a bezpečnostní systém banky a mezibankovní autorizační, clearingový a zúčtovací systém jednou z nejsložitějších bankovních technologií. Proto připojení každého takového systému do sítí MasterCard a VISA je spojeno s jeho certifikací.

Specializovaná kartová centra

Kartová centra jsou soukromé specializované firmy zabývající se vytvářením platebních karet. Touto specializací dochází ke snížení investičních a

⁷⁴ HOZÁK. 2005. s. 99.

provozních nákladů spojených s výrobou a provozem karet a také se zlepšením poskytovaných služeb. Zejména v Evropě, kde jsou díky menší geografické rozloze jednotlivých států lepší podmínky pro fungování jednotlivých nadnárodních kartových center, je tento typ řešení vydávání karet často využíván.

2.3.1 FIRST DATA CORPORATION

Jedná se o společnost původem z USA, která je největším dodavatelem služeb týkajících se zpracování dat u platebních karet.

Společnost First data poskytuje koncept POSNET®, v rámci kterého poskytuje úplnou péči o procesy spojené s přijímáním platebních karet u obchodníka - počínaje výběrem vhodného modelu POS terminálu přes jeho dodávku, zabezpečení potřebné infrastruktury pro zpracování bezhotovostních plateb, zaškolení obsluhy, podporu obchodníka až po řešení administrativní stránky procesu a mimořádných situací.

Mezi hlavní služby společnosti v oblasti České republiky patří následující činnosti:

- správa a řízení bankomatů a POS terminálů,⁷⁵
- management zařízení sítě zahrnuje správu a řízení transakčních zařízení ATM a EFT POS terminálů připojených k autorizačnímu systému Transacty,
- přepojení na zahraniční sítě,
- autorizační systém je přepojen na sítě karetních asociací MasterCard, VISA, Amex, Diners Club a zároveň na systémy veškerých vydavatelů platebních karet na Slovensku,
- zpracovávání transakcí,
- zpracovávání tvoří podklad pro zúčtování s obchodníkem a clearing transakcí s vydavatelem,

⁷⁵ POS – Point Of Sale – prodejní místo.

- poskytování údajů pro zúčtování transakcí obchodníkům,
- reporting,
- risk monitoring - spočívá ve sledování, zaznamenávání a vyhodnocování rizikovosti požadavků na autorizaci a transakcí realizovaných prostřednictvím platebních karet na EFT POS umístěných u obchodníků či bankomatů.⁷⁶

2.3.2 GLOBAL PAYMENT EUROPE

Global Payment Europe (dříve MUZO) je dceřinou společností Global Payment Inc., která dodává služby pro platební karty v regionu střední a východní Evropy.

Její předchůdce, společnost MUZO, a. s.,⁷⁷ byla založena již v 50. letech, kdy se zaměřovala na zpracování dat podniků zahraničního obchodu. Po velkých změnách v ekonomice České republiky v 90. letech 20. století se její orientace změnila a byla vybrána jako dodavatel některých služeb souvisejících s platebními kartami.

V současné době provozuje mezibankovní autorizační centrum, instaluje bankomaty a platební terminály a obstarává jejich servis, provádí personalizaci karet pro bankovní i jiné organizace a je dodavatelem vlastního Card Management Systemu pro některé banky.⁷⁸

Global Payments Europe poskytuje svým klientům kompletní portfolio služeb pro provoz sítě POS terminálů. GPE poskytuje v souvislosti s POS terminály následující služby:

- připojení na POS-NET® s 11 uzly (huby),
- služby údržby pokrývají celý životní cyklus POS terminálu,
- nákup hardwaru,

⁷⁶ Blíže na: www.firstdata.cz.

⁷⁷ MUZO - Mechanizační ústředna zahraničního obchodu.

⁷⁸ JUŘÍK. 2001.

- nastavení a instalace terminálu,
- údržba a opravy,
- reinstalace terminálu a jeho ekologická likvidace.⁷⁹

2.3.3 TECHNICKÉ ŘEŠENÍ

Již jsem zmiňoval, že technicky jsou rozměry platební karty definovány formou ISO 3554, ale lišit se od sebe mohou technologií použitou ke komunikaci. Jako první byl použit mechanický snímač – Imprinter, který sloužil k otisku údajů na kartě na účtenku. Tento princip velmi zjednodušoval vystavování prodejních dokladů, nicméně šlo o offline verzi použití platební karty, což mělo více nevýhod. Kromě pomalejšího zpracování to byla hlavně nízká úroveň zabezpečení, kdy v podstatě neprobíhalo ověření údajů, výše zůstatku, ani osobnosti majitele karty. Proto se již v 70. letech přistoupilo k elektronickému zpracovávání platebních karet.

Magnetický proužek

Magnetický proužek – má dvě nebo tři stopy pro záznam identifikačních údajů. Zde je elektronicky zaznamenáno číslo karty, její časová platnost, informace, zda se jedná o kartu tuzemskou nebo mezinárodní, zda je možné ji použít v platebních terminálech, v bankomatech nebo v obou zařízeních a jsou zde ještě další doplňující údaje (bezpečnostní kód CVV nebo CVC a další). Celkem může být zaznamenáno až 1288 bitů.⁸⁰

Magnetický proužek je definován normou ISO, a to nejen pro bankovníctví, ale obecně pro všechny sektory. Norma ISO však ponechává dostatek prostoru pro to, aby např. bankovní platební systémy využívaly některá definovaná pole podle svých potřeb. Snadná výroba a flexibilita standardu umožnily, aby se magnetický proužek rychle rozšířil. Magnetický proužek má tři záznamové stopy, které mají specifický účel.

⁷⁹ Blíže na: www.globalpaymentsinc.com.

⁸⁰ iDnes. 2005.

Stopa 1: První stopa magnetického proužku byla definována již v roce 1969 Mezinárodní asociací leteckých dopravců IATA (International Air Transportation Association). Jejím úkolem bylo usnadnit automatické odbavení leteckých cestujících. Americké banky přijaly tuto normu v roce 1970. První stopa má 79 znaků, které obsahují číslo karty (až 18 číslic) a jméno klienta (až 26 alfanumerických znaků).

Stopa 2: Druhou stopu vyvinula American Bankers Association (ABA) pro on-line finanční transakce. Tato stopa obsahuje 40 numerických znaků včetně čísla karty (až 19 číslic) a v bankovníctví se používá nejvíce.

Stopa 3: Tuto stopu vyvinuly banky pro finanční transakce. Na rozdíl od 1. a 2. stopy, které jsou určeny pouze pro čtení, může být záznam na 3. stopě přepisován. Třetí stopa se používala u on-line bankomatů. Finanční limit klienta se snižoval o vybírané částky a po uplynutí stanoveného času se opět navyšoval na původní úroveň. Na této stopě byl zaznamenán parametr, podle kterého bylo možné ověřit správnost kódu PIN. K záznamu potřebných informací sloužilo až 107 numerických znaků (PIN, kód země, měnová jednotka, finanční limit a další).

Čipové karty

Následující tabulky a grafy ilustrují vývoj konverze platebních karet na čipovou technologii a plateb těmito kartami u obchodníků po jednotlivých kvartálech od Q1 2006 do Q2 2008. Zahájení a tempo přechodu na čipovou technologii je záležitostí obchodního a ekonomického rozhodnutí jednotlivých bank, nicméně podle doporučení European Payments Council specifikovaných v materiálu SEPA Card Framework mají být v zemích eurozóny od 01. 01. 2010 vydávány pouze SEPA kompatibilní čipové karty.

Vývoj počtu vydaných čipových karet

	q1 2006	q2 2006	q3 2006	q4 2006	q1 2007	q2 2007	q3 2007	q4 2007	q1 2008	q2 2008
celkem	7 482 956	7 563 955	7 705 153	7 865 453	8 089 551	8 252 632	8 455 842	8 630 364	8 743 097	8 849 577
čipové	2 938 308	2 782 656	2 969 247	3 488 627	4 060 985	4 719 020	5 184 167	5 811 912	6 199 576	6 655 875
	q1 2006	q2 2006	q3 2006	q4 2006	q1 2007	q2 2007	q3 2007	q4 2007	q1 2008	q2 2008
%	39,27	36,79	38,54	44,35	50,2	57,18	61,31	67,34	70,91	75,21

Standard EMV

V současné době je nejrozšířenějším standardem EMV (standard vytvořený platebními asociacemi Europay, MasterCard a Visa, definující, jak má karta vypadat, jakým způsobem má komunikovat s terminály, popisuje bezpečnostní mechanismy a stanovuje obecné požadavky na platební aplikace).

2.3.4 TECHNICKÁ INFRASTRUKTURA PRO VYUŽÍVÁNÍ KARET

Placení v obchodní síti

Primárně jsou platební karty využívány k výběru hotovosti v bankomatech a k přímému bezhotovostnímu placení v provozovnách vybavených elektronickými terminály – tzv. Point Of Sale (POS).

2.3.4.1 POS TERMINÁLY

Většina bank propůjčuje platební terminály obchodníkům zdarma. Obchodník platí bance sjednanou výši provize.

Bezplatně zapůjčuje přístroje Česká spořitelna. U Raiffeisenbank pak na získání terminálu bezplatně mají nárok ti obchodníci, kteří mají obrát asi 50 tisíc korun měsíčně. V opačném případě za něj uživatel zaplatí paušál cca 1 200 Kč. U ČSOB jsou částky individuálně stanovované a jsou závislé na kombinaci

několika faktorů – např. typu zvoleného terminálu, jeho využívání (počet a výše transakcí) či typu podnikání obchodníka.

Banky si účtují provizi z každé transakce, která je provedena platební kartou. Její výše se pohybuje v rozmezí 1,5 až 5 procent. Stanovení její výše je opět na jednání s bankou, která ji určuje podle různých kritérií charakterizujících konkrétního obchodníka. Každá banka si také stanovuje, jaké platební karty budou obchodníkovi akceptovat a jakou provizi si za to budou účtovat. A tak jiný poplatek může banka strhávat za platbu kartou VISA a jinou za Maestro.

Výše poplatku z transakce je individuální a bere v úvahu řadu parametrů. Například investiční náročnost technického řešení, počet a typ instalovaných terminálů, či objemy a počty transakcí. Banky k platebním terminálům obchodníkům poskytují i další služby, jako je proškolení obsluhy či služby specialisty na telefonu, který je schopen pomoci, pokud je se zařízením nějaký problém.

O správu POS terminálů se starají v České republice zejména společnosti First data a Global Payments Europe, ale existují i další. Z nich si uvedeme alespoň některé.

Monet+

Monet+, a.s., zabezpečuje pro dodávané HW komponenty, zejména platební terminály, vybrané typy čteček a zařízení pro komunikace záruční a pozáruční servis.

BANIT⁸¹

Bankovní informační technologie, s. r. o. (zkráceně BANIT), je stoprocentní dceřinou společností Československé obchodní banky, a. s., se základním jměním 20 mil. Kč. Je zaměřen na vytváření vlastní sítě hybridních terminálů pro snímání platebních, věrnostních a identifikačních karet v provedení s čipem, nebo s magnetickým proužkem.

⁸¹ Podrobněji na: <http://www.banit.cz>.

Rozsah terminálové sítě je rozložen plošně na celém území České a Slovenské republiky a k 31. 08. 2005 síť zahrnovala více než 15 000 hybridních platebních POS terminálů v síti obchodů a služeb a přes 8 200 platebních APOST terminálů – snímačů čipových karet na poštách.

Bull⁸²

Společnost BULL má výhradní distribuční práva na prodej a další distribuci platebních terminálů společnosti Ingenico.

Asseco Czech Republic⁸³

Firma Asseco Czech Republic, a.s. (dříve PVT, a.s.), podporuje strategické procesy zákazníků poskytováním služeb systémové integrace, outsourcingu a široké nabídky oborových, zákaznický orientovaných řešení, směřujících do oblasti veřejné správy a samosprávy, financí, kapitálových trhů a komerčních podniků. V rámci správy POS terminálů nabízí PVT dodávky a instalaci terminálů, školení obsluhy, pravidelný servis (profylaxi), údržbu a podporu celé terminálové sítě.

2.3.4.2 BANKOMATY

Bankomaty patří neodmyslitelně k platebním kartám, první karty umožňovaly pouze výběr uložených peněz na účtech. Po prvních bankomatech České spořitelny také ostatní instituce zaváděly svoje sítě bankomatů. V současné době jsou bankomaty obhospodařovány několika provozovateli, kterými jsou buď velcí vydavatelé karet, nebo nezávislí poskytovatelé specializovaných služeb (provozující bankomaty pro jednotlivé banky) či specializované společnosti.⁸⁴

⁸² Podrobněji na: <http://www.bull.cz>.

⁸³ Podrobněji na: <http://www.pvt.cz>.

⁸⁴ SBK. 2009.

Provozovatelé bankomatů (2006)

Společnost	Založena	Počet bankomatů
Česká spořitelna	1825	1081
Global Payments Europe (dř. MUZO, zal.1990)	2004	> 2000
Euronet Worldwide	1997	140
Pharro	2004	35

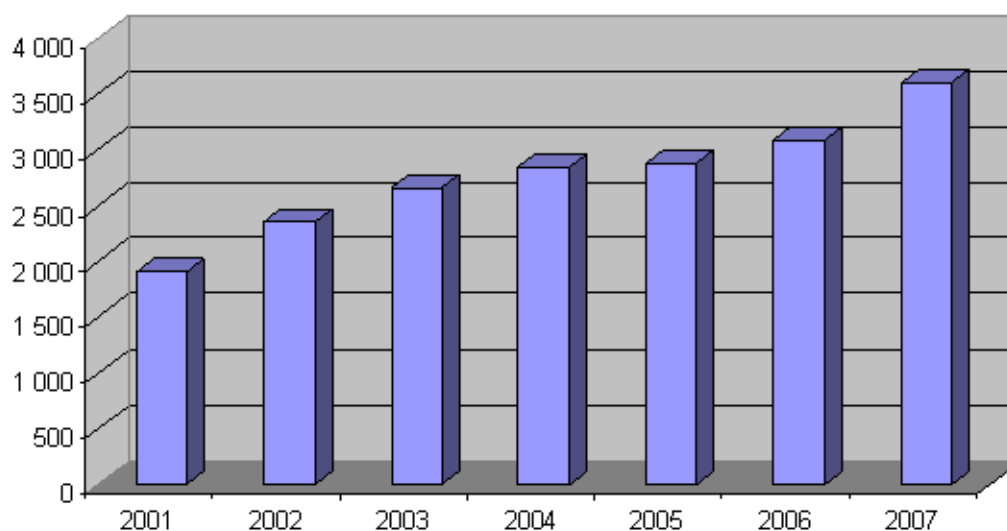
Jedním z ukazatelů vyspělosti infrastruktury bankomatů je počet bankomatů na milión obyvatel; v roce 2007 bylo dosaženo počtu 360 bankomatů/mil. obyvatel.

Vývoj celkového počtu bankomatů

ATM	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Počet bankomatů	1 909	2 350	2 669	2 850	2 892	3096	3599
Počet trn (mil.)	96,291	108,249	116,825	126,816	133,508	146,005	152, 098
Objem trn (mil. Kč)	233 991	292 493	352 253	401 818	447 277	510 310	554 990

Růst počtu bankomatů v letech 2001 až 2007 mírně převyšuje tempo nárůstu počtu karet (85 %) nárůstem o 88 % (CAGR = 11,1 %).

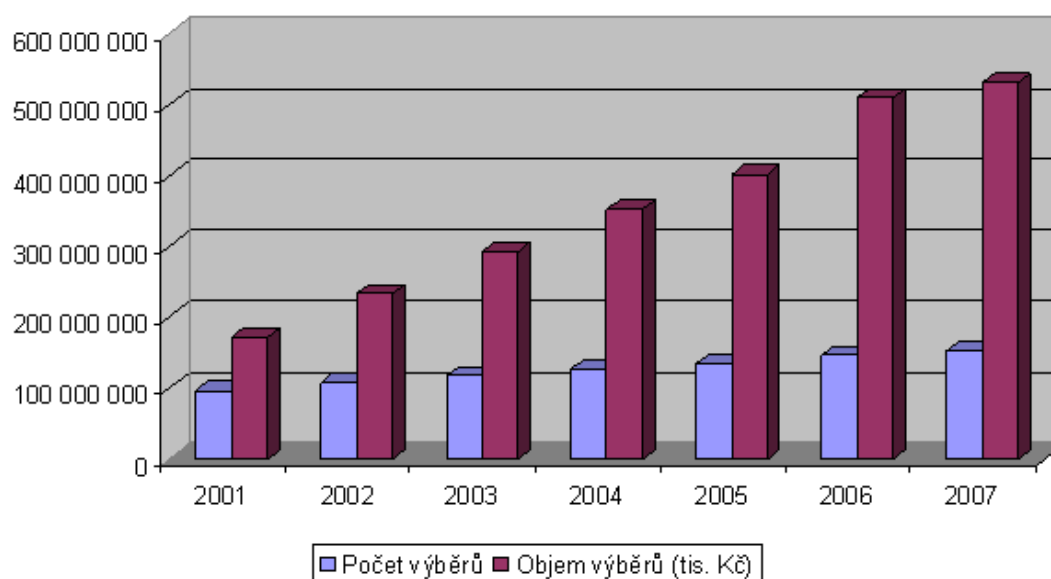
Počet bankomatů

Zdroj: SBK

Objem výběru hotovosti z bankomatů se vyvíjel mnohem prudčeji než nárůst počtu transakcí, tedy rostla průměrná částka výběru: z 2 105 Kč (v roce 2000) na 3 500 Kč (v roce 2007). Na nárůst mělo bezpochyby vliv zavedení vyšších poplatků za výběr hotovosti v bankomatu provozovaným jiným provozovatelem než vydávající bankou.

Počet a objem výběrů ATM

Zdroj: SBK

Nastoupené trendy rozvoje považují banky za nosné a očekávají jejich pokračování. Lze předpokládat optimalizaci sítí ATM a rozšiřování služeb, které budou poskytovat. Rychlejší rozvoj, zejména v podmínkách tuzemského bankovního sektoru, je možné predikovat v případě platebních a kreditních karet ve směru rozšíření jejich nabídky a zvýšení jejich bezpečnosti, např. čipové karty se již dnes stávají ve stále větší míře součástí nabídky bank.

Počet bankomatů umožňujících časově neomezený výběr peněz v České republice prudce roste. Na počátku devadesátých let jich bylo několik desítek, nyní jich je několik tisíc. Hustá síť bankomatů nyní pokrývá celé území ČR. Banky zároveň vycházejí vstříc malým obcím, které si v minulosti stěžovaly na nedostupnost.

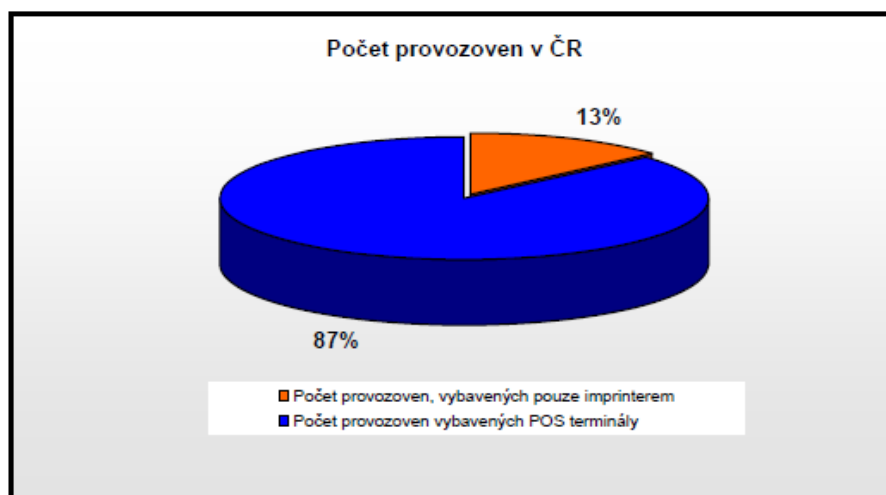
2.3.5 TECHNICKÁ INFRASTRUKTURA

Kromě pevně připojených terminálů, které jsou do komunikační sítě připojeny kabelem, je možné se setkat také s terminály přenosnými a mobilními. Přenosné terminály jsou využívány zejména v restauračních zařízeních, protože umožňují klientovi platit přímo u stolu. Jejich dosah je však většinou omezen, protože ke komunikaci se základnovou stanicí napojenou na hlavní síť komunikují například pomocí technologie Wi-Fi nebo Bluetooth, což jsou protokoly vyhovující přenosům na kratší vzdálenosti. Mobilní terminály naproti tomu využívají technologie mobilních telefonů (obvykle GPRS v síti GSM v Evropě a v síti CDMA v USA).⁸⁵ Takový terminál pak komunikuje pouze bezdrátově, čímž zajišťuje vyšší komfort při používání. Tento typ terminálů se hojně využívá například v taxících, u benzínových pump, ve veřejné dopravě, u donáškových služeb atd. Dnes jsou v nabídce velkých výrobců POS terminálů oba typy terminálů, nicméně mobilní terminály mají stále vyšší pořizovací náklady.

Někteří obchodníci jsou stále vybaveni jen imprinterem (tzv. žehličkou), který jen mechanicky sejme údaje z karty. Tento typ snímače je však již delší dobu na ústupu a nahrazují ho modernější POS terminály.

⁸⁵ MARKOVÁ. 2006.

Počty akceptačních míst v ČR ke konci roku 2008:⁸⁶

POČET AKCEPTAČNÍCH MÍST	MC	MC Elec.	Maestro	VISA	Electron	AmEx	DC	JCB	Ostatní	CELKEM
Počet provozoven (outlety)	52 238	44 910	44 910	52 195	45 010	18 966	41 469	28 688	3 849	58 007
Počet provozoven vybavených pouze imprinterem	6 323	0	0	6 287	0	2 516	4 986	4 059	2 961	7 677
Počet provozoven vybavených POS terminály	31 533	45 425	45 425	45 525	38 629	21 026	35 270	17 290	2 707	49 928
Počet acquirery spravovaných POS terminálů	51 843	46 967	51 433	51 693	47 019	20 949	44 587	38 214	3 061	55 783
Počet obchodníků web	1 841	828	1 747	1 836	1 836	0	223	113	0	1 841

V současnosti jsou v ČR většinou provozovány POS terminály následujících výrobců:

- Ascom Monétel,
- Bull Amadeo,
- Ingenico Elite,
- Hypercom,

⁸⁶ SBK statistiky 2008 dostupné z: http://www.bankovníkarty.cz/web_sbk/czech/menu/statistiky_cz.htm. [cit. 20.4.2009]

- Moneyline,
- Optimum,
- Thales Artema,
- VeriFone OMNI.

V CEE regionu tvoří velkou trojku dodavatelů POS terminálů VeriFone (45 %), Hypercom (18 %) a Ingenico/Bull (14 %).⁸⁷

V současnosti jsou v ČR provozovány tyto komunikační metody pro POS terminály:⁸⁸

- vytáčené připojení (veřejná služba PTT),
- X.25,
- GSM,
- ISDN,
- ISDN DIR-IS,
- TCP/IP,
- GPRS.

2.3.6 BEZPEČNOST A OCHRANA Z PRÁVNÍHO HLEDISKA

Nejčastějším typem podvodu je zneužití ztracené nebo ukradené karty neoprávněnou osobou, následují různé formy padělání nebo pozměňování karet. Přes všechna přijímaná opatření ztráty, na jejichž krytí se podílejí postižení držitelé, vydavatelé i obchodníci, rostou ročně přibližně o 15 %.⁸⁹

Kromě přímých účastníků a postižených - vydavatelských bank a karetních asociací - se touto skutečností v posledních letech vážně zabývá i Evropská komise (EK). Jedním z konkrétních projevů se stalo již v únoru roku 2001

⁸⁷ SBK. 2005.

⁸⁸ Dostupné z: www.globalpaymentsinc.com/europe/czech/products/pos.html [cit. 20.4.2009]

⁸⁹ Bezpečnost platebních karet a Evropská unie. 2003.

„Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropské centrální bance, Ekonomickému a sociálnímu výboru a Europolu“ pod názvem „Prevence podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků“.⁹⁰

Součástí tohoto materiálu je i „Akční plán prevence podvodů“, který obsahuje přehled preventivních opatření a doporučení na zaměření společných aktivit pro členské země EU. Akční plán se orientuje zejména na následující cíle:⁹¹

- zvýšení bezpečnosti plateb,
- zefektivnění výměny informací nezbytných ke zjišťování podvodů,
- zvýšení priority procesů vyšetřování a trestání podvodů.

Situace v České republice je ohledně bezpečnosti platebních karet poměrně dobrá,⁹² je to nejen díky dobré mezibankovní spolupráci a infrastruktuře, ale také díky tomu, že se již v roce 1992 povedlo prosadit do trestního zákona ustanovení o trestnosti padělání platebních karet, jejich neoprávněného držení a podvodů s nimi.

V rámci SBK byl na podzim roku 1997 založen Bezpečnostní výbor SBK, který sdružuje pracovníky bank a dalších institucí a organizací, zabývajících se řešením podvodných transakcí. Jejich spolupráce s orgány činnými v trestním řízení v boji proti organizovaným nájezdům podvodníků nese užitek ve snižování ztrát z podvodů. Snižování je patrné v tabulce „Podezřelé transakce - procentní body a basis points“, kde údaje odpovídají tzv. „napadení kriminální činností“.⁹³

⁹⁰ EC. 2008.

⁹¹ Bezpečnost platebních karet a Evropská unie. 2003.

⁹² SBK – profil ČR, (Bezpečnost platebních karet a Evropská unie, 2003). s. 8-9.

⁹³ SBK. 2009.

Podezřelé transakce - procentní body a basis points (BP)

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 (1. pol.)
ČR - %	0,073	0,057	0,064	0,04	0,013	0,027	0,023
ČR - BP	7,3	5,7	6,4	4	1,3	2,7	2,3
Evropa - BP	-	-	-	-	-	8,6	8,4

Uvedené údaje za Česko můžeme srovnat s USA: podvody u PINových transakcí (tj. autentikované pomocí PINu místo vlastnoručního podpisu) dosahují 1,0 basis point (0,010 %) a u transakcí s podpisem až 6,0 basis points (0,060 %).⁹⁴

Sdružení pro bankovní karty (SBK) je významným koordinátorem pro činnost acquiringových společností v ČR. Zejména pak již zmiňovaný Bezpečnostní výbor, specializovaný na boj se zneužíváním platebních karet, plní důležitou roli při výměně informací mezi vydavateli, těmi, kteří karty přijímají, a bezpečnostními orgány státu. Mezi další důležité činnosti výboru pak patří prevence proti nezákonným aktivitám, školení policejních specialistů na boj s organizovaným zločinem atd.

Zamykání platebních karet

Jedním z posledních prvků v bezpečnosti platebních karet je možnost jejich dočasného zamčení. Zamykání platební karty znamená okamžitou a obvykle pouze dočasnou změnu nastavení bezpečnostních limitů pro bezhotovostní platby a výběry hotovosti.⁹⁵

Zamykání platebních karet nabídla u nás jako první eBanka. Tu však pohltila Raiffeisenbank. Službu banka zachovala a prakticky v nezměněné

⁹⁴ SBK. 2009.

⁹⁵ iDnes. 2009.

podobě ji dodnes poskytuje svým klientům. Nedávno se ale k Raiffeisebank přidala Česká spořitelna.

Moderní ochranné prvky

Podstatnou součástí technologie platebních karet je od jejich vzniku soustava ochranných prvků zabraňujících více či méně úspěšně jejich zneužití podvodníky. Proto se tyto prvky průběžně zdokonalují. Ukazuje se ale, že technologie ukládání dat na magnetický proužek, používaná beze změn několik desítek let, je relativně snadno napadnutelná. Zejména anonymní prostředí internetu vytváří příhodné prostředí pro podvody se získanými nebo pokusně vytvořenými daty karet. Prakticky neomezená prostupnost většiny hranic umožňuje podvodníkům rychle měnit působiště a používat ukradené nebo padělané karty kdekoli na světě.

Jedině kombinace s dalšími prvky, jako jsou kódy CVV/CVC, on-line autorizace a používání PIN umožňuje zachovat přijatelný stupeň bezpečnosti. Objevují se proto i zdokonalené verze klasických prvků, jako je podpisový proužek se zabudovaným hologramem nebo použití nových magnetických materiálů s vysokou koercitivní silou (HiCo) pro záznamový proužek, znesnadňující pozměňování záznamu. Rozvoj informatiky přinesl významný nástroj v boji proti podvodům v podobě sofistikovaných detekčních systémů průběžné kontroly všech transakcí v reálném čase - tzv. „Early Warning Systems“. Pomocí zjišťování odchylek od „normálního“ chování karty, např. více transakcí stejnou kartou ve vzdálených místech, neobvykle vysoké transakce nebo mimořádný počet transakcí, umožňují upozornit na možný padělek nebo ztracenou kartu vydavatele a event. okamžitý zásah.

Zkušenosti z Francie a nejnověji z Velké Británie ukazují, že jediným zásadním krokem, který umožňuje nebezpečný trend nárůstu podvodů zvrátit, je čipová technologie. Čipová karta je odolná proti padělání, kopírování (skimmingu) a při současném používání PIN snižuje vůbec možnost zneužití na rozdíl od metod, které zneužití pomáhají dodatečně zjistit.

Spolupráce všech účastníků v domácím i mezinárodním měřítku

Naprosto nezbytná je domácí i mezinárodní spolupráce bezpečnostních specialistů všech, jinak navzájem si konkurujících systémů a také jejich spolupráce s policií doma i včetně Interpolu. Výsledkem těchto opatření má být dlouhodobě klesající míra ztrát z podvodů.

V ČR tuto spolupráci mezi specialisty bank a Policií ČR koordinuje Bezpečnostní výbor SBK s výsledky (viz Kapitola 6.6.5. Situace v České republice), které prokazují celkovou úspěšnost. Míra ztrát v ČR je dlouhodobě nižší než průměr zemí EU. Evropská Unie zařadila již na konci minulého století čipovou technologii jako jednu z priorit programu společného boje proti podvodům s platebními kartami.

Technologie EMV spolu s povinným používáním PIN je jednou z hlavních podmínek kompatibility s programem SEPA Cards Framework, který má v jednotném platebním europrostoru (Single European Payment Area) zaručit držitelům všech karet možnost jejich použití kdekoli v eurozóně za stejných podmínek jako v zemi vydání karty. ČR se na tomto projektu účastní prostřednictvím České bankovní asociace zastoupené v European Payments Council (EPC - Evropská Rada pro platební styk) a SBK zastoupeného v pracovní skupině Karty (Working Group Cards) EPC.

Prevence - správné zacházení s platební kartou

Přítomnost velké hotovosti v peněženke není pohodlné ani bezpečné, proto stále více lidí používá platební karty. K pravidelnému placení v obchodě využívalo v roce 2008 platební kartu okolo 40 % nakupujících a jejich počet neustále narůstá. Obvyklým pravidlem je, že čím je obchod větší, tím více zákazníků k úhradě využívá platební kartu. V hypermarketech se toto číslo pohybuje mezi 50 % a 60 % zákazníků a roste i s velikostí nákupu.

Pokud se někdo domnívá, že bezpečnost karet se týká pouze bank, tak se mýlí. Velmi záleží také na samotném klientovi, jak k používání platební karty přistoupí a zda bude dodržovat základní bezpečnostní pravidla, která jsou důležitá a pomohou předejít mnoha nepříjemnostem.

Vydavatelé a v poslední době i spotřebitelské organizace (Sdružení ochrany spotřebitelů) se angažují v rozšiřování informací a pravidel správného nakládání s platební kartou.

Pravidla, která by se měla dodržovat:

- Při převzetí kartu ihned podepsat a pořídit si kopii podepsaného podpisového proužku.
- Kartu nikomu nepůjčovat.
- Nesdělovat nikomu PIN – nevyjímaje rodinné příslušníky či orgány policie. Nikdy nepsat PIN na kartu.
- Při zadávání PINu při výběru z bankomatu dbát na to, aby někdo stojící za vámi nemohl odpozorovat PIN. Zakrývejte ruku zadávající PIN. Nikdo nemá právo vaši operaci přerušit, obsluha bankomatu nevstupuje do transakcí klientů.
- Chránit magnetický proužek karty před mechanickým poškozením a před zmagnetizováním.
- Platební kartu nosit odděleně od osobních dokladů tak, aby pravděpodobnost, že se její ztráta zjistí co nejdříve, byla maximální.
- Nespouštět kartu z očí, tzn. při platbě kartou sledovat personál obchodu, zejména dbát na to, aby k jedné platbě byl vyhotoven pouze jeden prodejní doklad. Personál by neměl s kartou odcházet do zázemí.
- Při poštovní či telefonické objednávce nebo při použití karty pro placení prostřednictvím internetu dbát maximální obezřetnosti. V případě jakýchkoli pochybností se raději spojit s obchodníkem a volit jiný způsob úhrady zboží.
- Pravidelně kontrolovat výpisy z účtu a při zjištění nesrovnalosti neprodleně informovat banku, která kartu vydala a požádat o prověření transakce.
- Při ztrátě nebo odcizení karty je nutné kartu ihned v bance zablokovat.

- Pokud se kartou platí a dává se do rukou cizí osobě, vždy si ihned po navrácení zkontrolovat, zda-li je to opravdu ona.
- Nezahazovat doklady o platbách nezničené, tyto doklady se vyplatí trhat, pálit, šrotovat.
- Je-li možnost, využívat služby zamykání/odemykání platebních karet.

Tato pravidla (v různých obměnách) obdrží majitel platební karty ve většině bank při vydání platební karty. Nakolik je však dodrží, to už záleží pouze na něm. Obezřetnost, která nás s častým používáním karty opouští, protože „nám se nic stát nemůže“, zde rozhodně je na místě.

Čipová technologie

Čipová karta - Smart Card nebo Integrated Circuit Card ICC je zatím obvykle karta hybridní, tedy má kromě magnetického proužku zabudovaný mikroelektronický čip. Magnetický proužek umožňuje použití karty i v místech dosud nepřipravených číst data z čipu. Čipem se rozumí integrovaný obvod, obvykle mikropočítač, vyrobený na křemíkovém plátku tloušťky několika desetin mm o ploše několika milimetrů čtverečních fotolitografickými a implantačními technologiemi, umožňujícími na tyto rozměry vměstnat statisíce tranzistorových hradel, diod a odpovídajících spojů. Výhodou takové karty je vysoká odolnost proti neoprávněnému přístupu k datům, která jsou rozdělena do několika skupin (výrobce, personalizátor/vydavatel, terminál) přístupných pouze pomocí individuálních kryptografických klíčů. Další výhodou je vysoká (podle požadovaných funkcí) kapacita pamětí ROM, RAM, PROM/EEPROM, umožňující na kartu umístit několik uživatelských produktů, obvykle základní debetní a/nebo kreditní funkci a např. elektronickou peněženku nebo věrnostní program.

V poslední době se funkce rozšiřují i o další čipy, např. pro bezkontaktní čtení radiovým přenosem, nebo několikamístný displej. Podmínkou obecné aplikovatelnosti technologie je mezinárodní standardizace. Asociace Europay, MasterCard a Visa společně vytvořily nezbytný standard EMV a založily společnost EMVCo pro jeho správu a rozvíjení. Rovněž banky v ČR začínají

postupně nahrazovat magnetický proužek bezpečnějšími čipovými kartami. Debetní a kreditní čipové karty již vydává např. ČSOB, HVB, Komerční banka a ŽB, další banky vydávání připravují.

Čipové karty můžeme rozdělit jednak z hlediska způsobu čtení a zápisu dat na kartě nebo podle typu čipu, který je na kartě implementován, a dle toho, co čip „umí“.

Kontaktní karta

Kontaktní karta je nejběžnějším typem čipové karty. Karta obsahuje elektrické kontakty umístěné zvenčí na kartě pro připojení k elektronické čtečce.

S růstem požadavků na složitost, flexibilitu a velikost paměti karet roste také jejich cena. Je proto velmi důležité zvolit pro konkrétní aplikaci správný typ karty s ohledem na cenu v poměru k její funkčnosti a úrovni zabezpečení. Nejvýhodnějším řešením bývají často jednoúčelové karty. S rostoucími požadavky na výkon a funkčnost rostou i nároky na kapacitu paměti a tím také k nárůstu ceny.

Paměťová karta

Prvním typem kontaktních karet jsou paměťové karty. Tyto karty neobsahují řídicí procesor a není u nich tedy možné řídit data dynamicky. Se čtečkami komunikují prostřednictvím synchronních protokolů. U těchto čipových karet se data čtou a zapisují na pevná paměťová místa. Paměťové karty můžeme ještě dále rozdělit na tři základní typy.

Karta s přímým přístupem

Tyto karty slouží pouze jako úložiště dat a nemají tudíž žádnou možnost, jak tato data dále zpracovávat. „Straight“ karta je nejlevnější z čipových karet z hlediska ceny přepočítané na jeden bit nebo byte paměti této karty. Můžeme jí také považovat za druh přenositelné paměti, při vložení do příslušné čtečky neumožňují jednoznačnou identifikaci. Díky těmto skutečnostem se dají „straight“ karty také velmi snadno duplikovat.

Zabezpečená karta

Tyto karty mají vestavěný logický systém ke kontrole přístupů do paměti na kartě. Někdy se o nich hovoří jako o inteligentních kartách, u kterých je možné nastavit ochranu proti zápisu do části nebo do celé paměti. Na těchto kartách je také možnost nastavit omezený přístup jak k zápisu, tak ke čtení dat uložených v paměti. Omezený přístup čtení nebo zápisu se obvykle nastavuje prostřednictvím hesla nebo systémového klíče. Segmentované paměťové karty mohou být rozdělené na logické sekce pro možnost využívání dalších funkcí karty. Na rozdíl od nezabezpečených karet nemohou být tyto karty snadno duplikovatelné, bývají ale občas napodobovány hackery. U těchto karet je také typická jednoznačná identifikace.

Karta pro uchování hodnoty

Karty, které jsou navrhovány pro specifický účel uchování určité hodnoty nebo tokenu. Tyto karty jsou buď pouze k jednomu konkrétnímu použití, nebo se využívají opakovaně. Většina karet tohoto typu má již při výrobě implementovány permanentní ochranné prvky, těmi mohou být přístupová hesla nebo logické kroky. Velikost paměti prakticky neumožňuje další funkce karty. Pro takové prosté aplikace, jako jsou telefonní karty, dostačuje zcela paměť o pouhých pár desítkách paměťových buněk na čipu, pro každou jednotku je vyhrazena právě jedna paměťová buňka. Paměťová buňka je vymazána pokaždé, když je použita příslušná telefonní jednotka. Jakmile jsou vyčerpány veškeré jednotky a celá paměť je tedy vymazána, karta se tímto stává již dále nepoužitelnou. Výjimkou jsou karty, které je možné po vyčerpání jednotek opětovně nabít.

Multifunkční karta s procesorem

Z hlediska platebních karet je nejvýznamnějším typem kontaktních karet multifunkční karta s mikroprocesorem, umožňující dynamické zpracování dat. Multifunkční „chytré“ karty mají paměť rozdělenou do nezávislých sekcí nebo souborů přiřazených specifickým funkcím nebo aplikacím. Uvnitř karty je

mikroprocesor nebo mikrořadič, který tuto paměť a přístup k datům řídí. Čip na těchto kartách je velmi podobný těm, které můžeme najít uvnitř našich osobních počítačů, a tento čip ovládá data v organizované souborové struktuře prostřednictvím karetního operačního systému (COS). Na rozdíl od ostatních operačních systémů tento systém řídí přístup do paměti pouze jedné karty, tedy pouze do jednoho paměťového zařízení. Tato skutečnost umožňuje využívat rozdílné a rozmanitější funkce a odlišné aplikace na kartě, dovolující podporu různých produktů prostřednictvím karty. Multifunkční karty umožňují vydavatelům karet využívat pro nabízené produkty a služby ty nejvyspělejší postupy a šifrovací technologie. Především technologie umožňující bezpečnou identifikaci uživatelů a dovolující aktualizaci informací bez navracení karet zpět na místo, kde došlo k jejich prvotnímu kódování. Tyto vlastnosti značně redukuje ceny. Pro uživatele multifunkčnost znamená především větší pohodlí, dokonalejší zabezpečení a v důsledku i spojení více produktů na jedinou kartu.

Bezkontaktní karta

Tento typ karet pracuje na principu přenosu dat na rádiové frekvenci, není tedy nutné fyzické spojení karty se čtecím zařízením. Namísto toho se informace z karty a na kartu přenášejí bezdrátově přiblížením karty k terminálu. Jde např. o přístupové karty do podniků, tyto karty s omezenou pamětí komunikují na frekvenci 125 MHz. Bezkontaktní karty mají nejstarší využití v dopravě pro nákup a placení jízdného, v tomto případě nevadí jejich nepříliš vysoká bezpečnost. Komunikují na frekvenci 13.56 MHz a opírají se o standard ISO14443. Tato technologie získává na popularitě v platebních kartách pro platby v obchodech, kde umožňuje zejména při placení malých částek zrychlení transakcí oproti pomalejšímu zpracování klasických multifunkčních kontaktních platebních karet.

Mezi slabé stránky bezkontaktních karet patří omezené metody šifrování, oproti multifunkčním kartám nižší uživatelská paměť, méně už omezená vzdálenost mezi kartou a čtečkou pro vykonávání příslušných operací.

Valut card

Vault Card je speciální typ hybridní karty (s čipem i magnetickým proužkem) vyvinutý firmou CardLogix. Umožňuje provést autentikaci držitele pomocí PIN přímo na kartě (off-line) a rozhodnout, která část karty – čip nebo proužek nebo oba – má provést další transakční kroky. Není zatím prakticky rozšířena.

Bezpečnost čipové karty

Je založena na rozdělení a ochraně přístupů k jednotlivým oblastem čipu oprávněnými subjekty pomocí soustavy přístupových hesel nebo klíčů. Tato problematika je mezinárodně sjednocena normou ISO 10202 (ČSN ISO 10202) Karty pro finanční transakce – Bezpečnostní architektura systémů finančních transakcí využívajících karty s integrovanými obvody, která definuje pojmy a metodiku v této oblasti. Základem je první část této normy, která definuje používání karet s integrovaným obvodem. V úvodu se hovoří o bezpečnostních procedurách, které jsou založeny na následujících principech:

- Výroba, příprava, užívání a konec životního cyklu karty s integrovaným čipem musí být řešena takovým způsobem, aby kompromitace jedné funkce nebo oblasti čipové karty nekompromitovala žádné ostatní funkce.
- Vydavatel karty nese odpovědnost za CDF (Common Data File) – soubor dat sloužící k identifikaci karty, vydavatele karty a držitele karty, i za samotná data v souboru obsažená. Dále nese plnou zodpovědnost za umístění souborů aplikačních dat (Application Data File). Jakmile jsou umístěny na kartu, jsou ovládány dodavatelem aplikací, kterým může být vydavatel karty. Vydavatel karty nebo dodavatel aplikace může pověřit těmito činnostmi prostředníka za podmínky dodržení bezpečnostních principů.
- Data uložená v aplikačním souboru a funkce vykonávané v jednom aplikačním souboru nesmějí kompromitovat aplikační soubory od jiného dodavatele.

- Záznamy bezpečnostních auditů musí být uloženy po celý životní cyklus karty.

2.3.7 DALŠÍ VYUŽITÍ ČIPOVÝCH KARET

2.3.7.1 ELEKTRONICKÁ PENĚŽENKA

Obdobou čipových platebních karet jsou elektronické peněženky, kdy lze kartou čerpat jen vyhrazený objem prostředků, který byl předem „do karty“ vložen (příkladem může být předplacená telefonní karta). Nejčastější využití této technologie je například v dopravě, kdy pomáhá snižovat oběh hotovosti a zrychluje odbavení cestujících, nebo při platbách na Internetu.

Při jejich použití, například při platbách na Internetu, není nutné vyplňovat údaje, které se musí udávat, při platbě kreditní/debetní kartou, tedy číslo karty, datum expirace a kontrolní číslo. Samotná platba prostřednictvím elektronické peněženky je velmi rychlá a jednoduchá.

Peníze jsou uloženy v elektronické peněžence, kterou lze dobít podobně jako kredit, například u telefonní karty mobilního operátora. Není potřeba běžný ani jiný účet vázaný na poskytovatele platebního systému a elektronickou peněženku můžete kdykoliv dobít z účtu v libovolné bance.

Systémů elektronických peněženek je u nás několik, ať se jedná o mezinárodní platební systémy určené zejména pro platby v prostředí internetu, nebo u dopravních společností.

2.3.7.2 DOPRAVA

Používání bezkontaktních čipových karet v dopravě je rozšířeno hlavně v Asii, v Evropě je nejvíce rozšířeno ve Francii. V ostatních zemích Evropy se začíná využívat až od roku 2002. Ve Francii se touto činností zabývají čtyři „integrátoři“, a i když počet mikroprocesových karet stoupá, má i kabelová karta své příznivce. Protože evropská interoperabilita směřuje k progresivnímu rozšiřování všech dopravních okruhů, dohodli se odborníci z jednotlivých

zemích na standardu pro aplikaci spojení karta/zařízení, jež má název IOPTA (Interoperable Public Transport Ticketing Application).

Následující tabulka ukazuje stav zavádění cestovních karet ve velkých městech Francie v roce 2001:⁹⁶

Velká města	1.rok/měsíc provozu	Počet obyvatel města	Počet používaných karet v roce 2001	Typ karty (maska)	Výrobce karty	Integrátor
Valence	1995	113 369	50 000	Mifare 1	Gemplus	Ascom
Valenciennes (autobus a železnice) a region Nord-Pas-de-Calais	1997	337 094	60 000	TBHF 90 [TB 100] – (kontaktní) CT 2000	Bull Bull, Philips, et Oberthur ASK	Erg Transit
Nice	1999	345 892	110 000	CD 97	ASK	Ascom
Montpellier	1999	325 374	100 000	Mifare 1	Schlumberger	Ascom
Amiens	1999	173 679	40 000	CD 97	ASK	Ascom
Meurthe-et-Moselle	1999	713 779	20 000	Mifare 1		Erg Transit
Perpignan	1999	117 540	15 000	Mifare 1	Schlumberger	Erg Transit
Avignon	2000	140 136	20 000	CD 97	ASK	Ascom
Department Hérault	2000	896 441	30 000	Mifare 1	Schlumberger	Erg Transit
Lens-Liévin	2000	252 873	15 000	GTML	ASK	Erg Transit
Metz	2000/11	180 963	25 000	CD 97	ASK	Ascom

⁹⁶ ČD – telematika - Mikroobvodová karta ve veřejné dopravě - http://www.datis.cd rail.cz/edice/TELEMA/TELEMATIKA2001/TELEM5_01/2Evropa.pdf.

Celkem		3 597 140	515000 (bezkontaktní i nebo duální)	5 typů		

Druhy karet dodávané jednotlivými firmami:⁹⁷

- Karta Mifare 1 od firmy Philips je bezkontaktní zabezpečená kabelová karta, podobně karta Mercury od firmy Motorola.
- Mikroprocesorové karty s duálním rozhraním jsou dodávány firmami Ask, Bull, Schlumberger, Motorola a Gemplus.
- Karta TB 100 používaná ve Valenciennes je kontaktní a má mikroprocesor.
- Karty CD 97 (dopravní 97), GTML (generic transport mask light), CT 2000 (dopravní 2000), dodávané firmou Ask, karty Easyflex City od fy Schlumberger, Venus od Motorola, to jsou všechno mikroprocesorové karty s duálním rozhraním.

Mikroprocesory jsou dodávány firmou STMicroelectronics (ST16R820, ST16RF42, - 52, 58. a řada ST19, která právě přichází na trh). Systém Easyflex City je však zaměřen na mikroprocesor od fy Philips: Mifare Pro. Posléze „biletika“ (billetique) je termín kvalifikující systém souboru tarifů, jenž používá alespoň částečně mikroobvodové karty.

Pro mezinárodní srovnání můžeme uvést, že bezkontaktní karty se ve značné míře používají ve velkých asijských městech:

- Soul – karta Mifare 1 od roku 1997,
- Hong Kong – systém s kartou Sony realizovala firma Erg Transit v roce 1998. Tato karta se velmi rychle rozšiřuje,

⁹⁷ ČD – telematika - Mikroobvodová karta ve veřejné dopravě - http://www.datis.cd rail.cz/edice/TELEMA/TELEMATIKA2001/TELEM5_01/2Evropa.pdf [cit. 25.5.2009]

- Taipeh – zde je ve výstavbě systém s kartou Mifare 1, integrátorem je firma Alcatel Dassault; a karty jsou bezpochyby používány v dalších městech kontinentální Číny.

Situace v ČR

Stávající systémy odbavení na bázi čipových karet v ČR jsou založeny na typu Mifare (ISO 14443 typ A). Tyto karty jsou základním prvkem interoperabilní architektury. V Evropě se používají rovněž karty dle ISO 14443 typ B (případně včetně kontaktního rozhraní podle ISO 7816). Pro karty typu Mifare se doporučuje postupovat s využitím standardu Mifare Application Directory (MAD), která umožňuje na kartě dynamické rozmístění jedné nebo více aplikací.

Elektronické platby jízdného v ČR

Projekt zavádění elektronického platebního systému řeší firma CHAPS,⁹⁸ která se od r. 1993 zabývá tvorbou specializovaného dopravního softwaru na zakázku a řeší problematiku optimalizace vedení linek, tvorby jízdních řádů, oběhu dopravních prostředků, dopravní obslužnosti, informačních systémů pro cestující, pokladních systémů, sozů, rozvozů, okružních jízd, optimalizace rozmístění středisek obsluhy v dopravní síti, sestavu plánu údržby komunikací, dopravního zabezpečení mimořádných událostí.

Předmětem první části řešení projektu je:

- vyvinutí a zprovoznění nadstavbových programových modulů nad celostátním informačním systémem o jízdních řádech veřejné linkové osobní dopravy (dále jen „CIS JŘ“), které umožní přístup k informacím o spojení veřejnou hromadnou dopravou z CIS JŘ nevidomým a slabozrakým občanům,
- vyvinutí a zprovoznění nadstavbových programových modulů nad CIS JŘ, které umožní:

⁹⁸ www.busportal.cz/pdf/nadst1.doc [cit. 25.5.2009]

- prohlížení a tisk tabulky jízdního řádu linek postoupených do CIS JŘ, uchování jízdního řádu v elektronické podobě u uživatele,
- vydávání knižního jízdního řádu z údajů jízdních řádů obsažených v CIS JŘ,
- zajištění povinností stanovených zákonem č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů, nutných pro vedení CIS JŘ.

Předmětem druhé části řešení projektu pak je:

- analýza současného stavu v oblasti odbavovacích systémů,
- návrh jednotného formátu dat pro výstupy z odbavovacích zařízení v autobusech a stanovení způsobu jejich sběru,
- vyvinutí programového vybavení pro zadavatele a DÚ k výpočtu podkladů pro stanovení dotací jednotlivým dopravcům a pro získání podkladů pro provádění státního odborného dozoru a kontrol v rámci zákona č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, v platném znění, a podle vyhlášky MD č. 50/1998 Sb., o prokazatelné ztrátě ve veřejné linkové osobní dopravě, v platném znění.

2.3.7.3 POUŽÍVANÉ KARETNÍ SYSTÉMY V DOPRAVĚ V ČR

Odbavovací systémy na principu magnetické karty Systém pracuje na principu plastové karty (na zadní straně tmavohnědý magnetický pásek) a čtecího zařízení (elektromagnetická nahrávací i mazací hlava). Na magnetické pásce karty (standardní ISO formát nebo karty Edmonson) jsou ve stopách zaznamenány identifikační údaje o kartě, dopravci a množství peněz na jízdné. Cestující při vstupu do dopravního prostředku nebo prostoru protáhne kartu čtecím zařízením, na jehož základě se:⁹⁹

⁹⁹ ITS v podmínkách dopravně-telekomunikačního prostředí ČR. Dostupné z: www.lt.fd.cvut.cz/its/rok_2004/dokumenty/technicka_zprava_its_2004.pdf [cit. 12.6.2009]

- kontroluje platnost karty,
- odepíše se příslušná výše jízdného z předkládané hodnoty ve formě jednotek.

Použití magnetických karet je možné kombinovat se systémy popsanými u jízdenkových systémů. Magnetické karty přinesly v době zavádění řadu výhod, ale systém měl i řadu nevýhod a slabin, k nimž patří zejména:

- možnost falzifikace a poškození karty,
- pořizovací cena systému je poměrně vysoká,
- problematické použití pro starší občany nebo krátkodobé využití hromadné dopravy (návštěvník města, cizinec atd.),
- vizuální kontrola správnosti označení jízdenky a výpočtu jízdného není možná,
- systémy vykazovaly mnohdy velkou nespolehlivost vlivem poškození karet,
- systém nedával potřebná data pro rozúčtování, jako dnes již dávají čipové karty.

Dnes je již systém magnetických karet překonán systémem čipových karet, proto ho již nelze doporučovat jako perspektivní a spolehlivý odbavovací systém.

Možná nová řešení nabízí bezkontaktní systém „be-in/be-out“, kdy cestující nemusejí vyvíjet pro svou registraci v dopravním prostředku žádnou aktivitu kromě vlastní cesty. Všechna tato řešení vyžadují značné investice ze strany operátora. Méně finančně náročné řešení pro operátora i cestujícího nabízí možnost rozšíření funkcí mobilního telefonu i pro tyto potřeby. U všech těchto systémů elektronické platby lze využít při převodu z účtu cestujícího místo jednotlivých plateb, např. platby nasčítané za dopravu za celý měsíc (nebo i jiný časový úsek).

2.3.7.4 ODBAVOVACÍ SYSTÉMY NA PRINCIPU ČIPOVÝCH KARET

Nejvíce rozšířená karta v ČR je MIFARE, která používá čip Smart Card, který ve svém oboru patří mezi nejprogresivnější a nejvíce rozšířený. Základem karty je křemíkový čip obsahující identifikační údaje a záznam pro aplikace, dále v kartě je integrována anténa v samotném tělese karty. To nevyžaduje vlastní energetický zdroj, energie pro čip se získává při přiložení ke čtecímu zařízení pomocí elektromagnetické indukce.

Karta je inteligentním paměťovým médiem s vysokým stupněm zabezpečení, a proto je její využití bezpečné k mnoha dalším aplikacím. V dopravních systémech jsou čipové karty jednotným jízdním dokladem. Jejich využití je bezpečné a jako identifikátor umožňují další aplikace:

- časové jízdenky,
- elektronický ekvivalent časové jízdenky s platností na tarifní systém pro dané období,
- elektronická peněženka, tzv. „hodnotová karta“:
 - karta se zaplacenou zálohou, doplňovatelná,
 - ze zálohy se odečítá výše jednotlivého jízdného,
 - sleva oproti hotovostní platbě,
- kombinace časové jízdenky/„elektronické peněženky“.

Další možné využití je jako:

- docházkový systém,
- přístupový systém,
- parkovací systém,
- v různých aplikacích jako přístupový kód,
- systémy „CITY CARD“ – úhrady a identifikace při stravování ostatních služeb ve městě atd.

2.3.7.5 DODAVATELÉ KARETNÍCH SYSTÉMŮ V ČR

Společnosti Mikroelektronika i EM TEST dodávají odbavovací systémy na bázi bezkontaktních karet typu Mifare, která pracuje na frekvenci 13.56 MHz (ISO 14443) a je v této oblasti nejpoužívanější. Mikroelektronika je rovněž dodavatelem odbavovacích systémů na bázi papírových jízdenek, na kterých jsou založeny i stávající integrované dopravní systémy.

Mezi hlavní tuzemské dodavatele patří:

- Mikroelektronika, spol. s r. o.,
- EM TEST ČR, spol. s r. o.,
- APEX, spol. s r. o.,
- BUSE, spol. s r. o.,
- D.I.S. Olomouc, s. r. o.,
- JKZ, spol. s r. o.,
- ČSAD SVT Praha, s. r. o.,
- CHAPS, spol. s r. o.,
- ODP-software, spol. s r. o.

2.3.7.6 POUŽITÍ ČIPOVÝCH KARET V LOGISTICE A NÁKLADNÍ DOPRAVĚ v ČR

V oblasti čipových karet použitých v logistice a nákladní dopravě v ČR je jedním z klíčových dodavatelů firma PVT, a. s.¹⁰⁰ V oblasti čipových aplikací zajišťuje především kompletní karetní personalizační služby, dodávky zařízení pro akceptaci karet (terminály), vývoj a dodávky aplikačního softwaru na kartách a terminálech, dodávky i outsourcing systémů pro zpracování karetních transakcí včetně aplikací pro dopravu. Nabízí i bezpečné transakce prostřednictvím mobilních telefonů za pomoci elektronického podpisu v mobilu.

¹⁰⁰ Dnes Asseco Czech Republic.

Zajišťuje služby v rozsahu:

- provozu sběru dat a zpracování transakcí z čipových karet,
- úpravy hardwaru a softwaru pro dané operace,
- personalizace a distribuce čipových, magnetických a hybridních karet s různými funkcemi pro různé použití včetně bezkontaktních rozhraní MIFARE,
- výroby platebních terminálů INGENICO,
- vývoje a výroby hardwaru pro informační a nabíjecí terminály apod.,
- vývoje aplikačního softwaru na terminálech INGENICO (věrnostní slevy apod.),
- sjednávání smluv s obchodníky a instalaci, servis a údržbu POS terminálů.

Firma má již zkušenosti s projekty týkajícími se použití elektronických karet:

- bezhotovostní platby v dopravě,
 - vestavba terminálového modulu do automatů,
 - elektronická peněženka,
- kontrola tranzitu vozidel (projekt EU viz níže),
- monitorování pohybu nových osobních vozidel,
- exaktní stanovení poplatků a jejich bezhotovostního výběru,
- bezhotovostní platby v taxislužbě (projekt GSM + taxametr),
- elektronický výběr poplatků nákladních vozidel,
- věrnostní systémy,
 - čipové karty,
 - paměťové karty (pouze věrnostní systém),
 - procesorové karty multifunkční,

2.3.7.7 DALŠÍ VYUŽITÍ KARET V DOPRAVĚ V ČR

Policie ČR

Policie spustila na jaře 2006 testovací režim systému bezhotovostního platebního systému, který chtěla využít zejména jako alternativní možnost placení pokut. Systém zatím funguje ve středních Čechách a Praze. O dodání terminálů a s tím spojených služeb projevila zájem Česká spořitelna.

Taxi

Většina taxislužeb podporujících bezhotovostní platby využívá terminály podporující platební karty vydávané bankovními domy (VISA, EUROCARD, MASTERCARD, AMERICAN EXPRESS aj.), některé využívají terminály podporující předplacené čipové karty. Většinou se jedná o přídavné zařízení k taxametrum, které daná společnost používá. Běžně se používají například mobilní platební terminály ELITE 790GSM, zpracovávají všechny platby prováděné magnetickými a čipovými kartami, které slouží jako přídavné zařízení k taxometru MPT-3CL. V případě, že není pokrytí GSM, terminál pracuje ze základny využitím PSTN spojení jako standardní ELITE 700 zařízení. Ke stejnému typu taxometru pak slouží také elektronická čtečka zákaznických čipových karet KCR-01.

České dráhy

České dráhy v roce 2005 oficiálně uvedly do provozu tzv. eShop (eshop.cd.cz), tedy internetový portál pro prodej cestovních dokladů pro vlaky SC Pendolino na trase Praha – Ostrava – Praha. Platba platební kartou probíhá prostřednictvím platebního portálu, který poskytuje ČSOB, a. s., a provozuje Global Payments Europe a.s. Po zaplacení si zákazník jízdenku, která mu přijde na email, vytiskne a může jet. České dráhy dále používají In-kartu. Je to bezkontaktní čipová karta používající Mifare DESFire standard (podle ISO 14443), vzhledem a velikostí připomínající standardní bankovní platební kartu, která se vydává vždy na tři roky. Obsahuje logo Rail-Plus a logo Sphere card. Zakoupit ji lze pouze současně s některou ze zákaznických aplikací:

- In-gold (na 1, 2 nebo 3 roky),
- In-zákazník (vždy na 3 roky),
- In-junior (na 1, 2 nebo 3 roky),
- In-senior (na 1, 2 nebo 3 roky).

3 PRÁVNÍ ASPEKTY PATEBNÍCH KARET

3.1 ELEKTRONICKÉ PATEBNÍ PROSTŘEDKY OBECNĚ

Zákon č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku), ve znění pozdějších předpisů, jehož účinnost skončila dnem 31. 10. 2009, zavedl do legislativy ČR nový pojem, a to elektronické platební prostředky.

Tyto platební prostředky nahradily použití peněžní hodnoty v papírové podobě, tedy peněz v užším slova smyslu.¹⁰¹ Pro peněžní hodnotu, která je v nich uložena nebo ke které umožňují přístup, bankovky nebo mince fyzicky neexistují. Peněžní substrát v papírové podobě u těchto prostředků nahrazují záznamy umístěné v evidenci osoby, která tyto prostředky vydává, případně prostředky na účtu, ke kterému je prostředek navázán. Osoba užívající zákonem aprobované elektronické platební prostředky je chráněna způsobem obdobným ochraně peněžního substrátu v papírové podobě, tj. obecně erga omnes jakožto držitel elektronického platebního prostředku i konkrétně v rámci závazkových vztahů, do nichž s použitím elektronických platebních prostředků vstupuje. Vzhledem k užitým technologiím se ovšem tento způsob ochrany zásadním způsobem odlišuje.

Druhy elektronických platebních prostředků

Základní přehled elektronických platebních prostředků:¹⁰²

- platební karty,
- fyzické předávání dat na kompatibilních médiích,
- dálkový přenos dat,

¹⁰¹ K bankovkám a mincím jakožto penězům v užším slova smyslu viz např. Kol. Peníze v ČR. In SCHLOSSBERGER, O., SOLDÁNOVÁ, M. *Platební styk*. Praha : Bankovní institut, 2005. s. 214 an.

¹⁰² CICHY. 2007.

- homebanking,
- telefonní bankovníctví,
- mobilní bankovníctví (skrze mobilní telefon),
- internetbanking,
- elektronická peněženka.

Takzvané samoobslužné zóny, jejichž účelem je poskytování základních hotovostních a bezhotovostních bankovních služeb klientům, se rovněž od 90. let minulého století začaly nebývale šířit.

Zařízeními, která tyto funkce zprostředkovávají, jsou:

- bankomat (ATM),
- výpisový terminál,
- transakční terminál,
- směnárenský terminál,
- informační terminál.

Pokud se podíváme na definici elektronického platebního prostředku, pak zjistíme, že bankomaty sice jsou bezpochyby prostředkem vzdáleného přístupu k financím na účtu klienta, nicméně mezi elektronické platební prostředky se nezařazují. Důvodem, proč nejsou bankomaty uváděny coby samostatný elektronický platební prostředek, je fakt, že bez platební karty klienta své funkce plnit samostatně nedokážou.

Zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, jehož účinnost nastala dnem 01. 11. 2009, provedl výraznější veřejnoprávní regulaci platebních služeb. Zejména zavedl novou kategorii nebankovních poskytovatelů platebních služeb – platební instituce, které podrobil určitým regulatorním a dohledovým požadavkům. Osoby, které nesplňují požadavky kladené na platební instituce, mohou poskytovat platební služby v omezeném rozsahu v režimu výjimky podle čl. 26 směrnice o platebních službách. Zavedl také novou úpravu soukromoprávních vztahů při poskytování platebních služeb.

Podle tohoto zákona mohou tedy platební služby poskytovat buďto někteří ze stávajících poskytovatelů platebních služeb, kteří byli regulováni již podle dosavadní právní úpravy, nebo osoba, která získá povolení k činnosti platební instituce, příp. osoba, která bude působit jako poskytovatel platebních služeb malého rozsahu.

Vysvětlení některých pojmů:

- **platební prostředek** – pod pojem platební prostředek spadají jak hmotné předměty jako např. platební karty, tak i soubory dohodnutých postupů jako použití osobních čísel (PIN) nebo hesel nebo softwarového vybavení (např. platební aplikace v počítači nebo v mobilním telefonu nebo podobném elektronickém zařízení),
- **platební systém** – zákon č. 284/2009 Sb., definuje pojem platebních systémů oproti předcházející právní úpravě v širším významu: systém s jednotnými pravidly, který slouží k provádění, zúčtování nebo vypořádání platebních transakcí,
- **platební služba:**¹⁰³
 - a) služba umožňující vložení hotovosti na platební účet vedený poskytovatelem,
 - b) služba umožňující výběr hotovosti z platebního účtu vedeného poskytovatelem,
 - c) provedení převodu peněžních prostředků:
 - 1. z podnětu plátce,
 - 2. z podnětu příjemce na základě souhlasu, který plátce udělil příjemci, poskytovateli příjemce nebo svému poskytovateli, a to bez použití platebního prostředku k udělení tohoto souhlasu (dále jen „inkaso“), nebo
 - 3. na základě podnětu daného platebním prostředkem,
 - 4. nejedná-li se o převod podle písmen d) nebo f) ani o platební transakci podle písmene g),

¹⁰³ Zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů.

- d) provedení převodu peněžních prostředků podle písmene c), kterým je poskytnut úvěr uživateli poskytovatelem, nejedná-li se o převod podle písmene f) nebo g),
 - e) vydávání a správa platebních prostředků a zařízení k přijímání platebních prostředků, nejedná-li se o platební transakci podle písmene g),
 - f) provedení převodu peněžních prostředků, při němž plátce ani příjemce nevyužívají platební účet u poskytovatele plátce, nebo
 - g) provedení platební transakce poskytovatelem služeb elektronických komunikací, jestliže je souhlas plátce s provedením platební transakce dáván prostřednictvím elektronického komunikačního zařízení,
- **elektronické peníze** – jsou definovány shodně s dřívějším § 15 odst. 3 zákona č. 124/2002 Sb. Opustil se však pojem elektronického peněžního prostředku, místo kterého byla zvolena obecnější formulace, že elektronické peníze jsou uchovávány „elektronicky“. Shodně se také vymezuje hranice mezi přijímáním vkladů od veřejnosti a vydáváním elektronických peněz,
 - **platební instituce** – definuje platební instituci jako osobu oprávněnou poskytovat platební služby na základě povolení ČNB. Jedná se o nově zavedenou kategorii osob oprávněných poskytovat platební služby. Podle předešlé právní úpravy byly určité platební služby poskytovány na základě bankovní licence, devizové licence nebo v režimu živnostenského podnikání, tedy bez výraznějšího regulačního a dohledového rámce.

3.2 DALŠÍ PRÁVNÍ REGULACE

Zákon č. 124/2002 Sb., o platebním styku, v § 16 explicitně zmocňoval ČNB k vydání Vzorových obchodních podmínek pro vydávání a užívání elektronických platebních prostředků. Ve Vzorových obchodních podmínkách byly obsaženy principy a zásady Doporučení 97/489/ES týkající se zvýšení

ochrany držitele. Dále zákon upravoval obchodní podmínky vydavatele tak, že stanovil obecnou informační povinnost vydavatele vůči zájemci o elektronický platební prostředek. Stanovil také užití elektronického platebního prostředku na dálku a blíže určoval podmínky pro vydávání (elektronických peněžních prostředků).

Zákon č. 124/2002 Sb., o platebním styku, dále v § 21 odkazoval na pravomoc finančního arbitra pro řešení sporů mezi vydavateli a držiteli při vydávání a užívání elektronických platebních prostředků.¹⁰⁴

Zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů již toto ustanovení neobsahuje. Právní aspekty tohoto zákona jsem již detailně popsal v oddílu 1.4.3.

3.2.1 ÚPRAVA TÝKAJÍCÍ SE PLATEBNÍCH KARET

Úprava elektronických platebních prostředků obsažená v zák. č. 124/2002 Sb., o platebním styku, se velice dotkla právě platebních karet. Dříve existovala pouze okrajová úprava ve vyhlášce ČNB č. 36/1994 Sb., o podmínkách, za kterých lze reprodukovat bankovky, mince, šeky, cenné papíry a platební karty a vyrábět předměty, které je úpravou napodobují.

Pod pojmem platební karta rozumíme plastickou kartu odpovídající mezinárodním normám ISO, která je určena k bezhotovostním platbám na bázi inkasa v obchodech a v jiných institucích. K tomuto účelu slouží speciální karetní zúčtovací centrum.

Dále lze karty využívat k výběru hotovosti v bankomatech. Jejich užití není vyloučeno ani při provádění mezinárodního obchodu. Představují poměrně bezpečnou a spolehlivou alternativu hotovostních plateb. Také je vydavatelé finančně zvýhodňují oproti jiným platebním způsobům. Proto dochází k velkému nárůstu objemu plateb s použitím karet.

Pro plátce přináší výhody v podobě odepsání částky až po dodávce zboží, vysokou disponibilitu s peněžními prostředky, bezpečnost vyplývající z nepoužívání hotovostí, jednoduchost operace apod. I pro příjemce platby

¹⁰⁴ § 1 zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, ve znění pozdějších předpisů.

znamená tento způsob výhody a jistoty, např. bezpečnost, jednoduchost, zvýšení prestiže a konkurenceschopnosti, zaručený charakter platby atd.

Na kartě musí být uvedeny následující náležitosti:

- vydavatel karty – karty většinou vydávají banky, ale existují i nebankovní vydavatelé (finanční společnosti, obchodní domy atd.),
- jméno držitele – obvykle majitel účtu (i další osoby mohou oprávněně disponovat s prostředky na účtu),
- číslo karty,
- doba platnosti karty,
- systém,
- záznam dat – reliéfní písmo, magnetický proužek, čip, laser,
- podpisový vzor.

3.2.2 PROBLEMATIKA BEZPEČNOSTI PLATEBNÍCH KARET

Jak jsem již zmiňoval, v ČR se na snížení ztrát z podvodů s platebními kartami podílí zejména SBK, ale nejen ta, také Česká bankovní asociace (ČBA) se angažuje v legislativní oblasti. Obě asociace se podílely například na připomínkových fázích přípravy příslušné části Zákona o platebním styku a navazujících Vzorových podmínek ČNB pro vydávání a užívání elektronických platebních prostředků.

Aktivity ohledně zabezpečení plateb elektronickými prostředky jsou u nás silně zakořeněny nezávisle na EU, nicméně podpora Akčního plánu EK pomohla zvýšení aktivit v oblasti legislativy a státní administrativy. Pomohla například novela trestního zákona č. 253/1997, která upravila pojem neoprávněného držení platební karty (§ 249b), a novela č. 134/2002 Sb., kterou vzal trestní zákon na vědomí existenci bezhotovostních platebních prostředků a poskytuje jim (§ 140 až 143) stejnou ochranu jako penězům.

Problematiku platebních karet jako nástroje bezhotovostního platebního styku poprvé uceleně upravil v České republice zákon č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích, známý též jako zákon o platebním styku, a to v části III., § 14 až 22, Vydávání a užívání elektronických platebních prostředků, a dále v části IV. Uvedeného zákona, a to v § 23 až 34 Platební systémy. Tento zákon byl nahrazen novou legislativní normou, a to zákonem č. 284/2009 Sb., o platebním styku, který je doposud v platnosti.

Problematikou se také zabývá zákon č. 21/1992Sb., o bankách. Pokud hovoříme o tomto zákonu ve vztahu k platebním kartám a k bankám jako k vydavatelům platebních karet a ke společnostem, které směřjí platební karty akceptovat ve smyslu Acquirera, budeme o platebních kartách hovořit jako o elektronických platebních prostředcích. Například v § 2 odst. 1 písmene b), kdy zákon hovoří o tom, že bez licence nesmí nikdo vydávat elektronické platební prostředky, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.¹⁰⁵

Zmiňovanou licenci bankám uděluje ČNB na základě žádosti, jejíž vyřízení trvá obvykle zhruba 6 měsíců, kdy se zkoumá především způsobilost hlavních akcionářů z hlediska jejich finanční síly, odborná a morální způsobilost osob navrhovaných do statutárních a řídících orgánů banky, technické a organizační předpoklady pro výkon navrhovaných činností, reálnost ekonomických kalkulací o budoucí likviditě a rentabilitě banky aj. Minimální výše základního kapitálu pro založení banky je stanovena na 500 mil. Kč a tato částka musí být složena v peněžní formě na předem dohodnutý účet. Licence vydaná na základě posouzení žádosti se vydává na dobu neurčitou a obsahuje výčet činností, které je banka oprávněna provozovat, případně podmínky, které banka musí splnit před zahájením určité povolené činnosti a dodržovat během této činnosti. Uvedení některých činností v licenci může být vázáno na udělení zvláštního povolení (např. poskytování investičních služeb).

V neposlední řadě se pak této problematice dotýká také zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb.

¹⁰⁵ § 2 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších přepisů.

3.3 ŘEŠENÍ SPORŮ VE VĚCI ELEKTRONICKÝCH PENĚŽ

Spory v oblasti elektronického bankovníctví, tedy i kolem platebních karet, se řeší buď před soudem v občanském soudním řízení, nebo před finančním arbitrem.

3.3.1 FINANČNÍ ARBITR

Finanční arbitr působí v České republice od 1. 1. 2003 na základě zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi. Zákon o finančním arbitrovi byl, jak jsem již uvedl v oddílu 1.4.7, několikrát novelizován, naposledy v roce 2011.

Prostory pro výkon funkce finančního arbitra včetně materiálního zabezpečení a informačních technologií dříve arbitrovi, jeho zástupci a pěti pracovníkům zajišťovala Česká národní banka. Výkon činnosti finančního arbitra byl na České národní bance nezávislý a nebyl součástí jejího bankovního dohledu. Od poloviny roku 2011 je finanční arbitr administrativně oddělen od ČNB a financován je za kapitoly ministerstva financí.

Informace o kompetenci arbitra včetně podmínek k zahájení řízení před finančním arbitrem a možnostech podat návrh na zahájení řízení jsou zveřejněny na internetových stránkách finančního arbitra.¹⁰⁶ Jsou zde rovněž uvedeny nálezy a rozhodnutí arbitra včetně příkladů sporů, které spadají a nespádají do jeho kompetence. K dispozici jsou informace o obdobných institucích členských zemí Evropské unie, zemí tvořících Evropský hospodářský prostor a kandidátských států na členství v EU.

Na finančního arbitra se může obrátit každý klient instituce, pokud spor náleží do kompetence finančního arbitra. Navrhovatelem řízení před finančním arbitrem nemůže být podle zákona převádějící instituce nebo vydavatel elektronického platebního prostředku.

Finanční arbitr rozhoduje spory vzniklé mezi institucemi a jejich klienty při provádění převodů peněžních prostředků a vydávání a držení elektronického

¹⁰⁶ Blíže na: <http://www.finarbitr.cz>.

platebního prostředku podle zákona o platebním styku (zákon č. 284/2009 Sb.), spory ze spotřebitelských úvěrů a spory související s kolektivním investováním.

V oblasti tématu této práce se tedy jedná o spory vznikající zejména při realizaci tuzemského a přeshraničního platebního styku a zúčtování operací s platebními kartami na vrub účtů jejich držitelů, příp. jinými elektronickými platebními prostředky. S účinností od 1. 1. 2005 se rozšířila jeho působnost o opravné zúčtování a inkasní formu placení na území ČR. V zásadě jde o dodržování zákonem stanovených lhůt a podmínek pro zúčtování jednotlivých transakcí platebního styku. Novela zákona o finančním arbitrovi s účinností od 1. dubna 2006 zpřesnila kompetenci finančního arbitra na řešení sporů vyplývajících z realizace převodu, ke kterému nedal podnět majitel účtu nebo osoba zmocněná majitelem účtu.

Opravné zúčtování řeší finanční arbitr podle zákona o bankách (zákon č. 21/1992 Sb.) a inkasní formu placení na území ČR řeší také podle vyhlášky č. 62/2004 Sb., kterou se stanoví způsob provádění platebního styku mezi bankami, zúčtování na účtech u bank a technické postupy bank při opravném zúčtování.

V rozsahu stanoveném zákonem rozhoduje uvedené spory i zástupce finančního arbitra, který arbitra v době jeho nepřítomnosti zastupuje v plném rozsahu jeho pravomoci a odpovědnosti. V ostatních případech je k rozhodování příslušný soud. Řízení je zahájeno na návrh navrhovatele. Návrh může být podán jak písemně formou dopisu, tak na formuláři, jenž byl vypracován finančním arbitrem a je uveden také v elektronické podobě na internetových stránkách arbitra. Návrh může být podán i faxem.

Návrh musí obsahovat všechny předepsané náležitosti, jež vyžaduje zákon. Navrhovatel přesně identifikuje sebe a příslušnou instituci, u které neúspěšně uplatnil reklamaci, spadající pod působnost zákona o platebním styku, tzn. uvede své jméno a příjmení, rodné číslo nebo datum narození a trvalé bydliště. U instituce je třeba uvést její plný název, identifikační číslo organizace a sídlo firmy.

Klient - navrhovatel srozumitelně a úplně vylíčí veškeré skutečnosti sporného případu a doloží důkazní prostředky nebo je alespoň označí nebo

popíše. Důležitou součástí návrhu je popsání stavu, kterého chce navrhovatel docílit. Nedílnou součástí návrhu je prohlášení o tom, že případ není řešen před soudem nebo rozhodcem. Klient musí rovněž doložit doklad o neúspěšném domáhání nápravy u věcně příslušné instituce (nejčastěji u banky).

4 EKONOMICKÉ ASPEKTY VYUŽÍVÁNÍ PLATEBNÍCH KARET

4.1 POZICE KARET V PLATEBNÍM STYKU

4.1.1 VYDÁVÁNÍ PLATEBNÍCH KARET

Na trhu bankovních karet vystupují zejména banky. Kromě toho se vydáváním karet zabývá řada nebankovních subjektů, které vydávají karty úvěrové. Mezi nebankovní subjekty počítáme společnosti Diners Club a American Express, které vydávají charge karty pod svými vlastními známkami a zajišťují autorizaci a zúčtování plateb. Kreditní karty vydávají také další úvěrové společnosti, viz tabulka.¹⁰⁷

Název úvěrové společnosti	Splacený Kapitál
American Express, s.r.o	100 000
Diners Club, s.r.o.	25 000 000
Home Credit a.s. (Home Credit B.V., Nizozemsko)	300 000 000
Cetelem (Cetelem CA, Francie)	180 000 000
CCS Česká společnost pro platební karty a.s. (Fenika - FleetCor Luxembourg Holding)	52 920 000
GE Money Multiservis (GE Capital Int. Holdings Corp., USA)	20 000 000

Počet vydaných karet každoročně stoupá, vliv na vzrůstající oblibu má nejen rostoucí počet mezinárodních platebních karet, které usnadňují placení

¹⁰⁷ SBK. 2009.

v zahraničí, ale také nárůst debetních a charge karet. Vývoj v ČR dobře reprezentuje následující graf vývoje počtu karet v letech 2001 – 2008:¹⁰⁸

Vydané karty	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Karty celkem	4 658 902	5 296 067	6 373 591	6 867 733	7 390 357	7 865 453	8 623 124	8 931 872
Debetní	4 504 285	5 194 057	5 829 857	5 873 728	6 418 446	6 602 775	6 974 147	7 220 667
Kreditní	48 520	97 629	203 274	372 933	614 542	885 266	1 212 401	1 276 714
Charge	2 097	4 025	335 269	327 115	357 369	377 412	436 576	434 491

O rozdělení podle značek v roce 2008 nám více napoví následující graf:

VYDANÉ KARTY (ISSUING)

VYDANÉ KARTY podle značek	MC	MC Elec.	Maestro	VISA	Electron	AmEx	DC	JCB	Ostatní	CELKEM
Vydané karty celkem	1 479 282	54 225	1 433 380	1 084 705	4 423 099	19 501	10 981	0	426 699	8 931 872
z toho: tuzemské karty	1	0	0	6	0	0	0	0	421 095	421 102
mezinárodní karty	1 479 281	54 225	1 433 380	1 084 699	4 423 099	19 501	10 981	0	5 604	8 510 770

VYDANÉ KARTY podle značek	MC	MC Elec.	Maestro	VISA	Electron	AmEx	DC	JCB	Ostatní	CELKEM
Debetní karty	894 441	0	1 433 380	916 283	3 949 937	19 501	0	0	7 125	7 220 667
Kreditní karty	584 036	54 225	0	165 085	473 162	0	0	0	206	1 276 714
Charge karty	805	0	0	3 337	0	0	10 981	0	419 368	434 491

¹⁰⁸ Viz statistiky SBK. Dostupné z: http://www.bankovníkarty.cz/web_sbk/czech/menu/statistiky_cz.htm. [cit. 20.6.2009]

VYDANÉ KARTY podle značek	MC	MC Elec.	Maestro	VISA	Electron	AmEx	DC	JCB	Ostatní	CELKEM
Vydané karty celkem	1 479 282	54 225	1 433 380	1 084 705	4 423 099	19 501	10 981	0	426 699	8 931 872
z toho: karty čipové a hybridní	752 731	9 742	826 192	928 969	4 320 032	0	0	0	404 760	7 242 426
z toho: karty služební	117 860	0	9 738	82 053	205 967	1 159	3 294	0	206	420 277
z toho: karty virtuální	7 562	0	39 142	0	46 174	0	0	0	0	92 878

Důvod silného růstu je dán také tím, že počet bank, které vydávají karty, se také zvýšil a současně se všechny velké banky staly duálními, tj. vydávají karty pod značkami asociací VISA i MasterCard. Rok 2003 byl zlomovým rokem ve vydávání charge a kreditních karet, kdy silně vzrostl počet charge karet, ale hned od následujícího roku 2004 začal počet kreditních karet převyšovat počet charge karet.¹⁰⁹

4.1.2 PŘIJÍMÁNÍ PLATEBNÍCH KARET

Mezi banky, které uzavírají smlouvy s obchodníky, patří v České republice následující společnosti:

- Česká spořitelna,
- ČSOB,
- Komerční banky,
- Raiffeisenbank,
- Unicredit Bank.

¹⁰⁹ SBK. 2009.

Jak vypadala situace kolem akceptování platebních karet podle vydavatele v roce 2008, je vidět v následující tabulce:

AKCEPTACE KARET (ACQUIRING)

AKCEPTACE - TRANSAKCE U OBCHODNÍKŮ	MC	MC Elec.	Maestro	VISA	Electron	AmEx	DC	JCB	Ostatní	CELKEM
Počet transakcí celkem	36 030 121	25 776	22 010 752	44 754 452	54 614 571	536 578	257 373	5 834	22 993 319	181 228 776
z toho počet transakcí web	424 506	0	3 649	800 942	75 085	0	0	0	0	1 304 182

AKCEPTACE - TRANSAKCE U OBCHODNÍKŮ	MC	MC Elec.	Maestro	VISA	Electron	AmEx	DC	JCB	Ostatní	CELKEM
Objem transakcí celkem (v tis. Kč)	47 474 927	23 343	22 862 414	57 504 874	49 408 047	1 433 323	896 073	17 663	30 754 040	210 374 705
z toho objem transakcí web (v tis. Kč)	1 126 649	0	19 708	1 365 842	99 783	0	0	0	0	2 611 982

4.2. EKONOMICKÝ MODEL POUŽÍVÁNÍ KARET

Základem ekonomického modelu platebních karet je systém poplatků,¹¹⁰ který financuje podstatnou část nákladů. Hlavním poplatkem je tzv. výměnný poplatek – Interchange Fee. Tento princip výměnných poplatků funguje již od 70. let minulého století, kdy jeden platební systém provozovalo více bank.

Principem bylo zajistit, aby Banka 1 měla jistotu, že obchodník přijme platbu kartou vydanou Bankou 2, a Banka 1 mohla provést všechny operace potřebné k tomu, aby obchodník dostal zaplacení a Banka 2 provedla platbu za provedený nákup.

Tento poplatek je stanoven jako určité procento z částky transakce. Např. Bank Americard stanovila jeho výši v roce 1971 na 1,95 %. Bance obchodníka

¹¹⁰ Machala. 2008.

(banka A) zůstala zbývajících část provize, kterou jí zaplatil obchodník. Obě banky tak získaly prostředky na pokrytí provozních nákladů a zisk. Vydavatel karty (banka B) měla navíc příjem z poplatků za vydání karty a případně z úroků.

Výše výměnného poplatku se v dalších letech měnila. Např. kartová asociace VISA v roce 1982 snížila Interchange Fee z 1,95 % na 1,7 % a v roce 1989 na 1,3 %. V současné době se tento poplatek u všech mezinárodních kartových systémů pohybuje mezi 0,9 % - 1,2 % podle typu karty¹¹¹. V současnosti acquirerská banka platí Interchange Fee procentuálně z každé transakce kartové asociaci (VISA, MasterCard, DinersClub, American Express, JCB).

4.2.1 KARTY JAKO PLATEBNÍ NÁSTROJ

Platební karty patří k nejziskovějším z bankovních produktů. Jejich ekonomiku však ovlivňuje řada aspektů. Hlavními faktory ovlivňujícími ekonomiku platebních karet jsou:

- druhy vydávaných karet (debetní, úvěrové),
- způsob používání karet klienty (bezhotovostní placení, výběry hotovosti),
- obchodní politika (poplatky),
- náklady spojené s akceptací karet k placení (pokud ji banka nezajišťuje),
- provozní náklady (telekomunikační náklady apod.),
- vnitřní náklady vydavatele karet (režijní náklady).

Platební karty však mají i nepřímé ekonomické efekty: umožňují uspořít investiční a provozní náklady pobočkové sítě, které by bez karet bylo nutné vynaložit, např. na zvýšení počtu pokladen. Dnes si již banky nedokážou představit, že by neexistovaly bankomaty a měly by všechny hotovostní výběry

¹¹¹ Juřík, 2006.

provést na pokladnách poboček, jejichž provoz je několikrát dražší než provoz bankomatů.

Ekonomika platebních karet se podle Juříka¹¹² dělí na tři základní části podle role, kterou banka v platebním systému plní: vydavatel karty, zúčtovací banka, provozovatel bankomatů. Banka může plnit i všechny tři role současně.

Nabídka a poptávka

Nabídka a poptávka po platebních kartách je ovlivněna řadou determinant.¹¹³

Determinanty nabídky:

- výrobní náklady, které je nutné vynaložit na výrobu a přidělení karty zákazníkovi (díky technologickému pokroku setrvale klesají);
- dostupnost a vybavenost obchodních míst zařízeními pro práci s platebními kartami (setrvale roste);
- důvěra v technologii platebních karet – díky novým možnostem šifrování a také díky možnosti rychlé blokace karty je důvěra v současnosti vysoká. Platební karty jsou dlouhodobě považovány za bezpečnější prostředek směny než hotové peníze;
- multifunkčnost platebních karet. Karty nové generace budou schopné spojit jak funkci platebního nástroje, tak funkci nástroje identifikačního;
- relativně omezený počet vydavatelů platebních karet – hlavní konkurenční boj se na trhu s platebními kartami neodehrává v kvantitě vydavatelů, ale v kvalitativních parametrech jednotlivých nabídek. Diferenciace produktu (platební karty) je realizována rozdílnými obchodními podmínkami pro jednotlivé bankovní produkty.

Determinanty poptávky:

- výše nominálního důchodu poptávajícího – s rostoucím nominálním důchodem roste dostupnost jednotlivých kategorií

¹¹² Juřík, 2001.

¹¹³ Rain, 2004.

platebních karet. Je ovšem třeba říci, že i poptávající s nízkým nominálním důchodem mají možnost získat platební kartu, jejíž použití a obchodní podmínky jsou adekvátní výši jejich příjmu;

- změny transakčních nákladů a obchodních podmínek u substitučních platebních nástrojů – v současnosti nemají platební karty plně ekvivalentní substitut. Je ovšem pravdou, že mobilní telefony třetí generace budou pro platební karty vážným konkurentem;
- použitelnost platební karty napříč distribučními kanály – díky technologickému pokroku je možné pomocí platební karty provést úhradu přes internet, mobilní telefon či přímo v obchodním místě. To s hotovými penězi možné není. S rostoucím podílem užívání těchto distribučních kanálů roste i poptávka po platebních kartách;
- pohodlí uživatele platební karty při placení – uživatel nemusí nosit po kapsách velkou hotovost či těžké kovové mince. Jediné co potřebuje je průkaz totožnosti a třívrstvou PVC kartu o rozměrech 85,6 x 54,0 mm;
- snadný výběr hotovosti z bankomatu – pokud se uživatel platební karty dostane do situace, kdy potřebuje hotovost, stačí zajít k nejbližšímu bankomatu a peníze si vyzvednout. Setrvalé rozšiřování sítě bankomatů působí pozitivně na růst poptávky po platebních kartách.

Ceny a poplatky za využívání karet

S používáním bankovních platebních karet jsou samozřejmě spojeny jisté výdaje, které se banky snaží přenést na klienty například formou poplatků za vydání karty či jako poplatek za její používání.

Mezi další výdaje spojené s používáním platebních karet pak patří poplatky za výběry z bankomatu.

Následující tabulka zobrazuje přehled poplatků u vybraných kreditních karet některých českých bank:¹¹⁴

Typ karty	Maximální úvěrový limit	Bezúročné období	Vydání platební karty	Roční poplatek	Cash back	Výběr hotovosti v bankomatu - vlastní banka	Výběr hotovosti v bankomatu - cizí banka	Výběr hotovosti v bankomatu - zahraničí	Datum poslední aktualizace
MasterCard Unembossed	100 000 Kč	50		290 Kč		zdarma první 3 výběry z ATM v ČR celkem 45 Kč + 1% z čerpané částky max. 100 Kč – další	zdarma první 3 výběry z ATM v ČR celkem 45 Kč + 1% z čerpané částky max. 100 Kč - další	1% min. 100 Kč	27. 4. 2009
MasterCard Classic	600 000 Kč	55	zdarma	0		3,5%, min. 89 Kč [3,5% z vybírané částky nebo 89 Kč (větší z obou částek) + úrok (26,4% ročně) počítaný od data transakce]	3,5%, min. 89,- [3,5% z vybírané částky nebo 89,- (větší z obou částek) + úrok (26,4% ročně) počítaný od data transakce]	3,5%, min. 89 Kč [3,5% z vybírané částky nebo 89,- (větší z obou částek) + úrok (26,4% ročně) počítaný od data transakce] + konverzní poplatek: 2,03% Evropa; 2,36% ostatní země	30. 4. 2009
MasterCard Unembossed	10 000 – 150 000 Kč	50		290 Kč					7. 4. 2008
MasterCard	500 000 Kč	55		199 Kč	4 Kč	4 Kč	20 Kč + 0,5%	100 Kč + 0,5%	28. 4. 2009
MasterCard Standard	250 000 Kč	45		400 Kč	zdar- ma	6 Kč + 1%	30 Kč + 1%	80 Kč + 1,5% 6 Kč + 1,5% v bankomatu ČSOB v SR	30. 4. 2009
MasterCard	3 000 – 75 000 Kč	40		480 Kč					28. 4. 2009
MasterCard	75 000 Kč	50		399 Kč	15 Kč	49 Kč	79 Kč	100 Kč + 1%	30. 4. 2009
MasterCard Unembossed	100 000 Kč	51	zdarma	290 Kč		1% min. 85 Kč	1% min. 85 Kč	1% min. 100,-	30. 4. 2009
MasterCard	50 000 Kč	45		250 Kč	zdar-	6 Kč + 1%	30 Kč + 1%	80 Kč + 1,5% 6 Kč + 1,5% v	30.4.2009

¹¹⁴ Finance.cz – Srovnání kreditních bank. Dostupné z: <http://www.finance.cz/bankovnictvi/karty/kreditni/> [cit. 25.5.2009].

					ma			bankomatu ČSOB v SR	
embosovaná platební karta MasterCard	250 000 Kč	45	zdarma	350 Kč	30 Kč	1%, min. 30 Kč	1%, min. 50 Kč	1%, min. 100,-	30. 4. 2009
MasterCard	10 – 150 000 Kč	50		540 Kč					17. 9. 2008
Visa Classic	250 000 Kč měs. platby u obchodníků, platby na internetu; 150 000 Kč měs. výběry z bankomatů, výběry na pobočkách bank	54		0		150 Kč	49 Kč	49 Kč	22. 4. 2009
MasterCard Standard	250 000 Kč	45		400 Kč	zdar- ma	5 Kč + 1%	25 Kč + 1%	80 Kč + 1,5% 5 Kč + 1,5% v bankomatu ČSOB v SR	30. 4. 2009
MasterCard	500 000 Kč	45	zdarma	540 Kč	10 Kč	50 Kč	50 Kč	50 Kč + 1%	30. 4. 2009
Visa Classic	10 000 – 180 000 Kč	45		480 Kč					21. 11. 2007
VISA Classic	15 000 – 100 000 Kč	45		199 Kč					29. 4. 2008

4.3 SDRUŽENÍ PRO BANKOVNÍ KARTY ČR

Významnou roli v problematice platebních karet v České republice hraje Sdružení pro bankovní karty ČR. Toto sdružení právnických osob – bank, příp. i jiných organizací, si vzalo za úkol rozvoj platebních karet v České republice a koordinaci prací souvisejících s tímto rozvojem. V zájmu svých členů jedná s tuzemskými i mezinárodními organizacemi z oblasti platebních karet.

Sdružení pro bankovní karty bylo zaregistrováno u Obvodního úřadu Praha 1 dne 14. 09. 1992, podle § 201i odst. 2 zákona č. 47/1992 Sb. pod č. j. 22/92.¹¹⁵

Organizační struktura a členové

Sdružení pro bankovní karty má podle Stanov dva druhy členství. Řádným členem se může stát pouze peněžní ústav. Jiné subjekty mohou získat statut pozorovatele.

Výkonný výbor se skládá z následujících subjektů:

- Citibank, a. s.,
- Česká spořitelna, a. s.,
- ČSOB,
- GE Money Bank,
- Komerční banka, a. s.,
- Raiffeisenbank, a. s.,
- UniCredit Bank Czech Republic, a. s.

SBK je akceptovaným partnerem ČNB a Bankovní asociace při tvorbě a připomínkování návrhů zákonných norem (zákon o bankách, zákon o platebním styku atd.) za oblast platebních karet a elektronických platebních prostředků. Na SBK se obracejí i další státní instituce (např. Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, Min. financí ČR) pro odborná stanoviska z problematiky platebních karet.

¹¹⁵ Podrobněji na: www.bankovnikarty.cz.

ZÁVĚR

Platební styk a zejména pak za použití bankovních platebních karet, je běžnou aktivitou, která se stala nejen součástí života obchodníků, ale díky své otevřenosti vstoupila i do života obyčejných lidí. Počet majitelů platebních karet každým rokem stoupá a s tím stoupá i míra využívání služeb, které tyto platební prostředky nabízí. S ohledem na rostoucí možnosti moderních technologií a stávajícího rozvoje komunikačních sítí se dá jen předpokládat další vývoj těchto elektronických plateb. Platební karty mají stále širší uplatnění a jejich využívání je pro stále více lidí naprosto přirozené.

Tato problematika je svou aktuálností velmi zajímavá, a proto se stala také tématem mé rigorózní práce. Dalším zajímavým elementem je fakt, že se jedná o jistý druh mezioborové práce, protože jistě nelze oddělovat ekonomickou stránku a informace o využívání platebních karet od jejich právního vymezení, které toto používání definuje. Společně s vývojem právních aspektů rostou a vyvíjí se také možnosti použití podobných elektronických platebních prostředků.

V práci jsem se věnoval nejprve principu platebního styku obecně, popsal jsem fungování principů při vnitrostátním i mezinárodním platebním styku, jakož i různé modely, jak tyto procesy fungují. Dále jsem zde popsal různé clearingové platební systémy. Následovalo popsání ekonomických aspektů platebního styku jako princip fungování zúčtovacího centra, statistiky jeho využívání a v neposlední řadě jsem uvedl také aktuální poplatky za tyto služby.

V části věnované právním aspektům platebního styku jsem detailním způsobem popsal jak předcházející, tak stávající legislativní úpravu. Dále jsem ve své rigorózní práci také nastínil současné a budoucí vývojové trendy v oblasti bezhotovostního platebního styku. Neopomněl jsem poměrně podrobně popsat jednotlivé druhy rizik a typy podvodů, jakož i úvěrových ztrát či zneužití nedoručené platební karty. Dále jsem definoval nejčastější způsoby páchaní trestné činnosti, stejně tak jako jednotlivé trestné činy v dané oblasti a neopomenul jsem zde uvést ani příklady z judikatury.

Rozdělení a kategorizace platebních karet je pak obsahem další části. Na ni navazuje popis průběhu transakcí a technické infrastruktury, která k těmto

platebním nástrojům neodmyslitelně náleží. Tato obsahová část mimo jiné také popisuje jiné využití čipových karet, jakým je například jejich využití při platbě v dopravních systémech.

V sekci věnované ekonomickým aspektům pak rozebírám princip vydávání a přijímání platebních karet a ekonomický model používání.

Část věnovaná právním aspektům pak rozebírá legislativní ukotvení platebních karet, problém bezpečnosti jejich užívání a funkci Finančního arbitra.

Obecně lze konstatovat, že trh s platebními kartami roste a jejich využívání je stále běžnější. Napomohl tomu samozřejmě vývoj příslušné judikatury, který je v mé rigorózní práci dostatečně popsán. Česká republika je v rámci svých možností v dobré situaci, protože jak platební styk, tak problematika elektronických platebních prostředků byla již delší dobu kvalitně a efektivně řešena a to v obou popisovaných aspektech.

Z poznatků získaných v předkládané rigorózní práci lze odvodit, že základním předpokladem úspěšného boje proti podvodům je široká spolupráce všech účastníků, tj. vydavatelů karet, bank, zpracovatelů transakcí, karetních asociací a vyšetřovacích a represivních orgánů. Tato spolupráce musí probíhat jak na národní, tak na mezinárodní respektive evropské úrovni.

Současně je důležitá prevence a výchova uživatelů platebních karet k jejich správnému používání a zachovávaní nezbytné opatrnosti. V této oblasti se angažují jednak vydavatelé karet (banky) rozšiřováním informačních zdrojů pro své klienty a SBK prostřednictvím webových stránek a karetního magazínu CardMag, jednak spotřebitelské organizace, jako Sdružení ochrany spotřebitelů, na jehož webu proběhla dotazníková akce k platebním kartám s cílem připravit uživatelský manuál.

Zde je vhodné připomenout pravidla pro správné zacházení s platební kartou, která jsou v různé formě součástí všech instruktážních materiálů, předávaných držitelům při vydání karty.

Závěrem mohu na základě postřehů, které jsem získal při zpracovávání mé rigorózní práce, konstatovat, že se vstupem ČR do Evropské unie, se poměrně dynamicky rozvíjí legislativa v popisované oblasti. Došlo k transpozici mnoha směrnic do legislativy České republiky a výraznou měrou se posílila

ochrana klienta využívajícího bezhotovostní platební styk. V trestněprávní oblasti byly definovány nové skutkové podstaty trestných činů, které se v minulosti orgány činné v trestním řízení snažily přiřadit k trestným činům, jejichž skutková podstata plně nevystihovala páchanou trestnou činnost, v důsledku čehož byli pachatelé v mnoha případech osvobozeni. Za připomínku také stojí fakt, že i v oblasti tzv. elektronického bankovníctví došlo k celé řadě pozitivních změn, kdy se společnost v důsledku globalizace čím dál tím více přiblížila i ve světě platebního styku k vizualizaci.

Při svém detailním rozboru celé problematiky mi přišlo poněkud zvláštní, že jednotlivé případy zneužívání elektronického platebního systému, zejména platebních karet, byly popsány a ustanovení jim bránící bylo do trestního práva přijato v poměrně dlouhém časovém horizontu od jejich identifikace. Pro tyto případy, kdy se zjistí jakákoliv mezera v celkovém systému bezhotovostního platebního styku, by měla legislativa umožnit zákonodárcům přijmout neprodleně novou právní normu, popř. tu stávající doplnit, aby v důsledku její absence nedocházelo k nenávratným škodám. Tento nedostatek je živnou půdou pro pachatele ekonomické trestné činnosti. Rychlé přijetí změn, které systém zjistí, že jsou nezbytně nutné pro ochranu jeho uživatelů a pro jeho bezchybné fungování, zároveň inspiruje nové potencionální uživatele bezhotovostního platebního styku, kteří v něj doposud důvěru nenašli a upřednostňují raději hotovostní platební styk. Tuto časovou prodlevu vnímám jako hlavní problém, který odrazuje miliony potencionálních uživatelů bezhotovostního platebního styku po celém světě od jeho aktivního užívání. Podstatně rychlejší přijímání legislativních změn by mělo působnost i preventivní, a to v tom smyslu, že i organizované skupiny, které se zabývají trestnou činností v oblasti bezhotovostního platebního styku, musí vynakládat poměrně nemalé finanční prostředky na to, aby mohly tuto trestnou činnost nepozorovaně páchat.

Za situace okamžité obrany společnosti proti těmto skupinám, které by spočívalo, jak jsem již výše uvedl, v rychlém přijímání legislativních změn, by pachatele od páchání trestné činnosti odrazovalo, neboť by si poměrně jednoduše spočítali, že příprava na trestnou činnost je velice nákladná, naproti tomu obrana společnosti je velice rychlá. Ekonomický efekt pro organizované

skupiny páchající trestnou činností by tak nebyl nulový, ale spíše minusový, což by v konečném důsledku pro společnost znamenalo eliminaci a později i likvidaci těchto závadových skupin, či jednotlivců.

BIBLIOGRAFIE

KNIHY A ODBORNÉ ČLÁNKY

- 1) ADAMS, J. *Transakce bez přítomnosti karty jsou zdrojem více podvodů*. European Card Review, 2006.
- 2) BARTOŠEK, K., FELSBERGOVÁ, D., JAROŠ, P. *Bankovnínictví v České republice*. 3.vydání. Praha : Bankovní institut, 1998.
- 3) BERGER, F. *VISA – was steckt hinter diesem Zeichen?* Frankfurt am Main : VISA International, 1991.
- 4) CAPLOVITZ, D. *Credit card mania in America*. Berlin : de Gruyter, 1992.
- 5) CAVES, R. FRANKEL, J. JONES, D. *International payments*. Reading Mass. 9th edition. London : Addison-Wesley Publisher, 2002.
- 6) CICHY, J. *Právní regulace elektronických platebních prostředků*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita : Právnická fakulta, 2007.
- 7) DVOŘÁK, P. *Bankovnínictví pro bankéře a klienty*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Praha : Linde, 2005. ISBN 80-7201-515-X.
- 8) FENYK, J., HÁJEK, R., STŘÍŽ, I., POLÁK, P. *Trestní zákoník a trestní řád, průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou*. Praha : Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-808-6.
- 9) HENDERSON, P. *Modern money: Electronic funds transfers and payments*. Boston, Ma : Kluwer Academic Publishers, 1987.
- 10) HIRSCHMAN, E. *Differences in consumer purchase behavior by credit card payment system*. Journal of Consumer Research, 1979.
- 11) HOZÁK, L., SCHLOSSBERGER, O. *Elektronické platební prostředky*. Praha: Bankovní Institut, 2005.

- 12) JIŘÍČEK, P. *Platební a zúčtovací styk*. Karviná : Obchodně-podnikatelská fakulta v Karviné, 2002. ISBN 80-7248-136-3.
- 13) JOPEK, D. *Veřejnoprávní regulace bezhotovostních plateb v ČR*. Rigorózní práce. Brno : Masarykova univerzita, 2008.
- 14) JUŘÍK, P. *Platební karty: Velká encyklopedie 1870-2006*. Praha : Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1381-0.
- 15) JUŘÍK, P. *Svět platebních a identifikačních karet*. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0195-2.
- 16) KLEMENSEVIČ, L. *Mezibankovní platební styk v ČR*. Bakalářská práce. Brno : Masarykova univerzita : Ekonomicko-správní fakulta, 2007.
- 17) KOLEGAR, T. *Platební karty a jejich možnosti*. Bakalářská práce. Brno : Masarykova univerzita : Ekonomicko-správní fakulta, 2008.
- 18) KONEČNÁ, H. *Trestněprávní aspekty zneužívání vybraných typů elektronického bankovníctví*. Diplomová práce. Brno : Masarykova univerzita : Právnická fakulta, 2008/2009.
- 19) KYNCL, L. *Elektronické peníze v aktuální právní praxi*. Diplomová práce. Brno : Masarykova Univerzita : Právnická fakulta, 2008.
- 20) LUCAS, P. *The master plan at MasterCard*. Credit Card Management Europe, 1993a.
- 21) MACHALA, J. *Mezinárodní systémy platebních karet a jejich právní rámec*. Bakalářská práce. Brno : Masarykova univerzita : Právnická fakulta, 2008.
- 22) MACHALA, K. *Platební styk na cestě do budoucnosti*. 11, s. I. : Bankovníctví, 2002.
- 23) MANDELL, L. *The credit card industry: A history*. Boston, MA : Twayne Publishers, 1990.
- 24) MARKOVÁ, I. *Platební karty, jejich možnosti a další vývoj*. Bakalářská práce. Brno : Masarykova univerzita : Ekonomicko-správní fakulta, 2006.

- 25) MARVANOVÁ, V., SCHLOSSEBERGER, O. *Platební styk*. 2. vydání. Praha : Bankovní institut, 1998.
- 26) PAOLI, B., MAURICE-VALLEREY, D. *Klíčová výzva*, European Card Rewiew, 1999.
- 27) POLIDAR, V. *Management bank a bankovních obchodů*. 2 vydání. Praha: Ekopress, 1999. ISBN 80-86119-11-4.
- 28) PONDĚLÍČEK, M. *Bezpečnost platebních karet*. Diplomová práce, 2008.
- 29) RAAB, G. *Kartengestützte Zahlungssysteme und Konsumentenverhalten, Eine theoretische und empirische Untersuchung*. Berlin : Duncker und Humplot, 1998. ISBN 3-428-09038-1.
- 30) RAIN T., ŠVARCOVÁ I. *Úloha platebních karet v nové ekonomice*. Příspěvek ve sborníku. Brno, 2004. ISBN 80-213-1190-8.
- 31) SCHLOSSBERGER, O. *Platební styk*. 3. přepracované vydání Praha : Bankovní institut vysoká škola, 2005. s. 373. ISBN 80-7265-036-X.
- 32) SMĚTALOVÁ, H. *Mezibankovní platební styk v České republice*. Diplomová práce. Brno : Masarykova univerzita : Ekonomicko-správní fakulta, 2006.
- 33) SURGA, L. *Jak dál v hotovostním peněžním oběhu*. Bankovníctví. 2004, Vol. 13, 2.
- 34) ŠRAMKOVÁ, D. a kol. Finanční arbitr. In Sborník z konference „Current Questions of the Efficiency of Public Finance, Financial Law and Tax Law in the Countries of Central and Eastern Europe“, Košice : Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2005.
- 35) URBANOVÁ, D. *Trendy v mezibankovním platebním styku*. Bakalářská práce. Brno : Masarykova univerzita : Ekonomicko-správní fakulta, 2007.
- 36) ZÁTKA, M. *Bezpečnost platebních karet a Evropska unie*. s. I.: Bankovníctví, 2003.
- 37) ZÁTKA, M. *Nové právní normy EU pro platební karty*. Cardmag, 2006.

- 38) ZUKALOVÁ, Z. *Platební karty, jejich možnosti a další vývoj*. Bakalářská práce. Brno : Masarykova univerzita : Ekonomicko-správní fakulta, 2006.

JUDIKATURA

- 39) Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové – R 35/1998.
- 40) Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích – R 7/1995.
- 41) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – 11 Tdo 349/2009.
- 42) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – 11 Tdo 541/2009.
- 43) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – 11 Tdo 652/2008.
- 44) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – 3 Tdo 292/2009.
- 45) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – 7 Tdo 154/2005.
- 46) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 12/1957.
- 47) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 15/1974.
- 48) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 19/2009.
- 49) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 21/2001.
- 50) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 22/2008.
- 51) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 28/1978.
- 52) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 29/1982.
- 53) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 35/1987.
- 54) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 41/2005.
- 55) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 42/1971.
- 56) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 5/2002.

- 57) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 5/2007.
- 58) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 50/1957.
- 59) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 50/1957.
- 60) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 51/1978.
- 61) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 54/1967.
- 62) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR – R 6/2004.
- 63) Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 11. 04. 2006, sp. zn. 8 AS 35/2005-51.
- 64) Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 19. 04. 2007, sp. zn. 2 Afs 176/2006-96.
- 65) Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 25. 04. 2007, sp. zn. 9 Afs 35/2007-74.
- 66) Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 31. 08. 2007, sp. zn. 5 Afs 105/2006-82.
- 67) Rozsudek Ústavního soudu ČR – IV. ÚS 37/03 (N 81/33 SbNU 285).
- 68) Rozsudek Vrchního soudu v Praze, sp. zn. R 25/1997.
- 69) Rozsudek Vrchního soudu v Praze, sp. zn. R 34/2007.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- 70) BAUMGARTNER, M. *Rozdělení karet*. Publikováno 27. 03. 2006, <http://www.cardcode.cz/karty-deleni.htm>.
- 71) Businessinfo. Evropský systém centrálních bank (ESCB) a Evropská centrální banka (ECB). Businessinfo.cz. [Online] Únor 14, 2006. [Cited: Květen 02, 2009.]

<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/institute-eu/evropsky-system-centralnich-bank-escb-a/1000723/5583/>.

- 72) Cardlogix, Typy čipových karet. Publikováno 26. 10. 2006, <http://smartcardbasics.com/cardtypes.html>.
- 73) ČBA. Výroční zpráva 2007/2008. Česká bankovní asociace. [Online] 2008. [Cited: květen 7, 2009.] http://www.czech-ba.cz/data/articles/down_163.pdf.
- 74) ČNB. Výroční zpráva 2007. Česká národní banka. [Online] 2008. [Cited: Květen 07, 2009.] [www.cnb.cz/m2export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/archiv_cnb/download / vz_archiv_CNB_2007.pdf](http://www.cnb.cz/m2export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/archiv_cnb/download/vz_archiv_CNB_2007.pdf).
- 75) EC. Fraud and counterfeiting: non-cash means of payment. European Commission. [Online] 2008. [Cited: Květen 06, 2009.] http://ec.europa.eu/internal_market/payments/fraud/index_en.htm.
- 76) ECB. ECB - MĚSÍČNÍ BULLETIN - BŘEZEN 09. Evropská Centrální Banka. [Online] 2009. [Cited: 5 7, 2009.] http://www.cnb.cz/m2export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/publikace/mesi_cni_buletin_ecb/download/ecb_mb200903cz.pdf.
- 77) ECB. From Target to Target2. Evropská Centrální Banka. [Online] 2006. [Cited: Květen 6, 2009.] www.ecb.eu/pub/pdf/other/target2_2006en.pdf.
- 78) iDnes. Platební karty: magnetický proužek. [Online] 3. Prosince 2005. [Cited: Květen 7, 2009.] http://finance.idnes.cz/fi_blind.asp?r=fi_osobni&c=A051130_173803_fi_osobni_zal.
- 79) iDnes. Zamykání karet riziko zneužití sníží, ale nevyloučí. [Online] 13. Května 2009. [Cited: Květen 13, 2009.] http://finance.idnes.cz/zamykani-karet-riziko-zneuziti-snizi-ale-nevylouci-fyr-/bank.asp?c=A090512_140102_bank_fib.

- 80) JUŘÍK, P. Bezpečnost platebních karet. Publikováno 10. 10. 2001, <http://www.kapital.cz/2001.10/clanky/30.htm>.
- 81) MasterCard International, Platební karty. Publikováno 04. 01. 2005, <http://www.vicemastercard.cz/vice-o-kartach-platebni-karty.php>.
- 82) MasterCard International, Slovníček bankovních pojmů. Publikováno 04. 01. 2005, <http://www.vicemastercard.cz/slovnicek.php>.
- 83) NAHODIL, T. *Pravidla omezující platby v hotovosti vstoupily v platnost*. Archiv Ministerstva Vnitra. [Online] Červen 2008. [Cited: Květen 7, 2009.] http://web.mvcr.cz/archiv2008/2003/casopisy/vs/0432/konzultace_info.html.
- 84) POKORNÝ, L. *Cash advance*. Publikováno 05. 04. 2003, http://karty.webpark.cz/html_pk/texty/cashadvance.htm.
- 85) RUML, M. SEPA zjednoduší a zlevní platební styk v EU. Finance.cz. [Online] Prosinec 15, 2006. [Cited: Květen 6, 2009.] <http://www.finance.cz/zpravy/finance/83390-sepa-zjednodusi-a-zlevni-platebni-styk-v-eu/>.
- 86) SBK, Bezpečnost. Publikováno 23. 05. 2006, http://www.bankovnikarty.cz/web_sbk/czech/menu/bezpecnost_cz.htm.
- 87) SBK. Cardmag No 4 2005. Cardmag. [Online] 2005. [Cited: Květen 03, 2009.] http://cardmag.cardzone.cz/archiv/cm4_2005.pdf.
- 88) SBK. Profil České republiky. SBK - Bankovní karty. [Online] 2009. [Cited: Květen 01, 2009.] http://www.bankovnikarty.cz/web_sbk/czech/menu/profil_cz.htm.
- 89) ŠINDELKA, V. Historie platebních karet. Finance.cz. [Online] 2007. [Cited: Květen 10, 2009.] <http://www.finance.cz/bankovnictvi/informace/platebni-karty/historie/>.
- 90) ŠINDELKA, V. Víte, který typ platební karty používáte? Finance.cz. [Online] 2007. [Cited: Květen 9, 2009.]

<http://www.finance.cz/zpravy/finance/103053-vite-ktery-typ-platebni-karty-pouzivate-12>.

- 91) ŠTÍCHOVÁ, K. Jak správně používat platební kartu. Publikováno 26. 10. 2004,
http://fincentrum.idnes.cz/fi_osobni.asp?r=fi_osobni&c=A041025_164358_fi_osobni_sti.
- 92) TOMÁŠEK, F. Podvod bez přítomnosti karty. Publikováno 22. 02. 2006,
http://www.bankovnikarty.cz/web_sbk/czech/menu/druhy_podvodu_cz.htm.
- 93) VICHEREK, R., Padělání a pozměňování platebních karet. Publikováno 14. 09. 2004,
<http://trestni2.juristic.cz/524757/clanek/trest3#sdfootnote3sym>.
- 94) Virklis. ČNB dnes spouští nový systém CERTIS. Virklis. [Online] 2006.
[Cited: Květen 03, 2009.] <http://virklis.cz/cs/press/cnb-dnes-spousti-novy-system-certis.html>.

PRÁVNÍ PŘEDPISY, DŮVODOVÉ ZPRÁVY A TECHNICKÉ NORMY

- 95) ČSN ISO 10202, Karty pro finanční transakce – Bezpečnostní architektura systémů finančních transakcí využívajících karty s integrovanými obvody, Praha: český normalizační institut, 1991.
- 96) Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 124/2002 Sb., o platebním styku.
- 97) Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku.
- 98) Zákon č. 124/2002 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů.
- 99) Zákon č. 284/2002 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů.
- 100) Závěrečná zpráva RIA, Transpozice směrnice 2009/110/Es o elektronických penězích.

RESUME

Scope of this thesis is oriented on providing vertical insight to issues with system of payments, especially on electronic cashless transfers made by payment cards. In the beginning of this document is described current situation in banking sector, because today's turbulent times are pretty special. Then we describe system of payment in the Czech Republic as a whole. Then working principles and processes of system of payment are discussed. Then it's organization is outlined together with principles of clearing system in the Czech Republic. SWIFT and TARGET system are explained. Transfer of system Target to Target2 follows.

An economic aspect of system of payment in the Czech Republic is subject of next part. We explain legal form of this system with special care of Law of payment system. Of course other laws and prescripts are mentioned and their connection with payment system is described. In this chapter is also outlined actual trends and some future outlooks as new technology trends and paperless international payment system.

Payment cards are the main topic of next chapter. Here are stated history of payment cards, evolution of key players such as Visa, MasterCard and Diners Club. After classification to different classes follow description of payment transaction. Then we discussed technical solution of payment and technical infrastructure such as ATM machines and POS terminals. Question of secure transactions and protection of payment cards is next. This chapter is ending with discussion about other use of payment chip cards. Big opportunity is found in the area of transportation.

Economic aspects of payment cards bring us insight to area of statistics of using payment cards, their issuing and acquiring, statistics of card uses and other. Then is mentioned economic model for using cards as a payment tool. Description of activities of Bank Card Association follows.

Legal aspects of payment cards and their use is the main topic of next chapter. Here are listed laws and prescripts for electronic payment devices and especially for payment cards. Also question of legal security is discussed. At the

end of this part is mentioned solution of suits and function and activity of Financial arbiter.

We have as of 2009, nearly reached seven billion people on earth (6,9 billion). Traditional measures stipulate that „consumers“ are those above 15 years of age which indicates that there are at least 5,0 billion consumers in the world, without taking into consideration that future payment solutions will encapsulate user groups as young as 6-7 years and above.

There are (in 2009) more than 2,5 billion cards in circulation in the world. The average number of cards per person is approximately 2,5, the number of cardholders is around 1,0 billion, representing only 20% of consumers in the world.

When security issues and the ability to handle Micro transactions are being solved, will the emerging markets and the eSociety then have the staggering growth-rate as the mobile phone penetrations?

Assume that the number of cards per person goes down in general during the next 5 years but that the market grows at the same rate and pace as the mobile phone expansions, then there will be 5 or 6 billion cards in circulation before 2012.

The existing and “traditional” card market, with emphasis on credit cards has, as per our assessments, already reached its peak growth point. Those traditional card products and card brands will now, within its traditional segment of focus, only increase little by little each year, due to the fact that their focus requires a minimum salary level each month.

The existing industry, its revenue and business model is without exception built upon the OLD paradigm of middlemen. We will definitely not witness any 180° changes in this. It is more likely that we will see an increased salary-crossbar and leave an even larger consumer group on the outside.

The existing market players are, with few exceptions, products for banks and banks prefer people and organisations to whom they can offer other services. Those products are products on which we have the ability to trade, leveraging funds in the bank or by allowing the bank use those funds to gain interest, in turn passing this small return on to the consumer.

Security problems restrict the level of transaction and the problem of expanding its usage.

There are only eight years to 2017 and that is nearly 20 years after the first eCommerce conference was held in the Middle East.

2017 would be, in my personal assessment, the peak period, when eSociety becomes broadly accepted, meaning that 60% of the consumers in a developed country will have access to an alternative to cash as preferable payment tool.

What will such development mean for the existing market players?

Is the market big enough for another MasterCard or Visa?

Can existing market players reach the 80% of consumers who do not have their services today?

Of course existing market players will reach out and try to re-wrap existing products and services, re-invent and re-launch things they have already developed, before, but in new shapes in new product descriptions. Most certainly they will reach larger numbers of cardholders, but probably never more than 25-30 % of the total number of consumers. Maybe they have reached their limit within “their paradigm” and within a model which has not been redefined for some 50 years and which is built on the fact that they have 5 or more middlemen to share the transaction revenues between.

Keep in mind, existing market players and card products are products for a bank!

A MaxMarket calculation puts the maximum cards in circulation, at the peak of the eSociety (2017) at 11,0 billion cards.

Multi purpose stored value cards will have a large impact on the numbers of cards in circulation in the future. Additionally, the total transaction volume will increase both from the new market dimension created by Emerging markets but also by the drive of getting more Micro Transaction systems and solutions implemented in the eSociety.

The transaction volume in the world today exceed 5,0 trillion¹ dollar 2009, and if we assume an annual increase of only 3 % this will in fact mean that the Traditional Transaction Volume in 2017 will reach 5,9 trillion dollars.

It is then expected that Emerging markets “Emerging Market Definition”, will naturally add a new market dimension as well as add more transactions to the total transaction volume in the world. We estimate that the Emerging market 2017 will reach at least 657 billion dollars.

This document will not “drill down” any further in industry statistics. A more detailed description of the Card Market can be found in “Card Market 2005-2006” where you will also find all the relevant industry statistics referred to in this document.

The main trends and drives as we see them are: globalization, the reduction of poverty and demographic shifts, which as we speak moves like a big boulder down a sloping hill.

The industry has during the last 50 years, been trying to hold back this movement, which blocks a prosperous future.

ABSTRAKT

Práce popisuje systém bezhotovostního platebního styku prostřednictvím platebních karet v České republice, a to ze dvou hlavních pohledů – ekonomického a právního. Ten první přináší pohled na problematiku platebního styku a používání platebních karet jako systému začleněného do současné ekonomiky, popisuje aktuální problémy a přístupy. Popisuje ekonomickou sílu používání těchto prostředků v soudobém ekonomickém prostředí. Druhý pohled pak popisuje zákony a další právní náležitosti nutné pro funkční prostředí elektronických platebních prostředků.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV:

platební karty, platební styk, vydávání platebních karet

ABSTRACT

Thesis describes system of cashless transfer by payment cards in the Czech Republic out of two perspectives – economic and legal. The first one brings insight to this subject and to use of payment cards as a system incorporated to today's economics. Describing economic power of this tools in contemporary economic environment. Second view describes laws and other legal necessities needed for working environment of electronic payment devices.

LIST OF KEY WORDS:

payment cards, system of payment, issuing of payment cards